



రచయితః
కవిరత్న యామిజాల పద్మనాభస్వామి

ప్రకాశకులు:
శ్రీమతి కృష్ణా శ్యామలాదేవ

For Fawcett ~~you~~
Review in Books your
esteemed daily

K. E. Maran Law
6/2/28

కథ నిలయం

2503

శక్కాలు

పూర్వపురుషమాదు

పరికథ పితామహ

[అజ్ఞాద ఆదిషట్ట నారాయణదాను]

శచయిత :

కవిరత్న యామిజాల పద్మనాథస్వామి

ప్రకాశకులు :

శ్రీమతి కృష్ణా శ్యామలాదేవి

శ్రీ కాళయ్య టి నంక్రాంతి. 1979

వ్రాతులు — 1000

సర్వమానులు ప్రపాశకులవి.

మూల్యము — 5-00

ముద్రణ

పి. రామకృష్ణమూర్తి

శ్రీ విజాన మంజూరు

(వెల్కమ్ ప్రెస్ పివిటి లిమిటెడ్)

గుంటూరు-2.

చిహ్నయ సూచిక

	.1.
భూమిక	.2.
ప్రస్తావన	.3.
సమర్పణ	.4.
1. బహుమతి	.8.
2. వింతమనిషి	.9
3. ఆటా, పాటా	.13
4. విద్యార్థి దశ	.25
5. మానవ గంధర్వులు	.35
6. అవధానాలు	.45
7. వివాహం	.50
8. చదువు — సమ్మానం	.52
9. విచిత్రాష్టావధానం	.61
10. విజయధ్వజం	.66
11. గృహస్థు	.74
12. వర్షం కురిసింది	.77
13. మదాసుల్స	.81
14. బంగుళారుల్స	.87
15. విజయనగరాస్తానముల్స	.92
16. ఫస్తుకాన్ బహుమతి	.94
17. శుంఘావ సరస్వతి	.101

18.	సావిత్రి	110
19.	దక్కిణామూర్తి ! గోవిందా	122
20.	తారకము	127
21.	ఉత్తరదేశయూతు	131
22.	గండపండిరము	137
23.	ప్రిన్సిపాల్	140
24.	కన్యాకుమారి	148
25.	కుటుంబం	152
26.	పూర్వావురుషులు	156
27.	అపరభీమ్యుడు	163
	అసుబంధము	
	జ్యోతిత శుంచాంగము	

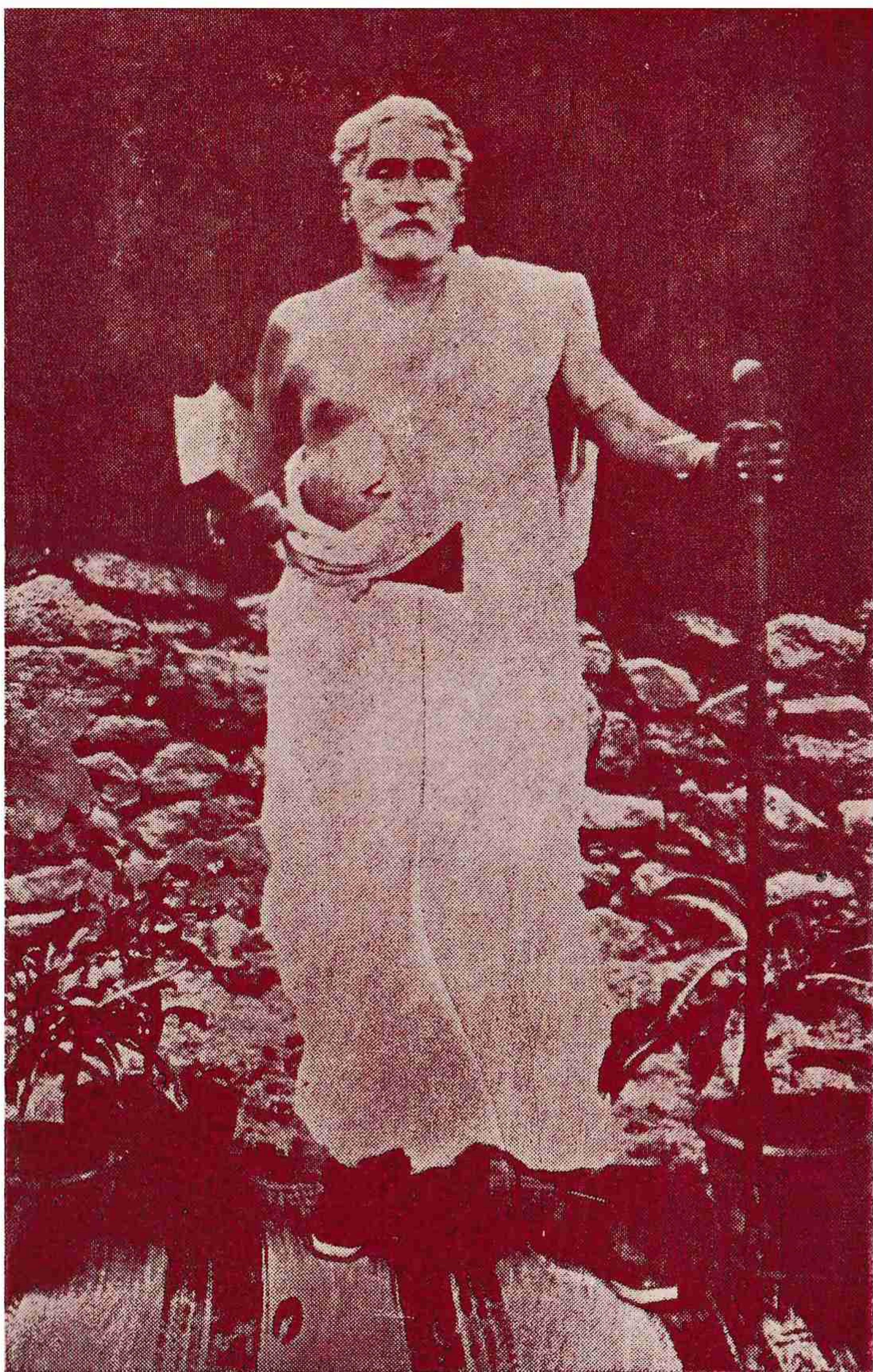
భూమిక

నా ఆనందం అనంతం. ఇన్నాళ్ళకు సామాన్య ప్రజకు, సూర్యులో చదువు విద్యార్థులకు పనికివచ్చు ఒక మహా మసులుడు పుంభావ సరస్వతియైన శ్రీమద్ జూడాదిభట్ట నారా యణదాసుగారి జీవిత చరిత్ర చక్కని చిత్రాని మృదుమథుర మైన భాషలో, సరళమైన శైలిలో మహాపండితులు, కీరత్తు శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామిగారు, శ్రేష్ఠమతో, విసుగు లేసండా త్వరలో పూర్తిచేసి పారకలోకమున కండజేసిరి. వారికి నాశ్వాదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు. ఈప్రముఖ వాగ్దేయ కారుని చరిత్రకు “పూర్వపురుషుడు” అని నామధేయము చేయబడినది. దాసుగారి జీవితమే చిత్రవిచిత్ర గతులో నడచినపా. ఆయన ఒకొక్కరి దృక్ప్రథము బట్టి వారి వారికి ఆవిధముగా దృగ్గోచర మయ్యేవారు.

నాకు ఈసందర్భములో చీరాలలో జరిగిన దాసుగారి వర్ధంత్యుత్తువ సభలో చాలమంది ఉపస్థిసించిన తరువాత, శ్రీ నారాయణదాసుగారి ఆంతర్యమైరిగిన ఒక వృద్ధపండితుడు లేచి “మనము దాసుగారిని ప్రత్యేత్తు మాట అనడానికి వీలు లేదు. ఒక్కమాటలో చెప్పువలెననిన ఆయన పూర్వపురుషుడు” అని చెప్పి వేదికదిగి వెళ్ళిపోయేను. ఆవిధముగా మరొక మహాపండితులు, తపస్వి, అతీంగ్రదియ ద్రవ్యలు అయిన శ్రీ కావ్యగంఠ గణకతి ముసీంద్రులు, ఏసందర్భ

ములో శ్రీ నారాయణాసుని “పూర్ణపురుషుడు”గా పేర్కొనిరో గ్రంథాంతమందు రచయిత చెప్పినారు. వాక్య దీతో కూడిన, ముసీంద్రుల నోటినుండి వెలువడిన, దాసు గారి సమగ్ర స్వరూపమును తెలుపు ఒక్క మాట ఈ గ్రంథమునకు శిరోధార్యమై యుండునట్టుగా భావించి, ఆ నామమే దీనికి నామమిడిరి. నేను కోరిన వెంటనే శ్రీ పద్మ నాభస్వామిగారు కార్యమ్ములై, శ్రీ దాసుగారి వర్ధంతి నాటకి అచ్చుఅయి, ఆవిష్కరణాను వీలగునట్టు చేసిరి. వారికి మరియుక్కమారు నా నమస్కమనస్కలు. దీనిని పరికించినచో ఇది విద్యార్థులకు ‘ఉపపార్యముగా’ ఉపయోగించ గలదని నా అభిప్రాయము. విద్యార్థులు, ఒక సామాన్యమి జీవితమును, అసామాన్య విధముగా ఎటుల మలుచుకొనుటకు వీలగునో తెలుసుకొనుట కుపయుక్తమగునని నానమ్మిక.

అనేక పని ఒక్కి తీడులున్నప్పటికి, మాతు ఈగ్రంథమును దాసుగారి వర్ధంతి నాటకి అనగా 18-1-1979 లోగా ముద్రించి అందజేసి నందుకు వెలక్కమ్ ప్రెస్ మేసేజరు అయిన శ్రీ పి. రామకృష్ణమార్త్రికి ప్రత్యేక ధన్యవాదములు.



పూర్వ పురుషుడు

Blank Page

ప్రస్తావన

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీమద్జ్ఞాడాదిభట్ట నారాయణదాసుగారి
జీవిత చరిత్రను సంగ్రహించి ముఖ్యమైన ఘట్టాలను తీసుకుని
చిన్న పుస్తకం వ్రాయవలసిందని ఆప్తులు శ్రీ క్రాంతిశ్వర
రావుగారు రెండేళ్ళ క్రితం చెప్పారు. అలాగే - అన్నాను.
ఈ రెండేళ్ళలో తమ కార్యాలయం పనిమాద మృదాసు
వచ్చినపుడల్లా మాయింటికి వచ్చి ఏది పుస్తకం ? అని
అడుగుతూనే ఉన్నారు. ఏదో సమాధానం చెప్పు
వచ్చాను. ఈ ఆగములో వచ్చినపుడు గట్టిగా చెప్పారు,
సెప్పెంబరులో వ్రాసి యవ్వండని. అలాగే అన్నాను.
ముహూర్తంచూసి మూడుపుటలు వ్రాసి ఆపాను. కావ్య
కంత శ్రీ వాసిష్ఠ గణపతిముని జీవితచరిత వ్రాయవలసి
వచ్చింది -

అక్కోబరు మొదటివారములో దాసుగారి చరిత
వ్రాయడానికి ఆరంభించాను. ఈనాటికి పూర్తిచేశాను.

ఇది వ్రాయడానికి చాలా నరకు 'నాయెఱుక' పేరుతో
దాసుగారు వ్రాసినదే ఆధారం. మిగిలినది వారివల్లనూ
వారికి తెలిసిన పెద్దల వల్లనూ విన్నదే.

దాసుగారిని గురించి అతిశయించి వ్రాయడానికి అతి
శయించిన భాష ఉండాలి. కాని దీనిలో అతిశయోక్తులు
లేవు. ఆమహాపురుషుని చరిత పద్య కావ్యముగా వ్రాయ
డానికి ఉపక్రమిస్తే రామాయణమంత అన్వయింది. ఆఅదృష్టం
ఎవరికి దక్కుతుందో.....

సమర్పణ

శ్రీమతి చి॥ నో॥ శ్యాములాంబా !

శ్రీ ఈశ్వరరావుగారూ !

తాతగారికి మనం ఎంతో ఇష్టులం ... ఆయన జీవిత చర్మతను ప్రవాయడానికి నాకు అవకాశం కల్పించారు ధనోణిస్తూ.

కృతికుమారికలు తప్ప కుటుంబిత్యా నాకు కుమారికలు లేనందువల్ల నాకృతి కుమారికలను సమర్పులైన వారికి గుణాగణాలు చూసి పెంచుకొనండి అని అప్పగించడం రివాజు అయిపోయింది.

ఆ సంప్రదాయం ప్రపకారం నాయా చిన్నారి కృతి కుమారిని మిచేతుల్లో ఉంచుతున్నాను.

చక్కగా ముస్తాబుచేసి దీని ముద్దుమాటలకు మిమూ మిాతో పాటు మన తెలుగువారందరూ ఆనందించేట్లు చెయ్యి వలసించిగా కోరుతూ మరొసారి చెప్పుతూ మికీచిన్ని కావ్య కుమారిని అప్పగిస్తున్నాను.

తాతగారి దివ్యాత్మ ఆశిస్తులు మనకు ఎప్పుడూ ఉంటాయి.

కాశయుక్తి కార్యకుషద్ధ తృపీయ
శుక్రవారం }
షుద్ధాను : త్యాగరాయనగర్

పద్మనాభస్యామి

థా నిలయం

2503

శ్రీకాకుళం

పూర్వ వరంపుణ్ణు

1. బహుమతి

ఎమయ్యా సెట్టి! భాగవతం ఉందా?

ఉంది. ఎందుకూ? నేను సెట్టినికాను. సాతానయ్యా వారిని

అలాగా? ఎందుకేమిటి నాకు కాణాలి. అదుగో ఆచెట్టుకింద నిల్చుంది మా అమ్మ అడగుమన్నది.

ఏ కెందుకు భాగవతం? వేళాకోళమా పిల్లోడా? మిాఅమ్మగారు వచ్చి అడిగితే ఇస్తాను - అని కసిరినట్టన్నాడు సాతాను అంతలో దూరాన బండిదిగి చెట్టుమొదట నిల్చున్న అమ్మ ముందుకు వచ్చింది.

ఏమిటి తగువులాడు తున్నారిద్దరున్ను?

ఈ చిన్నోడికెందుకు అక్క భాగవతం అదుగు తున్నాడు.

వాడు బాగా చదువుతాడు తమ్ముడూ? , కావాలంటే నీయిషం వచ్చిన చోటలీసి అదుగు-

సాతాని గజేంద్ర మోక్షం ఘుటుంటిసి 'ఎవ్వనిచే జనించు' అనే పద్యం చూపి చదువు అల్లుడా! అని సన్నగా చిన్నగ తన్ముతూ అన్నాడు సాతాని. అయిదేళ్ళ నిర్ణికించని

వయసులో ఉన్న ఆ కుర్రవాడు అందుకున్నాడు పద్యం. ఆ పిల్లవాడి పెదవుల తలుపులు తెరుచుకున్నాయి. బయట పడిన అక్షరాలు గండు తుమ్మెదల రొదలతో ప్రతిధ్వనించ నారంభించాయి. అలాగు శరవేగాన ఆఘుటం పూర్తయింది. పద్యానికొక రాగం. ఆరాగం పద్యభావాన్ని పంచిపెట్టు తూన్నట్టుంది... ఆవ్యాపారి మాటకేం. రెండు పద్యాలు వినగానే మైమరిచిపోయాడు. దారినపోయే ఆసాములు చిన్నా పెద్దా కెడియం కెట్టారు. అయిదేళ్ళ గుంటడు రాగవరసగా గజేంద్రమొక్కణపేద్యాలు గుక్కలిప్పుకుండా తడబడకుండా ఎంతస్వమంగా ఉచువుతున్నాడు? పెద్దవాళ్ళేనుగుతూఁ... ఆగ్గోంతుక నీటిమేఘుం ఉరుముతూకెన్నట్టుందే? అయినా, భూయంకరంగాలేఁ! ఎంత సొంపుగాఉంది!... అందరినోటా ఒక్కా లేమాట ...

రంగయ్య సాతానికుర్రవాని చేతుల్లోఉన్న భాగవతం మ్ముల్లగాలీసుకుని దానికొక తోలుఅట్టవేసి నీపేరేమి వేదు బాఖూ! అని సన్నగా అడిగాడు.

‘నాపేరు సూర్యనారాయణ అంటారు’ - అని జవాబిచ్చాడు పిల్లవాడు.

తఁ పిల్లవాడు నీకొడుక్కా కి తల్లి! అని ఆమెను అడిగడ్డు రంగయ్య.

అన్నను నాయనా । అరసవిల్లి సూర్యుని వరప్రపంచం వీడు. అని అన్నదామె.

అమ్మా! ఏమిటో అనుకున్నాను. పరియాచకంగా ఏవో అన్నాను. తుమించు నాతల్లి! యాకురవాడు సామూస్యదు కాడు. ఈలోకానికే బహుమతిగా భాగవంతుడు నీకడుపు చల్లగా అనుగ్రహించాడు. నేనుచిల్ల రకొట్టుకోమటిని. ఏమింటి యిచ్చుకోలేను. ఈమహాభాగవతం పిల్లవాడికి జ్ఞావకోరం బహుమతిగా ఇస్తున్నాను. ఈపిల్లవాడు భాగవతం వ్రాసిన కవి లాగా పేరుతెచ్చుకుని నూరేళ్లచల్లగా బ్రతకాలని ఆసూర్య నారాయణిమూర్తికి ప్రముక్కతున్నాను. బాంబుం! ఇంది యాపు స్తకం తీసుకో. భద్రంగా ఉంచుకో! నన్నుతల్లు కుంటూ ఉండు, నా పేరు రామానుజుల రంగయ్య అని ఆ తీస్తస్తకంమిద ఒకరూపాయి ఉంచి పిల్లవానికి అందించి ఆ తల్లికి నమస్కరించాడు. ఆమె ‘సుఖ్యభవ’. అనిరంగయ్యను దీవించి పిల్లవాని ఒకచేత, ఒకచేత భాగవతం పట్టుకుని ఇంటికి బయలుదేరింది. అనుకున్న వేళ సుఖుంగా సంతోషంగా ఇంటికి చేరింది.

శ్రీకాకుళం మండలములోని వార్యతీపురానికి తూర్పుగా ఎనిమిదిమైళ్లు దూరములో అజ్ఞాడ అనే అగ్రహారం: సువర్ణ ముఖ నది ఆగ్రామానికి అన్నవిఫలా సౌభాగ్య సంజీవని. త్రట్టుం అట్టుం పుచ్చుని పరట పోతాలుండు, పుచ్చుతోటుండు,

కోంచెందూరంగా ఒకవై పుకొండ, దాని దరిన చిట్టదని.
చూడముచ్చటగ ఉండే కొబ్బరి తోపులూ...

అజ్ఞాడ పేరూరుద్రావిడ శాఖకు కంచుకోట అని
అన్నారు. ఆనాటిపెద్దలు. వారిలో ఆదిభటవారు అందరికీ
పూజనీయులు. వేదాలు వారింటపిలి సై పలుకుతూఉంటాయి.
అందరూ సంపన్న లే. వేదాలకు ప్రతిభింబాలు శాస్త్రాలకు
ప్రతినిధులు. సదాచారానికి సేవకులు. శారీరపుష్టికి భీమావ
లూరాలు. వారిలో వెంకటచయని వేదాలు పోసినగాద,
శాస్త్రవిద్యాంసుడు. సంస్కృతములో ధనంజయ విజయము
అనేకావ్యము ప్రవాసిన కవి. గంగను ఎన్నిమిది శ్లోకాలతో
ప్రసన్నరాలిని చేసుకుని నూతిని సముద్రముగ చేసుకున్న
అమోఫువాకులు. అన్నదానానికి పేరుపొందిన పెద్దవాడు.
గాద, భోద, గేద ఉన్నవాడు. అల్పసంతుష్టి అప్రతి
గ్రేసిత ఘనగంభీరకంఠముతో పురాణ కాలక్షేపం చేసే
ధన్యత్వుడు.

వెంకటచయనులు గృహల్న నరసమత్స్ని మరువాడ
వారివంశానికి మాసివూస. పుట్టింటి విద్యాసదాచార సంప్ర
దాయాన్ని, మెట్టినింట వైదికసంప్రతిని కలగలుపుగ కాపాడు
కొన్న కమలవాసిని. సులలిత గఢమాధుర్యముతో రెండు
భావల పద్యాలను చదువుతూ ఇరుగు పొరుగు ఇల్లాండ్రు
జ్ఞానబోధచేస్తూ చీకటి రాత్రులకు వెన్నెల వెలుగును కలి
గించే పలుకుల చెలి ఆముత్తమవ.

ఆ పుణ్యదంపతులకు కొడుకులు అయిదుగుటు
కూతుండ్రు నలుగురు వారిలో

పెద్దవాడు జగ్గానథానీ బలానికీ వేదవాగ్వలానికీ
పెట్టింది పేరు. రూపురేఖలు గోవాడు.

రెండవవాడు శీతారామయ్య. ఇంటివిద్య బాగా వంట
పట్టినవాడు. దై వసంకల్పబలంవల్ల ఇహపరమార్గాలు చక్కగా
తెలిననవాడు. విజయనగర వాస్తవ్యలైన గంటి పట్టాభి
రామయ్యగారిశమాత్మ్యే మామగారికోరికమారలేక విజయ
నగర నివాసి అయినాడు. పీడరుగుమాస్తాగ పేరేగాని వెలు
గులో ఉన్న న్యాయపద్ధతులను తుణంగ అర్థంచేసుకుని
న్యాయవాడులకు ఒకోకోపుడు సలహాలు చెప్పే ప్రజ్ఞ
శాలి అయాడు.

మూడవవాడు అగ్నిపత్రాత్రశాస్త్రి కావ్య సాటకాలం
కారాలు ఏకథారగ ఆపోశన పట్టిన బుద్ధిమంతుడు.

న్యాలవ వాడు పేరన్న. పుట్టుకతో ప్రశుతిమధురమూ,
సుసుమారమూ అయిన కలస్వనముతో గానవిద్యను తోడి
తెచ్చుకున్న ధన్యుడు.

పేరన్నకి ప్రమేయక్క తీర్చుకుసేదుకు ఇషదైవమేసు
అంచ్చర్యదేశ్శ దర్శనానికి సరసమ్మ పీట్లు వానితో శ్రీకాకులు

శానికి తూర్పుగా ఒక మైలుదూరములో ఉన్న అరసవల్లి వెళ్లింది. పుట్టుజూత్తులు తీయించి పుష్టిరిణిలోతల్లి కొడుకుతో స్నానం చేసి ఆలయంలోకి వెళ్లింది. దివ్యసుందరవిగ్రహాడైన సూర్యానారాయణమూర్తిని తనివితీరాదర్శించి కొడుకుచేత ప్రముక్కించింది. రెండుచేతులూ మొగిచి ప్రార్థించింది.

ప్రభూ ! నీలాటికొఱుకును ప్రపసాదించు. అఱుతే నేను కుంతిని కాను. ఇదిబక్కలై నాకోరిక. భక్తుల్ని శాఖావికదానువ్వు. ఎందుకో యామారు ఈ కోరిక పుట్టిందినావు. నీవేయ పెట్టుకుంటాను

అర్చకులు ఇచ్చిన ప్రపసాదం అలాగే సూర్యుడేవునికి చూపి కశ్మిరు అద్దుకుని అక్కడే ఆరగించింది. ఏదో తృప్తి. ఒకవిధమైన తుప్పి. ఆపాదమస్తకం ఒక్కసారి చూసుకున్నాది సెలవు ఇప్పించు నామనవిని విన్నావనీ, నీకోరిక సఫలమన్న తుందనీ నిండు నమ్రికతో వెళ్లుతున్నాను మళ్ళీ శ్రీవారి దర్శనం మా సూర్యానారాయణకి పుట్టుజూత్తులు తీయించడానికి ఇక్కడికి వచ్చినపుడే... అని వెనుదిరిగింది కుతిపయ ప్రయాణాలకు ఇల్లుచేరింది పేరన్నతో... . . .

ఏమిటి సరసా ! ఈమారు నిండుకుండలాగ కనపిస్తున్నావు. సూర్యువతం అమితంగా చేసిన ఫలం నీలో కనిపిస్తుందే. నీముగం చూస్తే ప్రభాత శాఖ పూత పూసినట్టు

అనిపిస్తాందే... ఏషాటో వింతగా ఉంది. అన్నాడు ఒక నాడు. ఆశ్చర్యంగ వెంకటచయనులు.

అప్పుడే వాకిట ఉన్న తులసి కోటలో ఉన్న తులసి మొక్కకు నీళ్ళపోసి ఆవి తలమిాద చల్లుకొని ప్రాద్ధన ప్రమేక్క మెల్ల మెల్లగా అడుగులు వేస్తా వేస్తాన్న నరసమ్మ పసుపుపూతతో విసమిసలాడుతూన్న మోముపై కానిఅంత కుంకుమ బొట్టు ఉదయభాను శోభకి ఉద్దిగు ఉంది. అప్పటికి తోమ్మిది నెలల్పాపై ఇర్చవై దినాలయాయి. గడియోక్కణమో కడుపు చులకన పడేట్లుంది.

పతి మాటలు విని ఆముద్దరాలు చిరునప్పుతో ఒరు నుగా ఒక్కమాట అంది :—

‘ఏమందీ ? లోకభాంధనుడు అనుగ్రహించిన శిశువు ఉదయించే ఆమృతఫుటికలు సమాపించాయి. మిాటో చెప్ప లేదుగాని నాకు ఒకవారం అయింది. ఈ గర్భం భరించడం ఈమారు వెక్కసంగానే ఉంది. మగపిలడు పుడతాడు. లోకభాంధనుడు (సూర్యుడు) లాగే రాణిస్తాడు. వాడికిసూర్య నారాయణ అని పేరుపెట్టుకుందాము. ఏమంటారు ?

ఏమంటాను. ఒహ్లాబాగయేదం నమః - పద నాదేవతార్చనలయింది. పడ్డించు - అని చయనులు లేచి తులసి కోటలో నీళ్ళపోసి ఆదిత్యహృదయం చదిని పీటమిాద కూర్చున్నాడు... .

ఆరాట్రి ... శ్రావణమాసమేఅయినా మంటమబ్బు
శేక చుక్కల చక్కదనముతో అంతా కప్పారపుముక్కెళు
చిక్కగా అంటించినట్టు ఒకటే శోభ.

పేరుకి రక్కాట్టుగాని ఆసంవత్సరం తెలుగుజాతీకేశాదు,
భారతభూమికే పసిడికన్నుల వరివెన్ను అనాలి. కృష్ణవక్తుమే
అయినా ఏధి ఏధంతా ఏదోషాలభానూదయ కాంతిరేఖ
అలమునున్నట్టంది. నిశాకరుడు దివాకరుని రాజీవోచేరిన తత్తు
ర్థా. ఆత్మ శరీరాలు ఏక్యమైపోయిన అదృష్టజాతకం ...
సుమారు పదిగడియలు ... మఖ నక్కతను నాల్గవాడం ...

అచ్చంగా సూర్యుడులాగే ఉన్నాడు. మగపిల్లడు ...
అన్నది మంత్రసాని... మెల్ల మెల్లన కళ్ళు విప్పింది పచ్చ
పాలెంతరాలు. ఏ ఉత్తాలేని ఆకాశాన నిరపాయంగా సంచ
రించే దివ్యమూర్తి, ప్రిమూర్తి మూర్తి, భక్తార్థిహరుడు,
హోకబాంధవుడు తన మనవిని విన్నాడు. అనుగ్రహించాడు.
ఇది కషుపుపంట అంటే - అనీ'అల్లనలన చేతులుముగిచి
పద్మబాంధవుడై తల్పుకుని నమస్కరించింది. పసివాళిచూసింది
ముచ్చటగా ... సంతోషంగ నిట్టుర్ము విడిచింది.

పురుడు తీరింది. అన్నట్టగ 'సూర్యునారాయణ' - అని
పేరుపెట్టాడు.

2. వింతమనిషి

సూర్యనారాయణ పసితనం చూపరులకు వింతగా విష్ణురంగా ఉంది. రెప్పవేయక కొన్ని నిమిషాలు తదేక పరి శీలనగా చూడడం, బోరగిలపడి టపటప కాలుసేతులాడించడం, దుమ్ము ధూళీ విచక్షణలేక మన్మతో ఆదుతూ ఆనం దించుతూ తలమాదపోసుకోడం; తన నెదిరించేటు భయపెట్టే వారిని నిర్లక్ష్యంగా సింహంలాగా ఎదిరించడం, తనకు కావలనేది ఎవరిదగ్గర ఉన్నా బిడియం లేకుండా చేయిచాచి అడగడం, తండ్రిదగ్గర శ్రద్ధగా ముద్దుగాకూర్చుని విద్యార్థులతో సహా శాస్త్రపాఠం వినడం, తండ్రిమాట దాటక సూటిగా నడవడం, వింతవింత నప్యులతో చేపులతో, ముద్దు పలుకులతో ఎచుటవారిని మోహపెటుడం, పెదలు చెప్పిన పురాణ కావ్యాలాణీ మంచిని చెడ్డనూ అర్థంచేసుకుని తోడి గాలురకు పెదగా బోధించడం దుష్టకులను చేరసీయని న్యాయానికి తలబగ్గుతూన్నట్టు మంచికి మనసివ్యడం—ఏమిటో వింతమనిషిగ ఉన్నాడు సూర్యనారాయణ—అని తల్లి తండ్రి, చుటుపక్కలూ ఏమేమో అనుకుంటూ ఉంటున్నారు. క్రమంగా పెరిగి పెదవాడయాదు. అయిదేళ్ళ నిండకుండ గనే పురాణకథలు తల్లి వల్ల కావ్య విషయాలు తండ్రివల్ల హర్షితం చేసుకున్నాడు. తల్లి కుత్తుక్కలోని లాలిత్య మాధురాయ్లూ, తండ్రికంఠ గాంభీర్యమూ పుడుగూపేకగా సూర్య

నారాయణకు పిత్ర్యమయిన స్తుతిగ సంక్రమించాయి.
 రాత్రిసమయాన తల్లి వీధిపంచలో బుడిదీపంపుండుకూర్చుని
 రామాయణమో, భారతమో, భాగవతమో రాగవరసతో
 చదువుతూ అరటిపండు ఒలిచి అందించిసట్లు విషయాన్ని వివ
 రించి చెప్పడం పరిపాటి. శురాణ పరమం స్తుతి అయ్యేవరకు
 ఆ చిన్నారి సూర్యనారాయణ తల్లిప్రకృసుకూర్చుని ఏకాగ్ర
 తతో వినడం అలవాటు దానితో విషయ గ్రహణమే కాక
 సుతారంగ పద్యగద్యలు చదవడంకూడా ఆబాలుడుకి పట్లు
 వడింది. ఎప్పుడైనా తల్లి ఏపద్యములోనైనా చరణం తస్మితే
 చెప్పేవాడు. వెంటనే తల్లి చిరునవ్యతి ముద్దు బిడ్డణి చేర
 దీసుకోని అప్పుడే మా సూరిభాబు చదువుల సరస్వతి అయి
 పోయాడు. అని ముద్దుగా బుగ్గలు ముద్దులాడేది. ‘సువ్యచదు
 పులవ్యాని. సీకొడుకు చదువుల సరస్వతి అవడం అబ్బ
 రమా? అక్కా అత్తా... అని శురాణం వింటూన్న
 ఇంతులు వింతగాను, సంతోషంగానూ కూడా అనేవారు.

అయిదేళ్లకాగనే అక్కరాభ్యసంచేశారు. ఊళ్లోఊన్న
 కరణందగ్గరకు వెళ్లి ప్రవాతా చదువూ నేర్చుకోవాలిపిల్లలు.
 నలుసురితో వెళ్లుతున్నాడేగాని సూరిభాబు రాసేది లేదు.
 ఎందుకు రాయనుసూరన్నా! అని కరణంమేస్తారు అడిగితే
 పద్యలు గణగణమని గంటకొట్టిసట్లు చదువుతున్నాను. అక్క
 రాలు రాయడం నాకెందుకు? రాయకపోతే ఏమిటినపం?

కావాలనుకొన్నపుడు అవేవస్తాయి. అంతేగాని నేనురాయను గాక రాయను - అనేవాడు. నన్నెదిరిస్తావురాబాపనగుంటడా అని అయ్యగారు చింతరువ్య విరిగేట్టు వీపుమిందవాయించే వాడు. రక్తంచిమ్మెదికూడా.

ఒకనాడు తల్లి అడిగింది. నాయనా! పుచ్చపువ్యలాంటి ఇచ్చపావలా నెలకిబకటి అయ్యవారికిస్తున్నాము. నువ్వుశాగా ప్రాయడంనేర్చుకోవాలి కదరా? నాచిటితండ్రి! - అని.

అమ్మా! ఎంచక్కానో పద్యాలుచదువుతూన్న నాకు అష్టరాలు అయ్యవారుచెప్పుడం నేనుప్రాయడంమున్నా; - అని సూరన్న అనగానే ప్రెక్కనున్న జ్ఞాతుల పిల్ల వాంద్రు ఒరే మామామ సంస్కృతం పుస్తకాలుఎంతశాగారా స్తున్నాడో చూడు. వాడికడుపున చెడపుట్టాను. అష్టరంముక్కు రాయలేని నాడు పద్యాలు అంచక్కా చదువుతాడట ... సిగ్గులేదు ... అని వేళాకోళంగ అన్నారు. వారితో సూరన్న 'ఒరే ... చూడండ్రా నారాత ... అని రెండు పూటులలో అచ్చులూ హల్లులూ అష్టరగుణికమూ చిన్నచిన్న పాఠాల్సా ప్రాసి వాళ్లకు అమ్మకిచూసి' ఏనుంటారురాయప్పుడు? అని అన్నాడు. వాళ్లతోసహ తల్లి కూడా ఆశ్చర్యపడి భర్తకిచూసింది. తోసాగుందిలే - అన్నాడా తండ్రి కరణం అయ్యవారు మరీ ఆశ్చర్యపడ్డాడు రెండుపూటులలో వీడికి ఇంతప్రాత ఎలా వచ్చిందశాస్త్ర అని ...

అష్టరాలు, ప్రాత, చదువు వచ్చింది. తల్లి తండ్రులు ముచ్చటగా వడుగుచేశారు. బిహోవ్ దేశమయింది. గురువు దగ్గర వేదాధ్యయనం, ప్రపథాతకాలములో ఏటిలోస్తానం, గట్టున సంధ్యావందనం గాయత్రీజపం, బట్టలు ఉతుకోవై పిడిచి ఇంటికిలీసుకునివచ్చి ఆరవెయ్యడం, తండ్రిదగ్గర కావ్య పాఠం. రాత్రులందు అమృదగ్గర పురాణాశ్రమణం వరుసగా సాగుతున్నాయి.

పేరన్న తండ్రికి పొలముపనులలో సాయపడుతూ ఉంటున్నాడు. ఒకనాడు రెండుమూడు క్రోసులదూరానుఉన్న ఉరినుంచి వంగనారు మొసుకుని వచ్చాడు. మర్చుడు తండ్రి పేరన్న, రైతూ ఏటిబాడువనున్న తోటలో తీరుగ ఉడు స్తున్నారు. అటూయటూ తూసీగలతో ఎగురుతూఉన్న సూర్యన్న చూశాడు. నాయనదగ్గరకు వెళ్లి చాలాకష్టపడి వంగముక్కలు ఉడు స్తున్నా రేగాని ఏటికాయలు తీసుడంజరగదు. అనిఅన్నాడు ఆమాట విని తండ్రి చ్చరునలేచి పట్టుకుని. మిాదికి. విసిరి కింద పడ్డాక వీపుమింద రెండు గ్రసద్దులు గ్రసద్ది అమంగళపుమాట ల్యాడకు దిబ్బబడవా! అని తోసేశాడు. సూర్యన్న లేచి ఏడుస్తూ యంటికివెళ్లి అమృతో చెప్పాడు జరిగినదంతా. ఆమె కన్నీళ్లతో కొడుకుని ఓదార్చి వీపునిమిరి ఎంతకోప మయునూ యంతల్యాగు కోటుడమా? నాక్కల్సుమండా! అని సర్దువుంది.

క్రమంగా మొక్కలు పెరిగి దట్టంగా పూచి కాపు పట్టాయి. ఒకనాటిరాత్రి కుండపోతగా వానకురిసి కొ త్సీరు వచ్చి ఏరు పొంగింది. వంగ ప్రమోక్కలన్ను ప్రేశ్ట్రోసహస్రిశ్శ్రీ పాలుయపోయాయి. కోటంతా ఇసక మేటవేసేసింది. వెంకటచయనులు గట్టుపెనిలిచి క్సీన్నటితో యింటికివచ్చాడు. నరసమ్మా! సూర్యాడిమాట అక్షరాలూ ఫలించిందే వంగ మొక్క ఒక్కట్టునా లేదు. ఇసకమేట వేసేసిందే... అని అన్నాడు. ఆ... అని కళ్పపుగించి చూచి నరసమ్మ బుగ్గలు నొక్కుకుంది.

3. ఆటూ, పాటూ

సౌనం, సంధ్య, మంత్రజపం ముగించి భోజనానికి కూర్చున్న వెంకటచయనులు భోజనంచేస్తూ ఏమోమో మొన్న అన్నారు. గుంపయ్యాత, సోమేశ్వరస్వామి దర్శనం బాగా అయిదా? అని భార్యను అడిగాడు.

బాగా అయిదండీ! అదా? ఆ...చౌను. మన సూర్యాభాషా పార్వతీపురములో రామానుజుల రంగయ్య అనే పుస్తకం వ్యాపారి దగ్గర భాగవతంలోని పద్మాలు గద్య చక్రం ల్రిపినట్టు చదివి ఆపుస్తకం బహుమతిగా తేచ్చు కున్నాడు.

అదేనా చందుగు పెట్టెమాద ఉన్నది? తోలు అట్టు
మూత...

ఆ అదేనంది?

బాగుందిగాని సరిగ్గ రాత కోతరానివాడికి పద్యం
అంది సే గుక్క తిప్పకుండా చవివే స్తున్నాడే. అంతేకాదు
వవేవో రాగాలు పాడుతాడు. నాలాగే సురటి. ప్రిరాగే
వ్యగే రా ఆచదున్నకూడా అక్కరం తప్పురాదు. విచిత్రంగా
ఉంది సుమా వీడివై ఖరి.

విచిత్రానికేముంది? అరసవిల్లి సూర్యనారాయణ
స్వామిని నేనుకోరి ప్రార్థించిన వరం ఫలించింది. ఆప్రభువు
వరప్రసాదం వీడు. చూళాతా తెండుపూటులలో మొన్న
అక్కరాలు గుణింతం అప్పగించేడు. ‘ఓసు... నా దగ్గర
కూర్చున్న ఆ స్వల్పకాలములో నేనుచెప్పిన శోకాలూ పద
చేయడం అర్థత్తార్థాలూ అలాగే విని అప్పగించివేసాడు.
మళ్ళీచదవడం నేనునినలేదు. ఛెడుగుడూ, గోలిబిళ్ళ యిలాటి
అటల్లో తిరగడం, వాళ్ళని వీళ్ళనీ పట్టుకుని మొత్తడం,
వటిల్లో పడియాదడం, ఇదీ వాడి వరస... మరి నాదగ్గర ఉంచి
చదిపించడం సాగేటు కనిపించదు. ఏమి ఉచ్చెత్తుయ్యలో తోచ
కుండా ఉండే నరసో! చూదారి... విచారించకండి. వాడికి
వాడంతట చదువులు అవే వస్తాయి. నువ్వువిచ్చారించకు - అని
నాఆత్మ చెప్పు ఉంటుంది అప్పుడేప్పాడు. కానీ సూమాటు

ఒకటి మన్మంచంకి - అని కొంచెం దీన స్వరముణో అన్నది నరసమ్మ.

ఏమిటే - చెప్పా. నేను సూర్యనారాయణస్వామిని కాను మన్మంచండానికి వరాలివ్వడానికిన్న. సాధ్యమైతే చేసాను -

ఏమిాలేదండీ ! ఏంకోపం కొంచెం తగ్గించుకొండి. అయినదానికి కానిదానికి వాణి అంతలేసి దబ్బులుకొటుకండీ -

ఓన్ - ఇదా ? సరేలే...నీను తెలియదు. మరిముద్దు చెయ్యకూడదు పిల్లల్ని. అందునావీడు సామాన్యదులాగా కనిపించడు ఇంటిమిాద రాయివేసి వీటు ఒడ్డేబాపతు. ఇలాగ వదిలేనే పెడసరం ముదిరి పిడక పెచ్చు అయిపోతాడు. మర్దను గుణవర్ధనం అన్నారు మన శాస్త్రజ్ఞులు అయినా నాకేము పైరా ? ఊరకే ఎందుకు కొడతానే - అని పర్చి చెప్పి చయనులు భోజనం ముగించి లేచాడు.

ఆకాలములో వీధిభాగవతాలు పట్లెలలో ఇనుమికి - లిగా ప్రచారములో ఉన్నాయి. వాటిలో భామాకలాపం, గొల్ల వేషం ఇంకా వేరుపొందాయి. వాటిని లినికిడి చేసిన వారిలో కాలుగుంటు వెంకటస్వామి. దాసరి రామదాను తెరమిాద జటవేసినవారు. వారిభాగవతాలు చుట్టు ప్రెక్కల గ్రామాలలో ఎక్కుడ జరుగుతున్నాయని తెలిసినా రాత్రికి

రోత్రి పేరన్నతో వెళ్లి తెల్లువారే దాక వినియింణికి తావడం
 ఆ ఆటా పాటా తోటలోకి వెళ్లి వినికిడి చెయ్యడం అటాగే
 పార్తన దాసులుపాడే హరిహరనారాయణ పదాలూ,
 గంగా వివాహం పాటా విని మరింతర కిగా పాడడం సూర్య
 నారాయణకి అలవాటయిపోయింది. తాసుముందుపాడుతూ
 ఎక్కుడైనా అసలు పదం జ్ఞాపకం రాకపోతే దానికి తగిన
 పదం తడుముకోకుండా అనేవాడు. తమ్ముడూ ! ఆపదం
 కాదరా ఆదాసుపాడినది అని పేరన్న అంటే అర్థం సరి
 పోయింది కదా ఏపదం అయితే సేమి అన్నా ! అని అనే
 వాడు. వెనకపాట పేరన్నది. ఆపాటఅర్థానికి సరిపోయేటు
 చేతులూ కాశ్మూతాజిస్తూ అభినయించడం, అడుగుతూ వెయ్య
 డం చూసి పేరన్న బలే బాగుందిరా నీ అభినయం. ఆటు
 అంతకన్నా బాగుందిరా ! అని అంటూ ఉండేవాడు. ఇంగు
 ఆటాపాటా అలవాటుచేసుకుని తన జ్ఞాతుల పిల్లవాంద్రకు
 అప్పుడప్పుడు వినిపిస్తూఉంటే వాళ్లు చూసి నోటు మాటలేక
 నిశ్చేషించుతున్న నేవారు.

ఒకొక్కప్పుడు రామాయణం, భారతం, భాగవతం
 వంటి గ్రంథాలు తీసి ఒరే ! ఇంద్రజాలంచేస్తాను చూడండిరా
 ఇదిగో యాపు సకం నువ్వుపట్టుకో ! నాకునిపించేంతనూర
 ములోకూర్చు. మెల్లిగా దానిని తిప్పుతూఉండు. అని ఆనగా
 ఆపిల్ల వాడు తిప్పుతూ ఉండేవాడు. ఒక్కాలక్కర్మమైన తప్పు

కుండా పద్యమూ గద్యమూ గడగడ చదివేవాడు సూర్య నారాయణ. అలాగే వాళ్లపట్టుకున్న పుస్తకాలలోని గద్య పద్యాలూ వెనువెంటనే చదువుతూ ఉంటే వాళ్ల ఒరే! విడు సామాన్యాడు కాదురా | ఏమిటో అనుకున్నాము - అని లేచి వచ్చి వాళ్ల వాళ్ల యిళ్ల లో చెప్పుంటే ఏని అజ్ఞాడలో ఉన్న చిన్నా పెద్దా అబ్బరపడేవారు.

పశువులను మేతకిత్రోలుకుని వెళ్లి వాటిని బీడుకివదిలి తాను ప్రపక్కనున్న తోటలో కూర్చుని ఎగిరే పత్సులనూ, అరిచే పిటులనూ, రాలేపున్యులనూ, నేలమాదప్రాకేచీములనూ తొండలనూ రెప్పవేయకచూస్తూ తనలోతాను ఏదో అను కుంటూ నవ్యకుంటూ, కస్మిరుకారుస్తూ, నిట్టుర్పులువిడుస్తూ ఆత్మరాముడై చెట్టుకి ఆనుకుని కూర్చునేవాడు. ఆకలిదప్పులెరుగక, పొదుపోవడం గుర్తించక అలాగు ఎంతోనేపు కూర్చుని యాలోకానికివచ్చి కట్టుతుడుచుకుని చీకటిపడ్డదే. పశువులు ఏమెపోయాయో అని వడివడిగా అడుగులువేస్తూ తండ్రికొడతాడేమో అని పెరటితోవను ఇంటిలోకి వెళ్లే వాడు. ఏమిరా? ఎక్కడ ఏడు స్తున్నావు ఇంతనేపు? అని తండ్రి గదించి అడిగితే అసిరమ్మవనములో అమ్మవారిని ప్రార్థిస్తూ కూర్చున్నాను. కొంతసేపటికి ఆమెచెప్పింది. చీకటి పడుతూంది. ఇక యింటికిపో_అని దానితో లేచి వచ్చాను. అని అదురూ బేదురూ లేక బదులు పలికేవాడు...

కుటుంబం పెరిగి చయనులు లోలోన బాధపడనారం భీంచాడు. దానధర్మాలకూ, కథలకూ కార్యాలకూ పొలం చాలావరకు విక్రయించవలసివచ్చింది. ఏ కొంచెమో ఉంటే అది బాపన వ్యవసాయం అయిపోయింది. అతని అమాయిక విశ్వాసాన్ని ఆసరా చేసుకుని పాలికాపులు పంట కాస్త భూస్వాహ చేసి వేస్తున్నారు. మలమలమాడి చస్తాసుగాని ఒకడికి కొలుపుచెయ్యను. అని భీషిష్టంచుకున్న వాడాయె. అతి కషం మాద జరుగుతూంది కుటుంబనిర్వహణ. ఏవేవో యాత్రలుచేసి అక్కడక్కడ భూరతాది పురాణపరనాలతో ధన్య సంపాదించి చేత్నేనంతవరకు చేబదుళ్ళు తీర్చి నిచ్చి తగా నిద్రపోవడం బ్రహ్మాష్టోబ్రహ్మగా ఉంది...

సూర్యనారాయణ పెరిగి పది పన్నెండేళ్ళవాడయాడు. చుట్టు ప్రక్కల గ్రామాలలో జరిగే పెళ్ళిళ్ళకీ ఉపనయ నాలకి వెళ్ళుతూ దౌరికిన సంభావన డబ్బులు తెచ్చి తల్లి దండ్రులకిస్తూ ఉండేవాడు.

ఒకమారు కార్యంతరం మాద తల్లిదండ్రులు పెద్ద కూతురు అత్తగారి ఉరు పిడినల వైళ్ళవలసివచ్చింది. తీర్చిగి వచ్చేవరకు సూర్యనారాయణను చిన్న మేనమామాఉరు వంతు రాములో ఉండమని అక్కడికి తీసుకుని వెళ్ళారు.

ఆ మేనమామ అతిధులను ఆదరించి తృణమ్మాపణమో యచ్చి సత్కరించే దౌడ్డవాడు. మర్మాడు వాసా సాంబయ్య.

అనేబొచ్చిలి సంసాన వై ణికుడు వచ్చి వారియంట బనచే శాదు. ఇంటివాకిట రాగవరుసగ పద్యాలుచదువుతూ ఆదుకుంటూన్న సూర్యనారాయణు చూశాడు. నరసమ్మను పిల్చి వీడు. నీ కొడుకా? అని అడిగాడు. 'అనుసుతమ్ముడూ! కొంచెందురుసు... నిన్నే మైనా అన్నాడో?' అని ఆమెగాభరాగా అడిగింది. 'అచ్చే-అదేమాలేదు, వాడు పద్యంచదినిన తీరువిన్నాను. సంగీతం చెపినే ముందుముంధ్న గోప్యగాయకు డవుతాడు. నాతో పంపకూడదూ?' అని ఆదరంగా అన్నాడో ఏ ఇందియాంసుడు. 'అంతకన్నానా తమ్ముడూ? తీసుకుని వెళ్లి అని చిట్టితండ్రి! ఇడుగో సాంబయ్యమామ నీకు సంగీతం చెప్పా నంటున్నాడు. వెళ్లి. బుద్ధిగాంచంటూ శ్రద్ధగా పాట సేర్చు కునిరా! అని కొడుకుని సాంబయ్యగారికి అప్పగించింది... త్వణం కళ్ళమూసుకుని నింపావిగా తెరిచాడు... కష్టకాలం. ఒకడు తగ్గినా తగ్గినదే - అని తండ్రి మనసులో కష్టపడుతూ అసుకున్నమాట వేడివేడి నిట్టార్పులోంచి వెలికి వచ్చించి పాపం! ...

కాబోయే గురు శిష్యులు ముందువెనుకగా నడుస్తున్నారు. గురువు చెవులనున్న బంగారుదుద్దులు, కట్టుకున్న చలువదోవతి, జరిఁడు తరీయంచూసి వెనుకనడున్నున్న శిష్యుడు వింతపడడం వింతకాదు. తాను కట్టుకున్నది చిన్నగోచి. నడుముకి చుట్టినది చిన్న గావంచా... .

బొణ్ణిలి చేరారు. సాంబయ్యగారు సూర్యనారాయణకి కుదిర్చిన వారాలు అయిదు మాత్రమే

వారం కుదరనిదినమని. ఎక్కడ భోజనం చెయ్యడం. ప్రాద్యతోపాటు అకటీ ఎక్కువనుతూంది. తిరిగి తిరిగి ఒక యంటిముందు నిఱ్చున్నాడు. లోపల ప్రవేశించాడు. ఆయంట యజమాని అల్లామరాజు సుర్కయ్యపంతులు. అతడు పెరటిలో స్నానం చేస్తున్నాడు. ఇల్లాలు వీ స్తుర్తివేసి ఆహారపదార్థాలు వడించింది. సూర్యనారాయణ వి స్తుర్తి ముందుకూర్చుని పరి షించి లినడమారంభించాడు. ఆ యజమాని యంటిలోకి వచ్చాడు. ఇల్లాలు భర్తని చూసి చూడండి ఏడెవడి! మిాకు వడించిశది ఎలా ముక్కుతున్నాడో... అని చికాకుగా అన్నాడి. ‘అలా అనకు. మనపాలిట సూర్యనారాయణ మూర్తి. పిల్లలులేని మనలను అనుగ్రహించడానికి ఈపిలవాడి రూపాన వచ్చాడు. వ్యపం! ఎంత ఆక్రమితో ఉన్నాడో! ఉత్త అన్నం లింటన్నట్టున్నాడు. నెయ్యి నెయ్యి — అని ఆపంతులు మెత్తగా అని నింపాదిగా తినుబాబూ! తొందర పడకు—అని ఎదురుగా కూర్చుని వడించు—అన్నాడు. భార్య వి స్తుర్తివేసి వడించింది. భోజనం చేస్తూ సూర్యనారాయణ సమాచారం తెలుసుకుని బాబూ! ఆదివారం మాయిటికి వచ్చి భోజనంచేసి వెళ్లు ఉండు... అని అనగానే సూర్య నారాయణ పరమానంద భరితుడయాడు.

అందరి భోజనాలయాయా. నీధిగుమ్మం దగ్గర సూర్య నారాయణ విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాడు. పంతులూ, అతని భార్య తాంబూల చర్యణం చేస్తూ లోపల తలుపు దగ్గర ఎదురెడురుగా కూర్చున్నారు. వారిప్రక్కనే ఒంబ్లు. దాని మిాద ఆంధ్రమణభారతం. అవిమాని ‘ఆస్తిస్తకం ఇలా గివ్వండి అని సూర్యనారాయణ చెయ్యి చూచాడు. ‘చదువ గలనా అదిభారతం – అని చిరునవ్వుతో పంతులు భారతం తీసి అందించాడు. అందుకుని సూర్యనారాయణ తడబాటు లేక రాగవరసతో పద్మాలు చదివాడు. ఆచదున్నకిదంపతులు ఇద్దరూ ముగ్గులయారు.

‘సూర్యనారాయణా! నీకు వారం దొరకని ఏరోజునా మాయింటికి వచ్చి మాతోపాటు నిస్సందేహంగా భోజనంచేసి వెళ్ళుతూ ఉండు... అని ఇద్దరూ ఏకమాటగా అన్నారు. కొంతనేపయన తరువాత సూర్యనారాయణాలేచి వస్తానండి’ – అని వీధిన పడ్డాడు...

పనిలేదు, తీరుబాటులేదు - అన్నట్టుంది సూర్యనారాయణ నైభరి. వారభోజనం చూసుకోడంతోనే అప్పతూంది. ఏదో వద్దం చదువుతూ వెళ్లున్నాడు. ఒకచోట ఏకై యొండ పెద్దవాడు. ఒక కంట పున్యస్నానాడు. ప్రక్కనున్న వాడితో చూశావా? ఆపిల్లపాడు పంతువరాళి రాగం ఎంతసాంపుగా పాడుతున్నాడో! ఈ సూర్యనారాయణాను

దగ్గరకు రమ్మని పిలిచ్చ ఏదీ మళ్ళీ పాడు ఇప్పుడు పాడుతున్నది—
 అని ప్రోత్సహించాడు. చెనుల త్రైప్పువదిలేటూ, చుట్టుపట్ల
 గోడలు ప్రపత్తిధ్వనించేటూ జంబోరా గొంతుకతో సూరస్న
 పాడేదు. ఒక గడియ అయిక ఆయన అడిగాడు ఎక్కుడ
 నేర్చుకున్నావీపాటు? — అని ‘నేర్చుకుంటే పాటు ఆటా
 మాటు వస్తాయా? వాటంతట అని రావాలిగాని — అని
 జవాబు చేపాడు సూరస్న. మంచిమాటు అన్నాపు చిన్న
 వాడవయనా. సరేగాని సువ్వు పాడిన రాగం పేరు తెలు
 సునా? అని ప్రశ్నించాడు. సెద్దమనిపి. అదేరాగమో
 ఇంకా గ్రహించలేదు. ఏమిసరిగా లేదా? అని ఎదురుప్రశ్న
 వేళాడు సూరస్న. చాలా ఇంపుగా నింపుగా ఉంది. పూర్వ
 పుణ్యంవల్లగాని యింతచిన్న వయసులో ఇలాటిశారీరం.
 ఇంత శుద్ధమైన రాగవరసారాశు—అని ఆయన అనగా ఈ
 మొప్పులకేమిగాని నాకు వారభోజనం ఒక్కటి కుదరలేదు.
 మిాయింటపెట్టుతోవా? అని సూర్యనారాయణ నిలదీసినట్లు
 అడిగాడు. ఓ! తప్పకుండా. ఒక్కనాడేకాడు. నీకు ఏనాడు
 భోజనానికి ఇబ్బందిగా ఉంటే ఆనాడుమాయింటికిరా. మొగ
 మోటం లేక భోజనం చేసివెళ్ళు. ఇదే మాయిల్లు అని
 వెన్ను రాసి ఎవరిదగ్గర సంగీతం నేర్చుకుంటున్నావు యిక్కుడ?
 ఏవూరు మాది? అని అడిగి విషయం తెలుసుకుని నన్ను
 తుఫానాడ వెంకయ్య అని అంటారు. కాన్న ఆటా పాటు
 వచ్చినపాట్టి అని చేపాడు, సరే రేపు మిాయింటికి భోజ

నానికి వస్తూను—అని సూర్యనారాయణ మందుకి సాగి కోటా
శేట మేడలూ మిద్దెలూ వింతగాచూస్తూ గురువుగారియంటికి
వెళ్ళాడు.

మంచిముహూర్తం చూసి సాంబయ్య సూర్యనారా
యణకి సాపాలు ఆరంభించాడు. సుమారు నెలా పదిహేను
రోజులు గడిచింది. వారభోజనం సరిగా ఒంటికి పడక శక్తి
సన్నగిల్లి గురువుతో చెప్పకుండానే అజ్ఞాడ పారిపోయాడు.
అనుకోకుండా వచ్చిన కొడుకునుచూసి తల్లి ‘ఏమినాయనా!
బాబ్మిలినుంచి పారిపోయవచ్చినట్టున్నావు?’ అని ఏమిటెయిలా
చిక్కిపోయావు? అనిచేరదీసుకుని అడిగింది. ‘అక్కడ భోజనం
సరిగా కుదరలేదమ్మా ఫూటుకొకయింట. ఏమిపెట్టితే అది
తినాలి. దానితో పాటే సంగీతా...మరి ఉండలేక పారిపోయ
వచ్చానమ్మా!’ ... అని నీరసంగా అన్నాడు
సూర్యనారాయణ.

భాగవతం గద్యపద్మాలు తనదగ్గరవిని సేర్చుకున్నాడు.
తేలుగులో రాతకొంతకుదిరింది. తండ్రిదగ్గర ఒకటీ, అరా
సంస్కృత కావ్యాలు సహాథ్యాయలు మేలమండుతారనో
తండ్రి కొడతాడనో వినీ వినక చదివి చదవక ఏదోకొంత
తెలుసుననిపించుకున్నాడు. చూసేచాలు పట్టే తెలివితేటు
లున్నాయి. పాటూ ఆటా అంటే వెప్రిసరదా, పోనీ, సంగీతం

నేర్చుకుంటాడని బాధిలి పంపితే సాహాలతో నే స్వస్తిచెప్పి వచ్చే శాండు. ఏమిచెయ్యిడం? ఏడు సూర్యనారాయణస్వామి వరప్రసాదం. ఎంతవాడన్నతాడో అని గంపెడాశతో ఉన్నాను. నాఆశయిలా అంతరించుక పోవలసినదేనా? అని కన్నతల్లి నరసమ్మ కంటనీరుపెట్టుకుని ఏమేమోఅసుకుంది. అంతలో పొరుగింటి పేరన్నవదిన ఏదో పనమిాదవచ్చి ‘నరసవదినా సూరిగాడు అందక్కాఉన్నాడు. భై రిపురంలో వంకాయల బలరామభుక్త ఆటాపాటా నేర్చుతాడట. తనయింట సుష్టుగా రెండుపూటలూ తిండిపెట్టి. ఏణి ఆయన దగ్గరికి పంపకూడదా అని అన్నది. నరసమ్మ బహ్యానందభరితురాలయింది. అలాగా వదినా! యిహాళే పంపుతాను అని ఆమధ్యాహ్నంభర్తతో చెప్పి భై రిపురం పంపింది ...

అన్నదమ్మలిద్దరూ అక్కడక్కడ బసలుచేస్తా భై రిపురం వెళ్ళారు. బలరామభుక్త భామవేష గాడు. కమి. మూడునాలుగు రకాలవాయిద్యాలలో నేర్వరి. అందగాడు. ఆస్తిగిలవాడు. ఆపూట భోజనాలు అయ్యాక పేరన్ననూ సూరన్ననూ పరకాయించిచూసి ‘నున్న్య భామవేషానికి బాగున్నాను. భామాకలాపం చెప్పాను. నేర్చుకుంటావా? అని సూరన్నతో అన్నాడుభుక్త. మగవాళినేను. మిాసం మగతనానికిగుర్తు. చ్చేసమయింపచ్చినా మిాసం తియ్యాను. నేను ఆడవేషం వెయ్యాను. ఇంకేమిచెప్పినా నేర్చుకుంటాను అని గంభీరంగా అన్నాడు సూర్యనారాయణ. అయిళే నేను

చేపేది మరేమా లేదు. నువ్వు వెళ్లవచ్చు-అని అన్నాడు బలశామభ్రంత. మంచిది పోయివస్తాము. అని అన్నదమ్ములు వెంటనే బయిలుదేరి కొన్ని మజిలీలు చేసియింటికి వచ్చారు. ఏమి నాయసా! తిరిగి వచ్చారు! అని దిగులుగా అడిగింది తల్లి. జరిగినది చేపాడు చిన్నకొడుకు ... ఏమంటుంది ఆ అమోయకు రాలు!...

ఎక్కుడికి పంపినా లవలేశ్వైనా ఉపయోగం లేకుండా పోతుంది. ఏడి బ్రితుకు ఏమన్నతుందో! నాఆశలు నెరవేరేట్లు కనిపించదు—అని విచారించింది ఆసాధ్య.

4. విద్యార్థియశ

ఒకనాడు పొలంనుంచి వచ్చి పంచలో కూర్చున్నాడు వెంకటు చంచలు. స్నానానికి లెండి. వంట అఱుంది— అన్నసన్నగా అన్నది నరసమ్మ. అందరికీ అన్నం వండావా? అన్నాడు చయనులు. ఇంకా రెండురోజుల దాకా నస్తాయి బియ్యం. అని సీరసంగా నడుస్తూ లోపలికి వెళ్లిపోయిందామే. చయనులు స్నానంచేసి సంధ్యావందనం వ్యక్తిగతిగా నడిపి వడ్డించిన కానితో కథలు నింపుకొని లేచాడు.

అజ్ఞాడకి సుమారు మూడు క్రోసుల దూరములో ఎవరో థన జి వంతును రామప్రాభిమేకం చేస్తూన్నాడని తెలిసి పేరన్నా, సూరన్నా తెల్లువారు జామునే లేచి వెళ్లారు. రెండవకొడుకు నీతారామయ్య విజయసగరములో గంటి పట్టాభిరామయ్య అనే న్యాయవాదికి అల్లుడై వారింటనే ఉండి ప్రీడరు గుమా స్తాగా కాలం గడుపుతున్నాడు. మిగిలిన ఇద్దరూ కొడుకులూ వంశ్శభార్యలూ పేరన్నా సూరన్నా, తల్లి, తండ్రి మొత్తం ఎన్నిదిమండికి పూటగడవడం కొంచెం చిక్కగానే ఉంది...

పొదుపోయే సమయం. అన్నదమ్మలిద్దరూ కొత్త గావంచాలు తలలకు చుట్టుకొని చేతులలో తమలపాకులూ, పోకచెక్కలా, కొబ్బరికాయ పట్టుకునివచ్చి తల్లి దగ్గర కూర్చున్నారు. ఆతాంబూలాలలో రెండేసి అణాలు ఉన్నాయి. అన్నం తిన్నారా చిట్టితండ్రులు అని నరసమ్మ సూర్యనారాయణ కురులు కొనగొశ్శతోదువ్యతూ అడిగింది. లడ్డు...ఇంకా ఏమికేమిటో చాలావేళారమ్మా! వంకాయ కూరా, కందిపవ్వు, కొబ్బరిపచ్చడి కడుపునిండా తిన్నాము. ఇదిగో సంభావన కూడా యిచ్చాడా ఉఱంటి యజమాని నా పద్యం చదవడం ఏని నాను అర్థరూపాయి అదనంగా ఇచ్చాడు. దొడ్డవాడు. ఈ గావంచాలు అతగాడు ఇచ్చినవే—అని సూరన్న మొత్తం పదిఅణాలు అమ్మచేతిలో పెట్టాడు. అని చూసి నరసమ్మ కట్టు నీళ్ల కడవల్లు

పోయాయి. ఆవేదన అనాలో, ఆమోదం అనాలో,
తెలియదు.

అమ్మా! ఏటికి వెళ్లి స్నానసంధ్యావందనాలు చేసుకుని
వస్తాము. అనియద్దరూ నదికి వెళ్లి పోయారు.

రాత్రిభోజనాలు అయాయి. పిల్లలందరూ పడు
కున్నారు. నిద్రపట్టక ఇటూలటూ ప్రక్కమిాదదొర్కుతూన్న
భర్తను చూసి తులసికోటదగ్గర చింకిచాపమిాద కూర్కుని
థ్యానం ముగించి అప్పుడే లేచి నరసమ్మ దగ్గరగా వచ్చి —

ఏమండీ సూర్యనారాయణ చదువుమిాద నాకేమేమే
ఆశలున్నాయి. వాడు ఈప్పు విద్యాంసుడవుతాడు. నాకు
అంతరాత్మ చెప్పుండి. వాడికి చదువేకాడు. ఆటా పాటా
అస్తు వస్తాయి. మిారు ఏమిా పట్టించుకోకుండా ఉండుకుంటు
న్నాతు - అటి మ్మెల్లగా అన్నది.

వెంకటచయనులు లేచికూర్కుని ఏమిచెయ్యమన్నావో
చెప్పు. ఎక్కుడెక్కుడికో పంపుతున్నాము. తిరిగి వచ్చేస్తు
న్నాడు. నన్నా ఏమిచెయ్యమన్నా చేస్తాను. మనపిల్లవాడు
చదువ్వా సందే సేర్కుకుని నలుగురిలో పేరుతెచ్చుకుని యాటి
పేరు నిలబెట్టడం నాకు ఇష్టంలేదంటావా? అని అన్నాడు.

‘ఇలాగు వాడిమనస్తు నిలక్కడలేకుండా ఉండుకోవి
కారణం నాకుబక్కుతోచుతూంది. వాడికి సిరహళ్లిఅప్పున్న

మొక్కలు బడి తీర్చలేను. అది తీర్చకపోతడమే వాడి చదువుకే విష్ణుం వస్తున్నాడి అని అనుకుంటాను.

‘నున్న అడ్డమెన మొక్కలూ మొక్క న్నాపాణాలు తోడేస్తున్నాను. అరసవిల్లి అన్నాను. శ్రీజగన్నాం మొక్క చెప్పాను. గుంపసోమేశ్వరుడి పేరుచెప్పాను.. ఇవస్తు అధ్యాయా. ఇప్పుడు సింహాచలం అంటున్నాను. ఔఱ.. కానీ! ఆపంచాంగం ఇలాగా తెచ్చి ఎన్నాను. ముహుర్తం ర్తంచూస్తాను. అన్నికసిరినట్టు అన్నాడు ...’

నరసమ్మ పంచాంగం తెచ్చియిచ్చింది. బుడిదీపం వెలు గులో పంచాంగంచూసి యా తెల్ల వారుజామున. కోడికూ సే వేళకిబాగుంది వాడిపేర ... అని నసుగుతూ అన్నాడు. నరసమ్మ ఆనందముతో ఆటాళాన్ని అందుకుంది. మరిని ద్రష్టిలేదు ...’

కోడికూనే వేళకి ముందుగానే పేరన్ననీ సూరణ్ననీ లేపింది. సింహాద్రిఅప్పన్న యూత్రకి వెళ్లాలంది. ఎక్కడికో ఔరుదాటి వెళ్లడమంటే పరమానందం సూర్యనారాయణకి గబగబా లేచి పశ్చిమకొని పుట్టగోచిలతో పెరట్టోస్తానం చేసేరు అన్నాతమ్ముడూ. కొ తుగుడు చుట్టిపుట్టుకున్నాడు పేరన్న. గోచీ కట్టుకున్నాడు సూరణ్న. తల్లి చిన్నకోడుకుకి క్షుంకుమబ్బు, పెట్టి దెవుడికి ప్రమొక్కించింది ...’

సాంతబండి. గూడుకట్టుకుని బయలు దేరారు. కొన్ని మజలీలు చేసి సింహాచలం చేరారు. ప్రముఖులు, దర్శను అయ్యనటరువాత ప్రసాదాలు తీసుకున్నారు. తిరుగు ప్రశ్నాణములో విజయనగరం వచ్చి రెండవకొడుకు కాపురంచూసి వెళ్లదామని నరసమ్మ అనగా వెంకటచయములు సరే-లిన్నాడు. అతను అప్పటికి వేరింటకాపురం పెటులేదింకా. ఒకటి రెండు తోషులు విజయనగరములో ఉండి కోట్టాపేటాచూసి ముచ్చటగా గడిపారు.

ఆటాప్రి సీతారామయ్య మాటమిాద సూర్యనారాయణము. ఇంగ్లీషుబడిలో చదును చెప్పించడానికి ఉంచి వేసి మిగిలినవాళ్లు తిరుగుప్రశ్నాణా సాగించారు. చిన్నన్న వాళ్లను వీళన్ని పట్టి వారభోజనాలు తుదిర్చాడు. ఒకవారం అతని అత్తవారింట. అప్పటికి సూర్యనారాయణ వయస్సు పడుముడ్డేళ్లు.

అనలే ఇంగ్లీషు అక్షరాలు రానందువల్ల ఇంగ్లీషు బడిలో వెంటనే ప్రవేశపెటడానికి వీలుకాలేదు. ఒక ఇంగ్లీషు వాచకం కొని సీతారామయ్య పాఠం చెప్పనారంభించాడు. అయితే ఆపాఠం సరిగా నడిచేది కాదు. అతనివృత్తి అలాటిదాయి. టైకుమళ్లు గోవిందరావు అనే తన స్నేహితుడికి అప్పగించాడు. అలాగే తన బావమరిదిచేతకూడా ఇంగ్లీషు పాఠాలు ఉచ్చిస్తూ ఉండేశాడు. అయితే ఇంగ్లీషు కాస్క

ప్రథమ గురువు గోవిందరావు పంతులే అని చెప్పాలి. నీతారామయ్య బావమరిది చెప్పిన ఇంగీషుకన్న చుట్టకాల్చడం మసినదే ముఖ్యమయిన విద్యగా చాలాకాలం సిరపడి పోయింది... ప్రారంభదశలో చుట్టకాల్చడం వాంతులదాకా వెళ్లినా చివరకు సూర్యనారయణే అతనికి గురువయాడా విద్యలో... ఇలాగు పద్మాలుగేట్టు అయ్యెదాకా కొంతకి కొంత ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసం ఆశున అంటకా, పోకనుపొందకా జరిగింది.

పదునాల్వఏట ఇంగీషు బడిలో ప్రవేశించాడు. ఆనాటికి గోచీకి స్వీసీ చెప్పి చిన్న గావంచా క్టటడానికి విశ్లేష్యర పూజ చేశాడు. ఫస్తుక్కాను 'ఎ' డివిజనులో ప్రవేశించి 'ఫస్తు'గా ఉంటున్నాడు. వెంకటాదినాయడు మూడు తరగతుల పై మీసూర్ లుకి అధికారి. చాలా మర్యాదగల దొడ్డమనసువాడు, మంచిమాటకారి. అతడు రాత్రులందు తనయింట భారతం పురాణం చదివిస్తూ ఆనందించేవాడు. అతని భార్య కన్న కొడుకుని చూసినట్టుగా ఆదరించి పెరుగు, పాలు, పల్పుయిస్తూ ఉండేవి. నాయడు సూర్య లుభీతంకూడా ఇస్తూ ఉండేవాడు.

తెలుగు, లెక్కలు, ఇంగీషు—తిమూడింటిలో తెలివి తేటలుగా ఉండడంవల్ల డబుల్ ప్రమోషన్ చేసి అధికారులు అప్పుర్ ఫోర్ముక్కానుకి పుంపించారు. విశ్లేష్యరుడి పెళ్ళి

వెయ్యి, విష్ణులన్నట్టు దైవదుర్మిష్టాకంవల్ల పితృమరణం కారణముగా అన్నా, సూర్యనారాయణా అజ్ఞాద్ రావలసి వచ్చింది. శీతారామయ్యా కాన్త సంపాది స్తున్నవాడు కనుక రెండువందలు రూపాయిలతో పైతృక కర్మనెరవేర్చ సూర్య నారాయణను తీసుకుని విజయనగరం వచ్చాడు.

పదారేశ్వర పసిడిప్రాయపు మిసమిసలతో - చక్షచక్షలాడు మెరుపు చూపులతో, కొంగుతీర్చిన పచకట్టుతో, కొదమ తుమ్మెదరెక్కల నెకసక్కమాడే చక్కనిచిక్కని ముంగురు లతో, కనుగవసుర్మాతో, విశాలమైన నొసటు సన్నతిలకముతో సూర్యనారాయణ చూపరులకు వింతగా కనిపించడం వింత కాదు. ఆకాలములో విజయనగరాననుహారాజుపలుకుబడి అమితము. ఆయన అధికారముక్రింద ఉత్సవాలువ్యాదిపోదుగునాజరుగుతూ ఉండేవి. చైత్రమాసములో రామలీలోత్సవాలు. వాటికై ఏర్పడినస్తలాలే అయోధ్యమైదానం, జనకపురి, లంకాపటుణమున్నా. ఈనాడు జనకపురి ఏశేరుతో మారి పోయిందోగాని విజయనగరానికి దక్కిణాన సంస్కర్త కళాచాలకు పడమణిగా ఉన్న విశాలప్రదేశం అయోధ్యమైదానముగానే ఉంది. లంకాపటును లంకవీధిగా మారింది.

రామలీలలు కాగానే గణపతి నవరాత్రాలు. అపి అవగానే మహారాజుగారికి ఇష్టముకునుక దేవీ నవరాత్రాలు.

ఇలాజరిగే ఉత్సవాలలో పాటకచ్చేలూ, పురాణకాణ
శేవాలూ, విశేషించి వెలయాండ్రుమేజువాణీలూ జరుగుతూ
ఉండటం రివాజు. సూర్యనారాయణ కొంతసేవు పాటకచ్చే
రీలలోనూ, చాలా కాలం మేజువాణీలలోనూ కూర్చుని
ఆ పాటలూ ఈ ఆచలూ చూసి ఆనందిస్తూ ఏ తెల్లపారు
జామునకో యింటికి వచ్చేవాడు. అప్పటికి రెండో అన్న
వేరింటకాపురంచేస్తున్నాడు తనభోజనాధికం అన్నయింటోనే
పగలుస్వాలుకి వెళ్లడం పేరుకే. చాలార్మతివరకు నిద
లేనందువల్ల ప్రాదుల్లే చలినీళ్లస్తునం, చలిదిలన్నం భోజనం
మూలాన బడికి వెళ్లే సరికి నిదవచ్చేది. ఇట్లు-అట్లు-చూసి
బోరుబల వెనుకకుపోయి నిదపోతూఉండడం అలవాట్లు
పోయింది. అదిసాధ్యంకానినాడు వెనుకబెంచీలో కూర్చుండి
కునికిపాట్లు పడేవాడు.

ఒకనాడు లెక్కలమేఘారు ఒక లెక్క బోరుమాదవేస్తా
అది ఎప్పటికీరాకపోవడముతో చికాకుపడుతూఉండగ వెనుక
పడుకున్న సూర్యనారాయణ లేచి మొలగావచ్చి మేఘా!
సుద్దముక్కు యివ్వండి నేను వేసి చూపుతానని గడియలో
ముగించాడు. మేఘారు సంతోషించి ఎక్కుశేంచి వచ్చాలురా?
ఎక్కుడ ఉన్నాను ఇంతసేవు? అని ఆశ్చర్యంగాడగగా వెనక
పడుకున్నాను. అని ఉన్నది ఉన్నట్టు చెప్పాడు. అసత్యమాడ
కూడనని నియమించుకున్నాడట చిన్నవయసులో తల్లి చెప్పిన
పురాణకథలు విని,

తరువాత తెలుగు తరగతికి వెళ్ళాడు. నిన్నటిపద్యం అప్పగించరా సూర్యనారాయణా! అని ఉపాధ్యాయుడనగా అయ్యా! నాకంటె ముందు ఇద్దరుండగా వాళ్ళని అడగుండా నన్న అడగడం ధర్మమా? వాళ్ళలో ఏ బక్కడేనా చదవ నీయండి ఆ తరువాత నేను చదువుతాను అని సూర్యనారాయణ అన్నాడు. తెలుగు పంతులు నవ్వి ఒరే! బక్కమారు ఏని అప్పగించడం అనే రోగం నీకు ఉంది అని నాకు తెలుసు. క్రిందటి వారం తెలిసింది. లే. పద్యం చదువు - అని గట్టిగా అనగానే సూర్యనారాయణ లేచి 'అస్తు' తెలిసిన మింటి పెద్దలు అలాగనడం ధర్మమా? అలాటి శిష్టుడు ఉన్నాడని మిందు సంతోషించడానికి బదులు 'రోగం' అని అంటున్నారు. అది రోగం కాదు. నాపుట్టుకతో వచ్చిన సుయోగం - అని కూర్చున్నాడు. మంచిదేరా కాదనను. అతాటి తెలివి తేటలు ఉన్న వాడను పోకిరి వేషాలు. వేసి జల్మారాయళ్ళతో తిరగ కుండా బడికి శ్రద్ధగావస్తూ ఇంటికి వెళ్ళాక పాతాలు బుద్ధిగా చదువుకుంటే బాగుపడతావని అలాఅన్నాను. ఆపైన నీయమం అని తెలుగు పంతులు కాస్త బుద్ధిచెప్పినట్టు మందలించాడు.

నిజమే. తరుచుగా అల్లరి చిల్లరగా తిరిగే సాధ్యాయు లతో కలిసి ఏ అయోధ్య మైదానం మిందనో, ఏ పెద్ద చెరువు గట్టుమిందనో ఏ వ్యాసనారాయణ మెట్టవద్దనో చెడుగుడు, కుస్తిపట్లు, నామూహికపట్టే యాలాటి గరిడీముచ్చు ఆటలతో

ప్రాదుపుచ్చతూ, రంగేలీపడాలు పాడుతూ, వింతనడకలు నడుస్తూ, పాటల భావానికి తగినట్టు అభినయస్తూ, అడుగులు వేస్తూ, ఉండడం రివాజు అయిన వ్యక్తికి చదువుమాద శ్రద్ధ ఎలావస్తుంది!... ఎప్పుడైనా పగలు ఇంటికగ్గర ఉంటే వదిన త్థనవంతుల ముడ్చుల పిల్ల కనుక వంటా వారూ కొంతకి కొంత చెయ్యక తప్పేదికాదు. వారానికి నాలుగు అయిదు రోజులు ఆమె ఎదురుగా ఉన్న పుట్టింటికి వెళ్లి పోయేది. ఇక ఇంటిచాకిరీ అంతా సూర్యనారాయణ నెత్తి మిాద పడేది. మరి చదువూ నందే ఎప్పుడు?

క్రమంగా వుట్టా గంజాయి వీల్చడం వంటి నిషా సేవకూడా అలవాటయింది. సిరిఅబ్బదుగాని చిదుము అబ్బతుంది అనే సామెత సూర్యనారాయణ విషయములో ప్రత్యక్షర సత్యమయింది. మధ్య మధ్య ఆరోగ్యం పాడవడం దానికి అన్న శాధపడుతూ మందూ మాకూ ఇప్పిస్తూ శాగు చేయించడం, చకారగుళ్లు పెట్టడం, అన్నం పెట్టే వదిన విసుగుతో చిరమర లాడడం ... అలవాట్లు వదులుకోలేదు, అజ్ఞాడ పోలేదు, తాడు తెగిన బొంగరంలాగు తిరుగుతున్నాడు.

అజ్ఞాడలో ఆకా న్న వ్యవసాయం ఎంతచేసినా కడుపు నిండని సితిలో తల్లి, అన్నయా శాధపడుతున్నారు. తెలిసి మిాచెయ్యలేకపోయాడు. నీతారావుయ్య భార్యతో అలో

చించి, పేరన్నను రప్పించి తనతో వుంచుకున్నాడు. ఒకగాయ
కుణిచూసి నంగితం నేర్చుకుంటూ వుండమన్నాడు. పేరన్నతో
కలిసి సూరన్నకూడా సంగితం నేర్చుకుంటే బాగుపడుతాడని
వదిన అన్నది. 'సరే అన్నాడుగాని శ్రద్ధగా వెల్లినేర్చుకోలేదు.
పేరన్న రావడం మూలాన వంటబాధ తప్పిందని లోలోన
మురిసిపోతూ బడికి వెళ్ళుతూ, అక్కడ నైదపోతూ మిగిలిన
కాలమంతా రాలుగాయల పోకిరీ రాయళ్ళతో తిరుగుతూ
కాలశ్శేపం చెయ్యసాగాడు. ఎలాగై తేనేం మెట్రిక్యూలేషన్
పరీక్షలు రాటా డనిపించుకున్నాడు. రెండు నెలలు సెలవలు
వచ్చాయి. పరమానందభరితుడయాడు. ఆకాలంలోనే అజ్ఞ
డలో అన్నదమ్ములపరిస్థితి బాగులేదని తెలిసి సీతారామయ్య
అందర్నీ విజయనగరం రప్పించాడు. మహారాజు నెలకోల్చిన
సంస్కృత నాటకసమాజములో పెద్దన్న, మూడవ అన్న,
పేరన్న నెలను నాలుగు రూపాయల జీతానికి కుదురుకున్నారు.

5. మానవ గందర్శన్యాలు

మెట్రిక్యూలేషన్ చదువుతూన్న కాలములో కుప్పుస్వామి
నాయుడు అనే పేరుగల హరిదాను బికథు ముద్రాను సుంచి
వచ్చి కానుకుర్తి వారింట త్రథమచరిత్ర పాదుతూ ఆడుతూ
వినిపించాడు. అడివిని సంతోషించి కానుకుర్తి హానుమంత రాత్రు

గారు వెండిప్పేములో డెబైరూపాయలు, పట్టుకండవా ఉంచి
 సభలో సత్కరించారు, ఓ- ఇలాగు వినికిడి చేస్తే ఇహపర
 సాధకము అన్నతుందే అని ఆనాడు సూర్యనారాయణ ఆధువ
 చరిత్రనే భాగవతములోని కొన్ని పద్యాలూ ధూళిపాళ
 కృష్ణయ్యగారి ద్రువచరిత్రలోని కొన్ని కీర్తనలూ కూర్చు
 తాను కొన్ని పద్యములూ, పాటలూ మాటలూ కలిపి ఆను
 రాటి రాత్రి మొట్ట మొదట అదే వీధిలో నివసిస్తున్న
 అన్న మేడమిాద వినికిడి చేశాడు. సీతారామయ్య ఆనం
 దానికి అంతులేదు. పద్యాలూ పాటలూ నీకు ఎక్కుడివిరా ?
 అనిఅడిగాడు తమ్ముడై. వివరించి చెప్పాడు తమ్ముడు, గాయ
 కుడుగా కొండం వింటున్నాను. కవివికూడా అయివన్న
 మాట. నాన్న పోలిక నీకు ఒక్కుడికే వచ్చిందిరా—అని నంతో
 షించి పేరన్న చేత బజారునుంచి కొత్త కంచు మువ్వులుకొని
 తెప్పించి తమ్ముడూ ! రేపు వేణుగోపాలస్వామి మతములో
 హరికథ చెప్పరా । పిన్నా పెద్దవిని నిన్న మంచివాడపుగా
 మన్నిస్తారు— అని ప్రోత్సహించాడు. నరే! అన్నాడు సూర్య
 నారాయణ. ఒక మదైల వాయించేవాళై రప్పించారు.
 పేరన్న తెనుక పాట. తాను తాళ్ళపు చిప్పలు వాయించడం
 సీతారామయ్య తమ్ముడికి స్వయంగా గజైకటి భార్యను
 పిలిచి సూర్యనారాయణకి బొట్టుపెట్టవే అన్నాడు. వదినె
 ఆప్యాయంగ నుదుట బొట్టుపెట్టింది. సూర్యనారాయణ
 పదిసకూ అన్న కూ పాదాభివందనం చేశాడు. లేచి నిల్చుని

యదంతా మియద్దరి చలవ—అని వినయంగా అన్నాడు.
ముద్దుగా దీవించారు అన్నావదినా. ‘లోకములో ఎన్నరులేని
హరిదాసుడవయి ఎంకరికో గురువయి మన వంశానికేకాక
భారత జాతికే కీర్తి తెచ్చి వర్ణిల్ల — అని

ఇష్టదేవతకు మనసారా ప్రమేషక్కి సూర్యనారాయణ
శ్రీవేణుగోపాలస్వామి మందిరంవద్ద ద్రువచరిత్ర సూర్య
దయం వరకు ఆటపాటులతో మేలైన మాటలతో సంస్కార
తాంధ్రాంగ్ల వాగ్మిన్యసముతో హరికథ వినిపించాడు.
శ్రీత లందరూముగులై కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లి ఒరే—సూర్య
నారాయణ! ఈనాటినుంచి నారాయణదాను అనే వేరుతో
సిరిసంపదలతో మనదేశానికి కీర్తి కరుడై వరిలు. నారాయణ
దాను జయించుగాక! అని జయ భ్యానాలు చేశారు. యథోచి
తగా పది మందీ ధనకూపంగా నూత్న వత్సరూపంగా
నారాయణదానును నత్కృతించారు. ఆసభలో కుప్పుస్వామి
నాయకుకూడా ఉన్నాడు. అతకు పొందిన ఆశ్చర్యం, ఆనం
దం ఇంతా అంతా టాడు. దగ్గరగా వచ్చి నాయనా!
కొంచెం తాపీగా చెప్పు ఉండు మాటలు. ఎక్కుడ నేర్చు
కున్నాను బాఖూ! అని అడిగాడు. నిన్న నీకథ విన్నాను.
అంతే — అన్నాడు నారాయణదాను. మూకమూకలుగా
ముందుకి వచ్చారు. అందరికి తలవంచి శమస్కరించి అస్తుల
షాంట గుర్తు టునుగులాగా నడుస్తూ నారాయణదాను ఇంటికి

వచ్చాడు. పారితోషికముగా వచ్చిన ధనమూ, వస్త్రాలూ డేవుడిపెట్టె ముందుంచి సాప్టాంగ్ నమస్కారంచేసి వాటిని అన్నకీ వదినకి అందించి పాదాభి వందనం చేశాడు. ఆ దంపతులు ఆనంద బాష్పధారతో నారాయణను చెరొక చేత దగ్గరగా తీసుకున్నారు. వదిన కుంకుమతో కలిపిన బియ్యం మరదికి దిగదుడిచి దిప్పి తీసింది. తల్లి ఖేద మోదాలతో కట్టి తుడుచుకుంది.

అన్నా ! రెండు నెలలు సెలవులు. ఇక్కడ కూర్చుని ఏను చెయ్యాలి. అలా బరంపురం దాకా నేనూ పేరన్నా వెళ్లివస్తాము అని చెప్పి వదిన దగ్గర దీవన పొంది మంచి ముహూర్తంచూసి పేరన్నతో బయలుదేరి ముందుగా శ్రీకాకుళం చేరాడు నారాయణదాసు.

అక్కడ ఒక పెద్ద పంతులీంట త్రఫువచరిత్ర వినిపించి అక్కణ్ణించి ఉర్లాము, నరసన్న పేట, రఘునాథవురము మైదలైప ఉంచ్చలో ఆకుచు పాడుచూ, పారికథ చెప్పాతూ, అమ్మదు పద్మ సంపాదిస్తూ బరంపురంచేరాడు.

బరంపురములో ఆనాడు పేరుపొందిన వక్కెలు శ్రీజయంతి కొమ్మేశంపంతులు. సంస్కృతాంధ్రాలలో ముంచి పండితుడు, కన్ని, సరసుడు, సెరదాత, అతిథులు పాలితు అమర క్రైదుమం అనువిని అన్నదమ్ములిద్దరూ ఆయన ఇరటికి వెళ్లి త్రాలంతసులో

ఉన్నడని తెలుసుకుని ప్రోక్షి త్యాగరు. ఆ సమయానికి పంతులు ఏం దాపా కాగితాలు పరిశీలిస్తున్నాడు. అయిదునిమిషాలు అలానిల్చుండి నారాయణదాసు చిన్న చిట్టికే శాడు. అదిషిని కళ అద్దాలు తీసి చేతపటుకుని కామేశం పంతులు ఎదురుగా నిల్చిని ఉన్న ఇద్దరినీ చూసి “క స్వయంకుతోసి” (ఎవరునువ్యా? ఎక్కడినుంచి వచ్చావు?)” అని సంస్కృతముతో అడిగాడు.

“షాషవగంధర్యావయం విజయనగరీతః” మేము మానవ గంధర్వులం. విజయనగరమునుంచి వచ్చాము) అని గంభీరంగా సంస్కృతములోనే నారాయణదాసు సమాధాన మిచ్చాడు. ఆజవాఖువిని పంతులు దగ్గరకురమైని పిలిచికూర్చమన్నాడు. ముందు నారాయణదాసు, వెనుక ప్రక్క పేరస్తు కూర్చున్నారు. సమాచారం తెలుసుకుని ఆరాత్రి మేడ్క్రిండ వరండాలో కథ ఏర్పాటు చేశాడు పంతులు. సాయంకాలం అయిదు గంటల ప్రాంతాన కుప్పుస్వామినాయడు వచ్చి పంతులుని చూశాడు. అప్పటికి ఒకసెల అయి కుప్పుస్వామి నాయడు ఆ ఊరువచ్చి హరికథలు వినికిడి చేస్తున్నాడు. ‘ఈతడు హరికథలు బాగా చెప్పాడు’ అని నారాయణదాసు పంతులుతో చెప్పగా అంతమాట వద్దుబాఖు! హనుమంతుడి ముందు కుప్పిగంతులా! అని నాయడు ఆసాటి విజయనగరం వృత్తాంతం చెప్పాడు. అటాగా అని పంతులు చూసాము క్షదా యారాత్రికి అని నింపాదిగా అన్నాడు.

తోమ్మిది గంటలకు కథ ఆటంభించాడు నారాయణ దాను. ప్రీత్మిత్తుకి శాపం తావడం, జుమడు రాజుకి భాగవతం ఉపదేశించడానికి టారణం ఉపోద్యాతముగా ఒంటిగంటవరకు ఉపన్యసించి ఉదయం ఏడుగంటలవరకు గ్రహవచరిత్ర నృత్య గానాలతో సరస భావావిష్టారాభినయముతో, ఆశుధారా భాసుర సంస్కారతాంధ్ర వాగ్యన్యసముతో చెప్పి మంగళ పోరతి పాడాడు. సభ్యులు సుమారు మూడువేలమంది. ఆనంద ముద్రాముద్రితులై పోయారు. కుప్పున్యాఖినాయుడు నారాయణదానును ప్రపశంసిస్తూ యా నరరూప గంధర్వుణి ప్రపశంసించడానికి తగిన మాటలు నాకు రావని చేతులు జోడించాడు. అంతవరకు ఆమోదాను భూతితో మైమరచి ఉన్న కామేశం పంతులు తెలివొంది నిజంగా విారు మానవ గంధర్వులే. సంగీతం గురించి నాకు చెప్పే తాహాతు లేదు గాని నీ సంస్కారతాంధ్ర పాండిత్యమూ, నృత్యమూ, అభినయమూ, కవితాశక్తి, రక్తికట్టించే వాజ్ఞాపుణి ఇంతవరకు మరొక వ్యక్తి దగ్గర కనలేదు, వినలేదు. అని మధ్యహ్నం నాపరితోపాన్ని కట్టుంచూపముగ లెలుపుకొంటాను అని లేచాడు.

ఆ సాయంకాలం కుప్పున్యాఖినాయుడు వచ్చి నారాయణదాను కీర్తనలు కొన్ని ప్రాసుకున్నాడు. కామేశం పంతులు పుర్పుపముఖుల్ని రావించి వారి సమక్కాస తన పారితోషికం ప్రపక్షట్టించాడు.

సీరిహోల్లాటవు మురుగులు, పట్టు పంచలచాపు, బనారసు కండువా, డలతారు పంచలచాపు, నాలుగువందల రూపాయల నగదు—

సూర్యా ! ఇది లోకాతీత ప్రపత్తిభా భాసమానుడ వయన నీకు చంద్రునకొక నూలుపోగన్నట్టు సామాన్యమైన కట్టు... సంతోషంగా స్వీకరించు. ఆని సవినయంగా, సాదరంగా అన్నాడు, ‘అన్నా ! ఇది సామాన్యం కాదు. నీవంటి సరసుడు, కవి, విద్యావంతుడు ఇచ్చివది ఒక సామ్రాజ్యం ఇచ్చినట్టు భాషించి, సంభాషించి స్వీకరిస్తున్నాను. పరమానంద భరితుడ నయనాను; అని నారాయణదాను సవినయంగా, సగ్గారవంగా కృతజ్ఞత తెలిపాడు. ఆనాటి హరికథలో ఆ తమ్ముడి ఘనవ్యంభీర గళధ్వనికి ఆ అన్న సులలితకాకలీ స్వనానికి యావజ్జనమూ ప్రశంసా కుసుమమాలికలు సమర్పించి తమ ఆమోదాన్ని ప్రొక్టించింది.

సుమారు నాలుగు వెలల వరకు పంతులు ఆ అన్న దమ్మల్ని విధువలేదు.

అప్పుడప్పుడు వినోదార్థం నారాయణదానూ, కామేశం పంతులు సాహాతీ చర్చలూ, అవధానాలూ చేస్తూ కాలక్షేపం చేసేవారు. ఒకనాడు ఏకై మందిని కూర్చుండబెట్టి ఒక గంటలో ఒక చరణం పంతులూ ఒక చరణం తానూ చెవ్వుతూ ఏకై పద్మాలు చెప్పారు. ప్రాస్తున్న యాథై

మందిలో ఏ ఒక్కడునూ ఆవేగం అందుకోలేక పోయారట !
ఆ పద్యాలలోనిదే యాక్రింది పద్యం.

‘నాళీకంబుల గేరు కన్నగవ సన్నలో
చెల్యు వాటింపగా
శ్రీ లింతేసి పుసందె చూతమనుచున్
చెన్నారు చందోయైపై
గాలిం బయ్యెద తూలగా జనులు తన
గాక్కించి ఏక్కింపగా
పెట్టాళింగాంగన చెర్యుజేరు హాయలున్
గంటిన్నునోజుంబుగా !
ఈ పద్యములోని ఒకటి మూడుపాదాలు నారాయణ
దాసువి, రెండు నాలుగు చరణాలు కామేశం పంతులువి ...

ఛత్రపురములో

బరంపురములో హాయలూ పాయలూగా కాలం గదువు
తూండగా ఛత్రపురములో ఒక గొప్ప ధనవంతుని యింటి
పెండ్లికి పంతులుకి ఆహ్వానం వచ్చింది. పంతులు, పేరన్న,
నారాయణదాసు ఛత్రపురం వెళ్ళారు. సదస్యంనాడు ఆ ధన
వంతుడు తారతమ్యం ఎంచక అందరికి ఒక్కాక్క రూపాయ
సంభావన ఇచ్చాడు. అది పుచ్చకోకుండా దాను ‘నేను
ప్రధువచరిత్ర హరికథ చెప్పాను, ఒక పాట ఏను. అని ఒక

పాట పాడి నాచేత హరికథ చెప్పించి తగిన పారితోషికం ఇవ్వవలసింది అని గట్టిగా అన్నాడు. ఆ పాట విని పెండి పెద్ద నీముగానికి యలాటి కవిత్వం కూడానా? అయినా విండా యిర్చై యేళ్ళయినా ఉండవు నీను. కవిత్వం ఎక్కడ ఏడిసింది? ఇది ఎవరు చెప్పిందోనో! అయినా చూదాము. పది దినాలు గడువు ఇస్తున్నాను. నాకొడుకుకి అంబరీష కథ ఇష్టం. అది నీపాంతంగా ప్రవాసి చెప్పా. విని నీను కట్టం ఇస్తాను అని ముదలకించాడు. ఓ - అలాగే కాగీ - ఎవడో చెప్పినది నేను చెప్పడమేమిటి ప్రారథిం. ఈనారాయణ దాను ఎంగిలికూడు తినడు తెలుసునా? అని గడమా యంపుగా బదులు చెప్పి తనకు ఇచ్చిన బసకు వెళ్ళి పోయాడు.

ఆరాత్రి కాగితాలు పెన్నిలు తీసుకొని తెల్లవారే సరికి అంబరీషోపాఖ్యానం ప్రవాసి పెండి పెద్ద దగ్గరకు ఆకాగితాలు తీసుకుని వెళ్ళి చూపి ఇదిగో అంబరీష. పది దినాలెందుకు నిన్నరాత్రికూర్చుని ప్రాశాను దీనిని. కథ చెప్పించు అని నిఖ్య రంగా అన్నాడు. ఆపెద్ద పెద్ద కళ్ళతో చూసి 'గట్టివాడవే' ఈరాత్రి చెప్పా. అని నిర్ణయించాడు. అందరికీ తెలిసింది. ఎవరో నారాయణదాను అనే కుర్రవాడు హరికథా గానం చేస్తాడు అని. రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు దాను ఆరంభించాడు. జనరికుసుచూపుమేర ఇసకపేస్తే రాలదు. పన్నుండుగ్గటల

దాకా ఉపోద్యాతం అంబరీషుడి గుణగణాలు. ఆపైన పాటూ, ఆటూ, మాటూ, అభినయం ఉరుములు ఉరుముతూన్నట్టు కంతధ్వని, వివిధరాగాల, సంయోగ, సౌభాగ్యం మూర్తి భవించినట్టుంది... ఉదయం ఏడుగంటలు. మంగళహారతి పాడేదు. పేరన్న వెనుక పాట రసానుగుణంగా కోకిలకాకలీ ధ్వనితో లద్దుమిాద పస్త్రురు చిలికి నట్టుంది. జసం అనందా శృంగార్యలతో అల్లుకుపోయింది. సైబాన్. మానవరూపములో గంధర్వుల్లి చూశాము తరించాము అని అందరూ ఒకటే మాట.

పెళ్ళి పెద్ద సంతోషించాడే గాని సముచితంగా నడవ లేక పోయాడు. ఇదిగో మిాకట్టుం - అని నలభై రూపాయ లిచ్చాడు. దాను లీసుకోలేదు. మిావంటి లక్ష్మాధికారులు ఇచ్చే కట్టుం ఇదా? మిారు కోరిన కథ రాత్రికి రాత్రి కూర్చుని ప్రవాసి పుస్తకాపేత్త లేక ధారణపటి పాడి ఆడి అభినయించి రాత్రంతా వినికిడి చేశాను. మిారే ఇంత చిన్న చూపు చూసే ఇక మావంటి దాసుల శక్తి సామర్థ్యాలు తెలుసుకుని సమంజసంగా సమ్మానించేది ఎవరు? - అని అనగా ఆ పెద్ద 'ఇదిగో దాసు! ఇప్పమెతే ఈస్తామున్న లీసుకో - లేకపోతే పో - అని కసిరినట్టు అన్నాడు. ఆ మాటకు నాటాయణదాసు జంకక 'అయ్యా! మిారు ముసలి కాకై పోయారు. ఇక ఆర్థించతేడు, ఇది పెళ్ళి పుస్తకాపేత్త

దేన్నకైనా మాకు ఉపయోగిస్తుంది. మారే ఉంచుకోండి. అని బసకు వచ్చే శాదు. ఆకథ వినడానికి వచ్చినవారు పెళ్ళి పెద్ద చేసిన సత్కారం బాగులేదు. అంత చిన్న వాడు ఎంత పాటపాడాడు. ఏమి నృత్యం! ఏమి అభినయం! ఏమి వాక్యా... అని దానుని పొగడి, పెళ్ళిపెద్దను తెగడి వెళ్ళి పోయారు.

6. అవధానాలు

అంతలో ఆడ్డారి తకు మనుష్యులు కొండరు ఏమాలో చించుకున్నారో దగ్గరగా ఉన్న లోకనాథము అనే గ్రామం చేరువనున్న దేవాలయం దగ్గర తోట విందు, ఏర్పరచి దానునీ, సేరన్ననీ, పంతుల్ని ఆహ్వానించారు. ముగ్గురూ వెళ్లాడు.

అక్కడ అవధానం చెయ్యివలసిందని పెద్దలు కోరగా ముపై మంది ప్రాతగాంధకు వారు కోరిన విషయం, వారి యిష్టమెన. పద్యం ఒకొక్కరికి ఒకొక్క చరణం చొప్పాన చెప్పడం, ముపైరెండు అత్యరాల వ్యస్తాత్మరి, నోటిలెక్కకి అడిగిన వెంటసే జవాబు చెప్పడం, పుష్పగణ, నిషేధాత్మరి, అప్సుత సంఖావణ, కోరిన ర్థాగాలతో పురణ పతనం,

గంటలు లేక్కి పెట్టడం - అంటావథానం చురుకుగా, సరిగా చేశాడు నారాయణదాను. సభ్యులు అపరిమితానంద భరితులై చందావేసుకుని ముపైపుంచాయ లిచ్చారు.

ఆ సాయంకాలం బరంపురం ప్రయాణం అన్నతూండగా పేరన్న అన్నాడు తమ్ముడితో. ‘బడే తమ్ముడూ ఆ ముసలాడు మాటల పోగుగాని మనసున్న మనిషికాడు. మన సామ్ము వాడిదగ్గర వదిలివేయడం ఎందుకురా? వాడు అంతకంటే ఎక్కువ ఇవ్వడు. వాడితో మనము వియ్యమందముకదా! నేను వెళ్లి ఆసామ్ము తెస్తాను ఏమంటావు?... దాను ముఖావంగా తల ఊపాడు. పేరన్న వెళ్లి పెళ్లి పెద్దను చూడగా ‘వాడేడీ నువ్వు వచ్చావెందుకు? అని అన్నాడు. ‘వాడు రాడు. నన్ను పంపాడు. నీకిష్టమైన నగదు ఇచ్చి మర్యాదగా పంపు - అని పేరన్న బదులు చెప్పగా ఒక్క త్వణం అలాగు చూసి ఆముసలివాడు అర్థాన్న రూపాయ లిచ్చాడు. ‘మంచిది. వస్తాము’ - అని పేరన్న ఆసామ్ము తీసుకొని తమ్ముడి దగ్గరకు వచ్చాడు. ముగ్గురూ బండిఎక్కి బరంపురం వచ్చారు...

ఇక విజయనగరం వెళ్లాలని అనుకున్నారన్న దమ్ములు, పంతులుతో చెప్పారు. పంతులు విండిపంటలతో విందుచేశాడు. వేర్చేర్చగా అన్నదమ్ములకు కొత్తబట్టలూ కొంత సామ్ము ఇచ్చి వడలతేక పడలతేక యాగుదాక్కేదాకా

అనుసరించాడు. దాను వెనుదిరిగి ఇక ఉండు. అన్నా! ఎంతదూరం వస్తాను. అని 'అదేమిటి' కళ్ళనీ శైండుకు అన్నా! కాకిచేత కబురు పెట్టావంటే రెక్కలు కట్టుకుని వచ్చి వాలతాము. అని దగ్గరకు వచ్చి ఉత్తరీయమాతో పంతులు కస్తిరు ఒత్తాడు. పంతులు నారాయణదానును గాఢంగా కౌగలించుకొని. సూర్యా! లోకం నిన్న అర్థం చేసుకోలేక ఎక్కడ అవమానిస్తుందో అని నా హృదయం కదిలి పోయింది తమ్ముడూ! పదిలంగమాటాడుతూ భద్రంగ కాలశైపం చేస్తూ ఉండు. నేనెచ్చిన సామ్మాతో సంప్రదాయం చూసి చక్కని పిల్లని పెళ్ళిచేసుకుని సుఖంగా ఉండు... అని ఏడోక్కలిచ్చాడు. 'అలాగే చేస్తాను.— అని దాను చిరు నశ్యతో జవాబిచ్చి ముందుకి సాగాడు. అక్కడక్కడ కథలు చెప్పుటానికి చిలరమల్కగా కొంత పెకం సంపాదిస్తూ వచ్చాడు.

శ్రీకాకుళమఃతో

కతిషయ ప్రయాణాలకు అన్నదమ్ములు శ్రీకాకుళం చేరారు. మైట్రీమ్యతేష్వన్ పరీక్షలో ఒక 'సబకు' తప్పినట్టు తెలిసి నారాయణదాను నిబ్బరంగా అన్నాడు 'పోనీ - మనం తన్నగా చదివితే ఈదా ప్యాన్ అవడానికి - అని.

ఆణ్ణిలో శిరస్తాదారు గోల్డోటండ వ్యాపారి ద్రువ చరిత్ర చెప్పించి స్వత్సరించాడు. ఆకథ విని చాలామంది

ఆనందము పొందడములో విశేషమేమిటంటే నభలో ఉన్న
ఒక గొద్దు పిసినారి ఎన్నభై ఏళ్ళ పండు మునలివాడు, ఎంగిలి
చెయ్యి మెతుకు పోతుందని కాకికి దులపని ఏంబ్రాసి భక్తి
పరవశుడై నారాయణదాసును కౌగలించుకుని ఇర్చవై రూపా
యలు ఇచ్చాడు.

మర్మాడు ఒక శ్రీ వైష్వవ పండితుడితో కలిసి అష్టావ
థానం చేశాడు. నలుగురికి తెలుగులోను, నలుగురికి సంస్కృతములోను వారు కోరిన విషయములో వారు కోరిన పద్య
లలో చెరిక పాదం చెప్పడం, చెరు ముపై రెండు అష్టరాల
వ్యస్తాష్టరి చెప్పడం, తెలుగు చందన్నును గూర్చి ఇద్దరూ
వేర్యేరుగా ప్రవసంగించడం, వేర్యేరుగా నిషేధాష్టరి చెయ్య
డం, ఘుంటా గణనం, లోకాభిరామాయణం — ఇలాగు
చేసిన అవధానానికి సభ్యుల మాటకేమి కాకలు తీరిన ఆష్టద
పండితుడు నారాయణదాసు ప్రతిభను వేనోళ్ళ కొనియాడి
బాల్యములో ఇంత సరస్వత్తున కవిత చెప్పిన వ్యక్తిని ఇంత
వరకు చూడలేదన్నాడు.

ఆ మర్మాడు శిరస్తాదారు అరసవల్లిలో కథ చెప్పించి
నాలుగు తులాల మురిడీగొలుసుఱా, నూటపదహారు రూపా
యల నగదు ఇచ్చి సమ్మానించాడు... అక్కస్తాణించి కుశీలవు
తైన కుశలవుల్లాగా ఆ అన్నదమ్ములు కులానగా విజయనగరం
వచ్చారు. తాను గడించిన సామ్మానా, సామ్మాలూ, వస్త్రాలూ

దేవుడి పెట్టి దగ్గర ఉంచి అన్నకూ వదినకూ సాష్టాంగ నమ
స్తోరం చేశాడు. తరువాత అజ్ఞాడలో ఉన్న తల్లికి ఈ
విషయం తెలుపగా ఆమె పరమానందం పొందింది. వదిన,
మరదుల క్షిద్దరకూ దిట్టి తీసింది. అన్న ఆప్యాయంగా చేర
దీసుకుని ఆలింగనం చేసుకున్నాడు.

మిత్రులందరూ నారాయణదాసును చూడడానికివచ్చి
అమాంతం ఎత్తుకుని తమ ఆనందం వ్యక్తపరిచారు.

బంధువులు కొందరు వీడికి సంగీత సాహిత్యాలు, ప్రవే
దిరే ప్రాక్తనజన్మవిద్యా' అన్నట్టు వచ్చాయి. అదృష్టవంతు
డని మెచ్చుకున్నారు. కొందరు ఎదుట పొగిడి గుమ్మం
దాటాక అనుకున్నారట. ఇంత చిన్న వయసులో వీడికింత
సమ్మానాలూ సంభావనలూ ఏమిటి ? ఇది వీడికి చినరిదశ—
అని అదీ యదీ అన్న తెలిసి నారాయణదాసు ఈశ్వర
సంకల్పం ఎలా ఉంటే, అలా జరుగుతుంది. అని ఒక్కమాట
అన్నాడు.

టరువాత సీతారామయ్య నారాయణదాసు మాట
ప్రకారం కట్టుముగా వచ్చిన సామ్మాతో గరికపలసలో ఇదరి
పేరా (పేరన్నకూ సూరన్నకు) భూమాలు కొన్నాడు.

7. వివాహం

అప్పటికి నాటాయణదాను ఇర్కువై రెండు యేళ్ళవాడు. ఇక ఒక యింటివాణి చెయ్యాలని సీతారామయ్య అనుకున్నాడు. అక్కడక్కడ పిల్లలను చూడడానికి గజపతినగరం, కృష్ణారాయణురం ఇలాగు కొన్ని గ్రామాలు వెళ్ళారు. ఏ పిల్లా నచ్చలేదు. పైగా వారందరూ అలంకారం ఇంత పెట్టాలి అని నిబంధన చేశారు. అలంకారా పెట్టడమనేది మాటలు. కాళ్ళుకడిగి కన్యాదానం చేసేవారి పిల్లనే చేసుకుంటాను. ఇలాటి నిబంధనలకు లొంగేదిలేదు పొమ్మన్నాడు పెళ్ళికొడుకు. అలంకారం ఉంచి అయినాసరే తన మేనల్లడి కూతుర్ని చేసుకోవాలని తలి కోరిక. చేతిసామ్మాఖుర్చు పెట్టి ఏమిటమ్మా యా భాగోతం — అని నాటాయణదాను ఆ సంబంధాన్ని తోసివేళాడు. అలాగుండగా విజయనగరములో రాజుగారి సంస్కృత నాటక సమాజం మేనేజరు తన అన్న కూతుర్ని పెంచుకుని కాళ్ళు కడిగి కన్యాదానం చేస్తానని పిల్లని చూచుకుని రస్సుని రామభద్రపురములో ఉన్నాడు మాలన్న అని గట్టిగా నచ్చ చెప్పాడు వెళ్లి పిల్లని చూచుకుని వచ్చారు పేరన్నా, తల్లి, తానున్న. సంసారికి చేస్తాడనం ఏమిటి బాగానే ఉండన్నాడు తంను. వారింటిపేరు వడమాని వారు. పెండి పెద్ద పేరు అన్నప్ప. పెండి కూతుర్ పేర్చ లక్ష్మీనరసమ్మ.

నాటక సమాజం మేనేజరు పిల్లని పెంచుకుని ఉభయ మంగళ సూత్రాలూ తానే చేయించి క్షీరాధి పట్టుచాపు ఇచ్చి కాళ్ళు కడిగి కన్యాదానం చేశాడు. వథువుకి మూడు తులాల బంగారుసరిగెపెట్టాడు నారాయణాదాను. ఇరువంకలా బంధుమిత్రులు సమృద్ధిగా వచ్చారు. మేనేజరు అయిదు రోజులూ తగిన పిండివంటలతో సర్వసమ్మాదకరంగా వివాహం మహాత్మవం జరిసించాడు. పెండ్లికుటురు వయస్సు చెప్పాలికదాతోమ్మిదేళ్ళు ప్రమేక్కవచ్చిన కొడు కునూ కోడలిన చెర్కాక చేతితో దగ్గరకు తీసుకుని ఆప్యాయంగా దీవించింది నరసమ్మ. అన్నలూ, వదినలూ, పొందిన ఆనందానికి అంచులులేవు.

ఒరే? ఇక బుద్ధిగా నడుచుకుంటూ శ్రద్ధగా చదువు కుంటూ వృద్ధిలోకి రా! — అన్నారు బుద్ధిమంతులైన మిత్రులు.

ఓరే! ముమ్మల్ని మరిచిపోకు — అన్నారు పోళంగి స్నాహితులు.

ఇలాగు ముచ్చటగు, పోచ్చరికగా నారాయణాదాను ఒకయింటివాడయాడు.

4. చదువు - స్వమ్మానం

అన్న బలవంతం మిాద మెట్రోస్ట్రోమ్ పరీక్షను పై వేటుగా చదివి పరీక్షకి విశాఖ పట్టణం వెళ్లాడు. అక్కడ పరీక్షలయాక రెండు నెలలు ఉండి పది పన్నండు కథలు చెప్పి సామ్య సంపాదించాడేగాని అది చిల్లరమల రగ ఖన్చి పెట్టి పరీక్ష ఫలితాలు తెలిసి ఉత్తీర్ణుడయన్నట్లు వార్త నంది సంతోషంగ విజయనగరం వచ్చాడు.

పరీక్షలో నెగ్గినందుకు మొక్కాబడిగా ఆంజనేయ స్వామి కోవల దగ్గర హరికథాగానం చేశాడు.

ఇక చదువు అక్కరలేదను కొన్నాడు గాని అన్న ఒప్పు కోలేదు. కాలేజిలో ఎఫ్. ఎ. చదవడానికి ప్రవేశించాడు.

నారాయణదాసు సమాచారం తెలిసి దివాన్ సాహెబు గారు రాత్రివేళయింటికి రపివంచి మూడేసిగంటలు చొప్పున మూడ్లాళ్లు విని ఆనందం పటులేక చేతికరతో దాసుపొట్ట మిాద పొడిచి 'దాసూ ! నీపొట్ట చదువుల బుటులాగుందే... నీకేమి కావాలో కోరుకో ! అన్నారు.

మూడుటో అన్నకి నాటకపుటీతం స్థిరం చేయించండి. నాకు చదువుకి ప్రీస్టాలర్ మిప్పు ఇప్పించండి. అని నారాయణదాసు కోరాడు. మీ అన్న జీతం అలాగే చేస్తాను. నీ స్టాలర్ మిప్పు సమాచారం నామాటగా ప్రిన్సిపాల్ చండ్రశేఖరశాస్త్రిగారితో చెప్పు అని అన్నారు దివాన్.

మర్మాదు క్లాసులో స్టూలర్ మిప్స్ సమాచారం ప్రిన్సిపాలుతో చెప్పగా ‘నీకెందుకు చదువు. ఆటా పాటా వేషం భాషా ఉన్నవాడిని. సంపాదించుకో. పో. నీమాట నన్నాదు ప్రిన్సిపాల్. ఆసాయంకాలం నారాయణదాసు దివాస్టీనిచూసి ప్రిన్సిపాల్ మాట చెప్పగా వినినవ్యి యా ఉంగరం ఆనవాలుగా రేపు చూపించు - అని తన ‘ప్రేలి’ ఉంగరం ఇచ్చారు ఆయన.

ఆ ఉంగరం చూసి ఇంకేమంటాదు ప్రిన్సిపాల్. గట్టి వాడవే. దివాన్ సాహెబ్ చేతి ఉంగరం కొట్టానేవే - అని నవ్య ఉచిత విద్యావేతనం ఏర్పాటు చేశాడు.

ఏమి లాభం ! అటుండన్న కోసం వెళ్ళడమే. ఒక్క ప్రిన్సిపాల్ క్లాసుకి మాత్రం తప్పక వెళ్ళుతూ మిగతా క్లాసులుకు మొగం చూపించి, ఉంటే పది పదునైదు నిమి పాలు ఉండడం, ఏదో మిహ మిాద బయటికి వెళ్ళిపోవడం ఇలా సాగుతూంది. చదువు

అని శీతకాలపు సెలవులు, ఒకనాడు ఉడయం దివాస్టి ఇంటిముందునుంచి వెళ్ళుతూన్న నారాయణదాసును చూసి లోపలినుంచి గంభీరా దివానుగారు బయటికివచ్చి ‘మిహర్ దాన్ - ఇలారావయ్యా ! ఎక్కడికలాగు కూనిరాగాలుతీస్తూ జూరుగా వెళ్ళున్నావు. అని అనగా నారాయణదాసు నమ స్క్రాంచి దగ్గరకు వచ్చి వేమిటి సెలవు? అనిలడిగాడు’ చూడు

ఈ సెలవులలో వృథాగా తరిగేకన్న ఒక సిఫార్సున్నాను పితాపురం రాజుగారిని దర్శించి నీకథ వినిపించి నాలుగుడబ్బలు తెచ్చుకో. అని లోపలికిపోయి ఒక జాబు వ్రాసి దానిని మడతపెట్టి అంటించి తెచ్చి దివాన్జి నారాయణదానుకి ఇచ్చారు. 'వెళ్లివన్నాను. అన్నాడు దాను.' దివాన్జి ఆఁ - మంచివిగాని చూడు పెద్దబ్బలు ఉన్న వాళ్లని పట్టుకుని ఆబ్బలు క తీరించడం ఆరాజు గారికి ఒకవేడుక. నువ్వు దట్టంగా పెంచాను. నీకొప్పు జాగ్రత్త... అని చిరునవ్వుతో హెచ్చరిన్నా అన్నారాయన. 'అలాగే జరిగితే అదినాకు గొప్పవమ్మానముగ భావిస్తాను. అంతటి ప్రభును ఒక బీదబాపడికి నుంగలి పనిచెయ్యడం కన్న మిన్నగా చెప్పవలనేది ఏముంటుంది ? అయినా జాగ్రత్తగా ఉంటుంది. అని నారాయణదాను జవాబిచ్చి ఆమథ్యాహ్నమే వేరన్నతో బయలుదేరాడు. విశాఖ పట్టుం ఖాదుగా పయనం...

కసింకోట, నక్కపిల్లి, అన్నవరం స్త్రేలులో ఒన్నోమ్మో పితాపురం చేరారన్నదమ్మలు. సరాసరి దివానుగారిని ముప్పి దాను సిఫార్సుబ్బాను ఇచ్చాడు. అది చదువుకుని ఆయన దానును వింతగా దూసి తగిన బస్తయిచ్చి ఆర్థ్రి మాధవ స్వామిగుడిలో కథ చెప్పించాడు. తెలువారేదాకొ దానుకథ వినిపించాడు. వేరన్న పాటు తేనె తేటలూగు ఉన్నాడని నొరాయణదాను పాటు ఆటూ కేవలం గాంధర్వమే అని

దివానుతో సహాత్రలందూ బహుధా ప్రశంసించి యిఫో
చితంగా సత్కరించారు.

కోటలో పాగా

ఆ మధ్యాహ్నం సమయంచూసి దివాన్ జీ రాజుగారికి
మనవిచేసి ఆయన అనుమతిపై నారాయణదాసునూ
పేరన్ననూ సముఖానకు రప్పించారు. రాజుగారు దాసును
చూసి చిరునవ్యు నవ్యు నారాయణదాసుగారూ ! ఏం
అపర ప్రష్టాదుంట ! ఎద్ద ఏం హరికథ వినిశించండి — అని
అనడమే తడవును మారు మాడుగంటలసేపు హరికథా గానం
చేశాడు—రాజు పరమానందభరితుడై ఆటాలై మరొక కథవిని
రేపు ఉదయం దయచేయండి అని అన్నాడు.

మర్మాడు ఉదయం అన్నదమ్ములిద్దరూ ముద్దుగ
ముస్తాబ్ రాజ సముఖానకు వెళ్లి వేదపనసతో ప్రభువును
దీవించారు. ఆవేదన్యరమధుర్యానికి ప్రభువు ఆనందో
శ్చర్య పరవళ్డై ఓ ! ఏం వేద విద్యాంసులు కూడనా ?
అని అనగా ప్రభూ ! మందితరాతరాలుగా వేదవంశం
సంగీతసాహిత్యాలు మాఘట్టుతోడవులు, అని దాసు గంభీ
రంగా బదులు పలికాడు... ఆమాటవినీ రాజు కైజా రేదిరా !

అని బిగ్గరగ అన్నాడు. పేరన్న బెదురుతూ చూశాడుదాసుని. నారాయణదాసు బెదరలేదుగాని వింతగా ఇటూ అటూ చూశాడు. అక్కడ మరెవ్వురూ లేరు. ఉఁఁ కానీ ఏమి కానున్నదో అది అన్తతుంది అని అనుకున్నాడు.

అంతలో ఒక వ్యక్తి పశ్చేముతో నూటపదారు రూపాయలూ, రెండుపంచలచాపులూ, రెండు పాగాలూ, ఒకక తీటిచ్చి రాజుదగ్గర ఉన్నబల్లపై ఉంచాడు. రాజు ఆపశ్చేమును కత్తిమించి మమ్మారు తీపిం దాసుకి అందించి అలాగే మిగతా వస్తువులున్న ఇచ్చాడు.

నారాయణదాసు గారూ ! మిం సంగీత సాహిత్యాలు జగన్నాహనాలు. వాటికి ఇది చంద్రుడికి నూలుపోగు. ఇచ్చి నట్లు చాలా అల్పమైన కట్టుం. మా ఆర్థిక పరిస్థితి ప్రస్తుతం బాగా లేదు. ఇనిమిం మేము ఉన్నంతవరకూ వారికంగా అందుతూ ఉంటుంచే. ఇలా సంతోషించండి, ‘ఆసంతుష్టి ద్విజోనప్పః’ - అని అన్నాడు ప్రభువు చిరునవ్వుతో. నారాయణదాసు సామాన్యం ? కసింత దూరంగా ఒకస్టాండుకి తగిప్పి ఉన్న అమూల్యమైన అంగీచూస్తూ ప్రభూ ! ‘సంతుష్టిష్టవ పార్థివః’ - అని అన్నాడు చిరునవ్వుతో. ప్రభును సరసుడు. ఆచూపు గ్రహించి లేచి ఆ అంగీతీసి ‘షైనోను. గవర్నరు దర్శనానికి వైపు ఉద్దేశముతో దీనిని కుట్టించాము. ఇప్పుడే తయారై వచ్చింది. దీనిని తోడగాధానికి మింరుతుగిన

వారు — అని దానిని దాసుకి అందించి స్వయంగా తోడిగాడు. తరువాత ప్రభువువద్ద శేలను తీసుకుని దివానుగారిని కలుసు కుని వారితో చెప్పి కొన్ని మజిలీలు చేసి అన్నదమ్ములు విజయనగరం వచ్చారు. అశనిపాతంవంటి దారుణవార్త జయంతి కామేశం పంతులు దివంగతుడయాడని. ఒకనాడంతా దాసు మాటామంతీ లేక కూలబడిపోయాడు. విశ్రాంతి తీసు కుని మర్మాడు కట్టు కానుకలతో దివాన్ని దర్శించి నారాయణదాసు పితాపురంలో జరిగినదంతా చెప్పాడు. ఆయన సంతోషించి మిాజుత్తుకూడా కాపాడుకుని వచ్చారే! అది ఆశ్చర్యకరం — కోటలో పాగావేళారే. అని — దాసు గారూ! ఎందుకు వచ్చిన చదువు! మథ్యాహ్నం రండి. కలెక్టరుతో చెప్పి ఎథై రూపాయల జీతంమిాద ఒక ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాను — అని అన్నాడు. సరే — అని దాసు ఇంటికి వెళ్ళాడు.

దైవ దుర్యాపాకం! — ఆసాయంకాలం మూడుగంట లకు ఆకస్మికంగా దివాన్ని పరమపదించారనే దుర్యార్త విని దాసు ఎంతో చింతించాడు.

ఆ మర్మాడు కాలేజీ ప్రెన్నిపాలు చంద్రశేఖరశాస్త్రి గారు మరణించారన్న విమాదవార్త విని నారాయణదాసు అంత ధీరహృదయుడున్నా గడియాశేషు నిశేషమ్మడే నోట మాటా కంటి చూపు లేకుండ ఉండిపోయాడు.

రెండుజూముల మండుచెండలో విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులే కాక పలువురు చిన్నాడు పెద్దాడు తండ్రిపతండ్రాలుగా శాస్త్రిగారి మృతదేహాన్ని దర్శించడానికి వెళ్ళచున్నారు. వారితో కలిసి నారాయణదాసుకూడా వెళ్లి కన్నిటితో ప్రపదక్షిణం చేసి

‘స్నేత పూర్వాస్య సరోజ మున్నత భుజా
శ్రీమంబు నాజాను లం
చిత శాపలద్వయ మజ్జ నిర్మల శిరో
వేషంబు సత్యమృతాం
చిత వాక్మార మఖండ వక్త నురుణ
స్నేతంబు శిష్మాలిం బ్రో
వుత మంచున్నరు చంద్రశేఖర మహా
మార్తిం బ్రశంసించెన్న’

అని ఆశువుగా పద్యం చేసి శ్రేద్ధాంజలి సమర్పించాడు.

చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు చంద్రశేఖర సాన్నిధ్యానికి వెళ్లిన తరువాత కిఛాంబి రామానుజాచారిగారు కాలేజీ ప్రేసినపాలు అయారు. ఆయన మంచివాడేగాని దాను పోకడ ఆతనికి గిట్టలేదు. ఆటపాటలతో కాలక్షేపంచేసే వైప్రివాడవు నీకు చదువెందుకు. ఉచిత విద్యావేతనం నీకీనెల నుంచిలేదు. పో – అన్నాడు పుణ్యత్వుడు. సంగీత సాహిత్యాన్ని సమ్ము

శనతో హరికథలు వినిపించడం ఆ పెద్ద మనిషికి వైరి తన ముగా కనిపించింది. సరే — నా అటుండెన్న సర్టిఫికెటు ఇప్పించండి. వేరొకచోటు చదువుకుంటానని సర్టిఫికెటు తీసు కుని విశాఖపట్నం వెళ్లి హిందూకాలేజీ ప్రెసిపాల్కి తన సంగతి చెప్పి అటుండెన్న సర్టిఫికెటు ఇచ్చాడు దాను.

మంచిది. మాయింట నీకు భోజనం ఏర్పాటు చేస్తున్నాను. కాలేజీలో ఉచితంగా చదువుకుంటూ ఉండు. ఇలారా ఒకమాట — అని అతడు దగ్గరగా రమ్మని సంజ్ఞచేసి నాకు ఒక వెలయాలు ఉంది. దానికి పాట చెప్పు ఉండు. — అని మెల్లగా అన్నాడా ప్రెసిపాల్. ‘ఓ — దానికేమి అలాగే... అన్నాడు దాను. బస, భోజనం, చదువు అన్ని గ్రీ...’

ప్రెసిపాల్గారి ఉంపుడు కత్తెకి పాట మహ్నడం ప్రథానంగా, చదువు పాక్షికంగా జరుగుతూంది.

ఆ కాలములో వేపా రామేశం, మొనలికంటి వెంకట రమణయ్య, తెన్నేటి సూర్యనారాయణ, పోలిశెట్టి అప్పారావు మొదలైనవారు దాను ఉపాధ్యాయులు.

బయ్యా నరసింహశర్మ, దైవసహాయం, కూర్చుచారి మొత్తమైనవారు ఉపాధ్యాయులు.

ప్రెసిపాల్గారి వేరు డబ్బు. రామయ్య...

భోజనం చేసి ప్రిన్సిపాల్ లో టాలేజికి వెళ్ళడం, సాయంకాలం అతనితోనే తిరిగివచ్చి ఆవెలయాలి యింట పాటు చెప్పుడం. ఇదే తనపని...

ఆ సంపత్తురం విశోఖపట్టములో ముపై, నలబే కథలు చెప్పి బహుజన ప్రశంసలందుకున్నాడు.

కాలం గ్రిరున తిరిగింది. పరీక్షలు వచ్చాయి. ఆరు సబక్కు ప్రాయాలి. ప్రాశాదు అప్పుడప్పుడు విన్నది జ్ఞాపకం జట్టు తెచ్చుకుని. అయిదు సబక్కు ప్యాసయి లెక్కలలో పేరి పోయింది. విచారించాడు. కొంతకు కొంత సర్దుకున్నాడు. విజయనగరం వచ్చాడు. అంతలో భార్య కావురానికి రావడంవల్ల కార్యం జరుపుకుని పరీక్షకు పై వేటుగా కట్టి ప్యాసయే సంకల్పముతో భార్యను రామభద్రపురములో పుట్టింట ఉంచి తిరిగి విజయనగరం వచ్చాడు. రెణ్ణెలు మాత్రం పరీక్షకు చదిని పేపర్లు ప్రాయానికి విశోఖపట్టం వెళ్ళాడు. బన ప్రిన్సిపాల్ గారి యింటనే అని వేరే చెప్పి నక్కరలేదు. పరీక్షలు ప్రాసి హరికథలు చెప్పుడం ఆనం భించాడు. అంతలో ప్రిన్సిపాల్ గారు ఉద్దోషమునుంచి విశ్రాంతిపొంది మద్రాసుకి వెళ్ళుతూ దాసుకి ఆదర చిహ్న ముగా కొంత ధనం పారితోషికముగా ఇచ్చి 'జ్ఞాపకం ఉంచు కోదాసూ! మద్రాసు వన్నే మాయింటనే బన చెయ్యి — అని తమ ఉద్రేక్షన్ ఇచ్చి వెళ్ళిపోయారు.

కథ నిలయం

2503

శ్రీకాకుళం

9. ఏచ్‌టెప్‌పోవదా

ఆ మర్మాదు విశాఖపట్నములో ఒక గోల్కూడం వ్యాపారి తనయింట హరికథ చేయించి దాసుకి ఇర్కవే రూపాయలిచ్చి అల్లిపురములో ఉన్న ఒక పండుముసలి జమిందారునింటికి తీసుకొనివెళ్ళి అవధానం చేయించాడు.

గ్రీకుభాషలో ఏకై మాటల వ్యస్తాక్షరి, కోరిన రాగాలతో పుస్తకం గిరగిర త్రిప్పుతూ పద్యాలు చదువుతూ అర్థం చెప్పడం, ఆల్మిబ్రాలో లెక్క అడిగిన వెంటనే సరిగొచెప్పడం, ఇద్దరికి తెలుగు, ఇద్దరికి సంస్కృతం కవిత్వం చెప్పడం, నిమ్మధాక్షరి, ఘుంటాగణనం, ఒక్కోక్క పాదం చొప్పున ఒక మారు చదివిన శోకం వెంటనే చదవడం, ఛందోభాషణం—ఆ అవధానములో చేసిన పనులు. అవస్త్ర అవలీలగ చెయ్యడం చూసి ఆసభలోపున్న ఒక దిమిలి ద్రావిడ పండితుడు తప్పించాలి అనే దుస్సంకల్పముతో ఒక కంకోష పద్యం అతివేగంగా చదివి దానిని చదవవలసిందిగా కోరాడు. నారాయణదాసు దానిని అక్షరం తప్పకుండా వెంటనే చదవగా ఆ పండితుడు వెకిలి నత్పు నవ్యి ‘సుఖ్యు సామాన్యాదవుకావు’—అని సత్పుం కల్పముతో పొగిడాడు. దాన్ని ప్రతిభకు మురిసి ముచ్చటపడి ఆజమీందారు సూటవదారు నూహాయలిచ్చి తన జీవితములో ఏటా ఈమ్మెత్తం ఇస్తూ ఉంటానని వాగ్దానం చేశాడు.

అలా ఉండగా ఆపట్టుములో స్థామంచి భీమశంకరం పంతులు అనే ఆసామి ఏలూరు పురవాసి నారాయణదాసును తన బావగారింటికి వచ్చి చూడడం, హరికథ వినడగ తట సించింది. అతడు రాజమహేంద్రవరములోనూ ఏలూరు లోనూ మంచి ప్రాక్టీసు ఉన్న నక్కలు. నాతో రాజమహేంద్రవరం, ఏలూరు రా. నీపేరు భాగా నలుగురికీ వినికిడి అను తుంది — అని ప్రోత్సహించి తనతో నారాయణదాసును తీసు కుని మున్ముందు రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళాడు. ఆ పట్టు ములో పేరు పెంపులుగల పెద్దవాడు, కవిత్యమందు అభినుచి గలవాడు మాటకారి, వకీళ్లులో మేటి న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు. భీమశంకరం అతనికి పరిచయం చేశాడు. పంతులు ఆరాత్రి తనయింట భారతములోనీ ఉత్తరగోగ్రహణం చది వించాడు. అది విని పంతులు పరమానందం పొంది తన యింటనే భోజనవసతులు ఏర్పాటు చేశాడు.

మర్మాడు ఒకచోట సభచేయించి దాసుచేత అవధానం చేయించాడు. పేరు పెంపులుగల క్నులు, పండితులు ఆసభకు పచ్చారు. వారిలో విచీత్ర వివాహ కర్త ఒకడు. ఆతనికి గోప్యపరణితుడని, కవిశ్వరుడని, ఒక తెగవారు చప్పట్ల తాళాలు వేస్తూ ఉంటారు. ఆ అవధాన సమయములో అతడు

‘న ఖలు న ఖలు బాణః

సన్నిహాతోయ మస్మిన్’— అనే శాకుంతల నాటకంలోని శ్లోకం చదివి తెలుగు పద్యం చెప్పమన్నాడు. అవధానాంతమందు ఆపద్యం చదవమన్నాడు. వెంటనే నారాయణదాసు

‘వలదు వలదయ్య! యాయ్యాత్తి తలిరుమేన

నమ్మినేయట పూవుల నగ్గియిడుట;

లేడి పిల్లల నిలుకడలేని బ్రథుకు

లకట! యెచ్చట నీవాడి అలుగుతెచట’— అని

చదివి ‘మిారు తెనింగిచారట యా నాటకం. ఈశ్లోకానికి

మిారు ఏమి వ్రాశారో చెప్పండి అని దాసు అనగా ఆయన

రెండు పద్యాలు చదివాడట! దాసు నవ్వి ఒక శ్లోకానికి

రెండు పద్య లెండుకండి... మిాపదసౌష్ఠవం కూడా బీర

కాయ పీచులాగుంది — అని అన్నాడు. ‘దానిని పార్యముగా

పెట్టించడానికి తొండరపడి తెనుగు చెయ్యవలసి వచ్చిందని

ఆకవి సర్కానబోగా ‘ఏమంతతొందర? ఇదేమి తద్దినమా

ఆకాలములోనే సరిపెట్టడానికి. అయినా తెనిగింపు అంటే

అచ్చ తెలుగులోనే ఉండాలి. మిాప్రయత్నం శుధాంధం

కాదు. సంకరం — నాపద్యం చిత్తగించారా? ... అను

కాన్త హైశనగ్గానే అన్నాడు దాసు. ప్రపక్కనున్న ఒక

ముసలి కవి దాసుని ప్రపంసించాడు. ఆ విచ్చిత వివాహక ర్థ

మాత్రం కొంతకాలం వరకు నారాయణదాసు పేరె త్రితే
గుర్రుమనేవాడు. సభ్యులు ఏల్లపుసంఖ్యకులో తప్ప చాలా
మంది దాసు సంగీత సాహిత్యశక్తులను అసమానములని
ప్రశంసించారు. పంతులుగారితో సహ అందరూ కలిసి
ఘనంగా సత్కరించారు.

అలాగు రాజమహేంద్రవరములో అవధానాలూ,
హరికథలూ, పురాణపరశం చేస్తూ కొన్నాళ్ళు ఉన్నాడు.
అంతలో కోర్టుపనిమింద సుబ్బరావు పంతులూ, భీమశంకరం
అములాపురం ప్రయాణమై నారాయణదాసును వెంటపెట్టు
కుని వెళ్లారు. నారాయణదాసు అక్కడ హరికథ వినిపింపగా
ప్రతితలు మహానందభరితులై సముచితంగా సమ్మానించారు.
సుబ్బరావు పంతులు కోర్టుపని ముగించుకుని నారాయణ
దాసుకి కొంత సామ్యాచిచ్చ దాసూ ! తిరుగు ప్రయాణములో
రాజమహేంద్రవరములో దిగి మాయింట మూడు నాలుగు
రోజులుండి నీపాటు వినిపించి మనీ వెళ్ళాలి సుమా ! మరిచి
పోయావు — అని పోచ్చరికగా అన్నాడు. ఆమాటకు
నారాయణదాసు ఎంతమాట ! విద్యారంగమైన రాజమహేం
ద్రవరములో నావిజయపత్రాంసు ఎల్లించిన పెద్దలు మిారు.
మిమ్మల్ని యాజన్మలో మరువగలనా ? తప్పక వస్తాను అని
సఫినయంగా అస్త్రా పంతులు క్షాగలించుకుని వెళ్లాడు.

తరువాత భీమశంకరముతో కలిసి ఏలూరు వెళ్ళాడు. భీమశంకరం అందగాడు, సరసుడు, పేరుపోందిన న్యాయ వాచి. నడివయసున ఉన్న నాగరకుడు. భార్య పోయి వెల యాలి సంపర్కానికి మనసిచ్చి మరి పెండి చేసుకోనని యా ఆడుబిడ్డ చాలును. అది పెరిగి పెద్దదయాక మంచి పిల్లవాణి చూసి పెళ్ళి చేసే వాళ్ళకి కలిగే పిల్లవాడే నా ఆ స్త్రికి వార సును అనుతాడు — అని తల్లితో భాషాటంగా చెప్పాడు. అతణి ఎలాగైనా నచ్చచెప్పి దారికి తెచ్చి పెండి చేసు కునేటు చెయ్యవలసిందని శంకరంపంతులు తల్లి నారాయణ దాసుకి పలుసార్లు చెప్పించి. దాసు ఎంతో ప్రయత్నించి వెలయాండ్రుపొత్తు విసపు విత్తు — బుద్ధిమంతుడైన సంసారికి తగదని పంతులుకి పలువిధాల హీతను చెప్పాడు. కాని భీమశంకరం దారికి రాలేదు.

ఆ టాలములో ఏలూరు కపులకూ గాయకులకూ పండితులకూ కోటూ పేటూ అనే చెప్పాలి. సమయం వచ్చినపు డల్లా నారాయణదాసు వాళ్ళతో డీడిక్కులు కొట్టి తలలు బొడిపెలు కట్టిస్తున్నాడు.

మా పుంజు మానవాతీత శక్తులు కలది. మారు తల పడడం, కళ్ళు పేలవెయ్యడం ఎందుకయ్యా! అని భీమశంకరం పంతులు జిత్తులైన కవిగాయకాదులను ముచ్చటగ ముదలకిస్తూ ఉండేవాడు. అల్లా ఉండగా ఎఫ్. ఎ. పరీతు మళ్ళీ లెక్క

ల్లో గంట వాయంచిందని తెలిసింది. ఇక చదువుకి స్వస్తి అన్నాడు దాను. దౌరికిన సంస్కృత పుస్తకం, తెలుగు పోత్తం సవిమర్యగ ఆమూలాగ్రం చదివి వదులుతున్నాడు.

ఒకనాడు శంకరం పంతులు దానుసుచూసి బందరు వెళ్లి వద్దాము పద. అక్కడ కప్పులూ గాయకులూ దిట్టంగా ఉన్నారు. అలాగే అన్ని తెలిసెన వీద్వ్యంసులున్నా - అక్కడ నెగ్గావంటే ఇక నిన్ను తేరి చూసేవాడే లోకములో ఉండడు. నెగ్గుతావులే. నువ్వు మానవరూపములో ఉన్న దివ్యాడవు. అని ప్రోత్సహించాడు. సరే అంటే సరే అను అనుకున్నారు. కొన్ని ప్రయాణాలు సాగించి బందరు చేరారు. బందరులో పంతులు అన్నదమ్ము లున్నారుకునక భోజనభాజ నాదులకు వెదకునక్కరతేక పోయింది.

10. విజయద్వాజం

బందరు చేరకముందు విజయనగరములో అభ్యాసం కూనువిద్యగా మరిగినభంగు లేహ్యం బందరు నెళ్లాక మరింత ముదిరాయి. ఆధోరణి సహజసిద్ధమైన నిర్లక్ష్యధోరణిని మరింత వృద్ధిచేసింది.

ఒకనాడు దాను బనచేసిన యజమాని యంట ఒక పాట కచ్చేరీ జరుగుతూంది. గాయకులు, ఫిడేలు వాద్య గాంధు, మద్దెలగాడు, లయకాంధు—యలాము త్తం అరవై మంది, వినడానికికూడా చాలామంది వచ్చి కూర్చున్నారు. నారాయణదాను చక్కగా ముస్తాబై ముస్తగి చిన్నగురుణై (చిలం) సేవించి హలమారుగా తులవేస్తూ, కూనిరాగంతీస్తూ సభకి వెళ్లాడు. దానును చూసి అయ్యా! పాడగలిగితే మిారూ ప్లాని పాడండి — అని సభ చేయించిన యజమాని అన్నాడు. దాను చిరునవ్వు నవ్వి అప్పటికి నాలువ కాలాన ఆరక్కరాలు జాగాచేసి పాడుతూన్న ప్లానిని అయిదోకాలం విలంబముగా మార్చి ఒక్క క్షణం జాగుచేసి మూడావృత్తులు పాడాడు. ఫిడేలు వాయించేవాళ్ళు మద్దెలగాడు, లయ కాంధు, మిగతా గాయకులూ లయకణీశం కాచుకోలేదు సరేకదా జాగాకూడా తెలుసుకోలేక తడబడుతున్నారు. వాళ్ళ అవస్థకి జాలిపడినట్లు నటించి నారాయణదాను ఏమయ్యా! సంవత్సరానికి ఒకడున్నాడు. ఏబక్కదూ మిాలో జాగాకి రాలేకపోవడం ఆశ్చర్యంగా ఉందే! అని ముక్కాయించి జాగా చూపగా వాళ్ళు పాడడానికి ప్రయత్నించారేగాని కృతార్థులు కొలేకపోయారు. మద్దెలగాడు ఒక్కమూర్తేనా ముక్కాయించలేక పోయాడు. సభ్యులు సచాన్! ఇంత లయ విద్యాంసుణై యింతవరకు చూడలేదని మెచ్చుకున్నారు. తాను ఆ సంగీత విద్యాంసులూ, వాళ్ళని

అభిమానించేవాళ్ళు-మాత్రం మచ్చరించి సమయం చూసి అవమానించడానికి కూహకం పన్నారు. నారాయణాసు చూడడానికి చిన్న వాడై నా మంగడానికి మిడిగ్రెస్టు. కొరక తాని కొయ్యి. వాళ్ళకి లొంగుతాడా? మొత్తం మిాద సభ ర్షసాభాషుగా ముగిసింది. తరువాత తాను ఒక్కదున్నా పది పన్నాండు సభలు చేసి రాగ తాన ప్లానులు పాడి సభ్యులు మన్నానలను ప్రత్రుడై నాడు, దానితో బందరు రెండు పోటు లయింది. బ్రాహ్మణులూ, బజారువ ర్తులూ, కాలేజీవారూ నారాయణాసువంక-భోగంవారూ, చిల్లరమల్లరవాళ్ళు ఎదురు కుట్టి. ఒక్క జంగం ఫిడేలు వాద్యగాడు మాత్రం దాను కథలకు వాయిస్తూ ఉండేవాడు. భోగం వారెవ్వరూ దేనికి రామని కట్టుకట్టారు. అప్పుడు కోవెల పూజార్లు అన్న దమ్మ లందరున్నా, వాళ్ళ స్నేహితులు కొందరుమాత్రం దాను కథలకి వెనకహంగు చేస్తూ మద్దెల వాయిద్యానికి వచ్చేవారు.

ఇలాగు ఉండగా పంతులుగారి మేడమిాద ఉక్కట్టు పదుతిమిాద ఒకనాడు అష్టావథానం చేశాడు.

రెండు పాదాలతో రెండు తాళ్ళలు, రెండు చేతులతో రెండు తాళ్ళలు వేస్తూ ప్లావి పాడుతూ కోరినజాగాకు కోరిన ముక్కాయిలు వేస్తూ ఉండడం, చిక్కులెక్క అడిగిన వెంటనే నోట్లు చెప్పడం, సలుగురికి నంస్కార్తం, సలుగురికి

తెలుగు కోరిన వృత్తాలు చెప్పుడం, వ్యస్తాక్షరి, స్యస్తాక్షరి, ఇంగ్లీషున ఉపస్యసించడం, పుష్పఫుంటాగణనం, ఛందః ప్రసంగం — ఆ అవధాన విషయాలు. ఇది సామాన్య మాన నుడు చేసి నిర్మించి బయటపడడం సాధ్యమేనా? ప్రాచీన కాలమూలో ఎవరైనా ఇలాగు చేసినట్లు ఏదేళ చర్చలో నైనా ఉండా? ఇట్లుపై ఎవ్వడైనా చెయ్యగలడా? అని సభ్యులందరూ వేనోళ్ళప్రశంసించారు. కర్ములుపోను (అచ్చ కర్ములు వ్యక్తి రా) నూటఎనిమిది రూపాయలు లభించాయి.

మర్మాడు ఆ ఉర వెలువడుతున్న ‘బుధవిధేయని’ అనే వార్తాప్రతికలో దాను చేసిన అష్టావధానం ఒక చిన్న పనుల గుంపు అని ప్రకటించింది. సాహిత్యజ్ఞుడు మాత్ర మయినందువల్ల ఆప్రకటన క్రత్త ఆలాగు వ్రాయడం త్కంత వ్యమే అని నారాయణదాను ‘కలుష హరిణి’— అనే ప్రతికలో ప్రకటించగా ఆరెండు ప్రతికలలో కొంతకాలం వాదోప వాదాలు నడిచాయి. చివరకు బుధవిధేయని వాయక్టి పోయింది.

పాటులో పోటీ

తరువాత ప్రతికష్టులందరూ కలిసి ఒక సభచేసి శక్తి ఉంటే సభకు వచ్చి పాడవలసిందని ఒక కరప్రతం అచ్చ వేసి నారాయణదానుకి అందజేసారు. ఆసభ రాత్రి 9 గంటల

కొక ప్రతికష్టి మేడమిాద. ఆప్తం వచ్చిన సమయానికి నారాయణదాసు ఒక మునసబు యింట హరికథ వినికిడి చేస్తున్నాడు. అది చూసి అతడు నువ్వు ఒంటరించి. దూర దేశంసుంచి వచ్చాలు. నిన్ను ఎలాగైనా అవమానించాలని వాళ్ళి పన్నాగం పన్నారు. కనుక నువ్వు వెళ్ళడం నాకిషం కాదు. అని దాసుని వెళ్ళనీ లేదు. సుమారు పదిగంటలవేళ. కథ అయిపోయన కొంతసేపటికి రెండువందలమందిని ఉక్కు తునకలలాంటి వారిని వెంట ఉంచుకుని ఒక వకీలు వచ్చి నారాయణదాసూ! నా మేడమిాద తలఉండగా నీవంటి మిాద ఊగవాలదు. నాతోరా. రాకపోతే నీకే మాయని మచ్చ. అని మునసబును ఒప్పించి సభకి తీసుకుని వెళ్లాడు.

సభ మేడమిాద. చుట్టూ సుమారు రెండువేలమంది. సంగీత విద్యాంసులు అరవైమంది. అల్లరి ఏమైనా జరిగితే ఎదుర్కొనడానికి నారాయణదాసు పక్కాన పోరాడడానికి సరిబద్దలతో వెయ్యమందికిపైగా దేవరవారు కిందను హలమారుగా ఉన్నారు. ఇద్దరు పోలీసు ఇన్ స్పెక్టరులూ, రెండు వందలకు పైగా రక్కకభటులూ ఉన్నారు. ఆ ఉరి ఉద్యోగు లందరూ ఆసీసుత్తెనారు. ఈ సంగీత సభ పరిణామం ఎలా టిదో చూదామని అందరూ వేదుకగా చూస్తున్నారు.

ప్రతి కళ్లుల యజమానుడొక వకీలు లేచి యాసంగీత విద్యాంసులు వేసే ప్రశ్నలకు నారాయణదాసు తగిన సమా

ధానాలు చెప్పాలి. ఈ శాస్త్రపరీక్షకు ఆగితే వీరికన్న మిన్నగా అంగీకరిస్తాను. ఆగలేకపోయిన ఓడిపోయినట్టు త్వమాపణ చెప్పాకోవాలి — అని కూర్చున్నాడు.

వెంటనే నారాయణదాను లేచి సంగీత తత్వము మింకు తెలియదు కనుక మింరు మధ్యస్థులుగా ఉండడానికి తగరు. ఇక సంగీతశాస్త్రము సంస్కృతములో ఉంది. ఈ సంగీతవిద్యాంసుల మనుకునేవారికి సంస్కృతములో అ ఆ లు కూడా తెలియవని నానమ్మకం. కనుక వీరు నన్ను ప్రశ్నించ ఉనికి అనర్థ లు. నేను సంగీత సంబంధమైన ఒక శ్రోకం చదువుతాను. దానికి వీరిలో ఏబక్కరైనా సరిగా అర్థం చెప్పితే వారు ప్రశ్నించ వచ్చు.

ఇక శ్రోతలను రంజింప చెయ్యడమే సంగీత ప్రయోజనం. వీరు ఒక గంట పాడనీయండి. నేను ఒకగంట పాడుతాను. ఎవరి పాట మిక్కిలి రంజకమని తోచితే మింరు యథార్థంగా చెప్పవచ్చు. — అప్పుడు ఎవరు గణనీయులో తేలిపోతుంది ... అని ఉపన్యసింపగా ఒక ప్రతిపత్తి లేచి రంజకముగా పాడడానికి ఈ సభ ఏర్పడలేదు. వర్ణములు, కృతులు, గీతాలూ వచ్చునా? వస్తే తంబురా ప్రశ్నతిచేసుకుని పాడు చూస్తాము — అని మందలించాడు. అప్పటికే శిఖ్యులుగ కొందరు నారాయణదాను దగ్గర తరిఫీదయుధున్నందున ఒక శిఖ్యుడు లేచి

రాగం, తానం, పల్లవి సలక్షణంగా పాడి సభను మెప్పించే మహావిద్యాంసుణి బాలోచితములైన గీతాలూ జంటస్వరాలూ వచ్చునా? అని అడగటం సిగ్గుచేటు. ఆయన శిష్యుడినేను పాడుతాను వినండి. అంతేకాదు మిాకు రాని సంగీత గ్రంథం కూడ పాడుతాను. ఎన్నో వ్యాఖ్యలూ, గీతాలూ, కృతులూ స్వయంగా వ్రాసి మావంటి శిష్యులను తయారుచేసిన దాసుగారిని మిారడిగినది మహాకవిని వేమన పద్యాలు సీకు వచ్చునా? వస్తే రెండు పద్యాలు చదువు — అని అడిగినట్టుంది — అని నిఖ్చరంగా మొగాలమిాద దెబ్బ కొట్టినటు అనేసరికి నలుగురూ దుమదుమలాడుతూ గౌల్మన ఘోషిస్తూ చీదరిస్తూ లేచి పోయారు....

మర్మాడు, 'కలుషహరిణి' ప్రతికాధిపతియంట నారాయణదాసు పాట, ఒక జంగం ఫిడేలు వాడ్యం. కొంతసేపు రాగం పాడగా విని సభలో ఒకరు పల్లవి పాడమన్నారు. ఓహో! పల్లవి వినే రసజ్ఞ లింగ్రాం ఉన్నారే. ఏమిపున్నోం. అని దాసు అనగా ఒక ముసలి కోమటి లేచి.....

‘నేనున్నానయ్య పల్లవి విని ఆనందించే రసజ్ఞుడి పాడ వయ్యా! పల్లవి — అని అనగ దాసు రెండుగంటలసేపు పల్లవి మాత్రమే పాడి వినిపించాడు. సభ మంత్ర ముగ్ద మయింది. ఆ వై శ్వయడు మహానందముతో ముందుకిపచ్చి గట్టి వాడవయ్యా! కాకలు తీరిన గాయకుల్ని కపుల్ని పండితుల్ని

జయించి బందరులో, సామాన్యమో! విద్దెల పందిరి బందరులో విజయధ్వజం ఎత్తాను. మా అమృకదుపు చల్లగా నూరేళ్ళు వరీలు. నన్ను జ్ఞాపకం ఉంచుకో. ఇది సీకొక పుష్పం — అంటూ తన చేతనున్న పని తులాల బంగారు కడియము నారాయణదాసు చేతికి తొడిగాడు.

సభ కరతాళ ధ్వనులతో సాధువాదముతో మగిసింది.

ఇలాగు బందరులో నారాయణదాసు విజయదుందుభి ప్రోగిస్తు పద్మాలుగు నెలలున్నాడు.

పిన్న పెద్దలందరూ కలిసి బయలుదేరేముందు వీష్టిల్లు సభచేసి కొందరింగీషులో, కొందరు తెలుగులోనూ నారాయణదాసును ప్రపస్తతించారు. ఆసభకి అధ్వర్యత్వుడు కాలేజి ప్రీనిపాలు. దాక్షిణాత్మ్య శ్రీ వైష్ణవుడు. ఆయన తన ప్రపసంగములో ‘బొంబాయలో బ్రాహ్మణ ధోరణి విన్నాను. ఆలాటి ధోర ణిమళ్ళి యిష్టుడు నారాయణదాసుగారి దగ్గర విన్నాను. ఇలాటి అద్భుత వ్యక్తి యింకొకరు ఉంటారనేది కలలోమాట. అని ప్రపశంసించాడు.

బందరులో నారాయణదాసు ఆర్జించినదానితో బయలు దేరే నాట్టికి మూడువందల రూపాయలు, నూటపదేడు రూపాయల విలువగల వెండిపాంజీన్నలు, బంగారు ముర్ఖగులు

దండకడియాలు, అంటుపోగులు, పదిహేను చిన్న కాసులు మౌతం మిగిలాయి. తక్కిన పొమ్మేమయిందో తనకు గుర్తు లేదట !..... కోంట కేర్ మాపర్

11. గృహస్తు

బందరునుంచి గుడివాడ, ఏలూరు, పిటాపురం, రాజుమండి, కాకినాడ వచ్చి అక్కడక్కడ కథలు వినిపిస్తూ విశాఖపట్టం చేరాడు. అంతలో పేరన్న తమ్ముడు విశాఖపట్టం వచ్చాడన్న సమాచారం తెలిసి వచ్చాడు. ఆ మర్మాడు విజయనగరం వచ్చా రిద్దరున్నాడు.

రెండవ అస్తుగారింట తను, భార్య, పెద్దన్న, మాడో అన్న, పేరన్న భార్యలతో రెండో అన్న యింట ఒక భాగములో నివసిస్తూ ఉంటున్నారు.

ఆసంవత్సరం కరువు వచ్చి పంటలు పోయాయి పేరన్నతో కలిసి ఆర్నకోసం గంజాం జిల్లా వెళ్లాడు. మొదట మజీలీ శ్రీకాకుళం. అక్కడ ఒకటి రెండు కథలు చేసి కొంత ధనం సంపాదించి ఉర్రూము వెళ్లాడు. అక్కడ రెండు కథలు చేశాడు. గాయకులకు వార్షికం యవ్వరని జమాందారీమనిపి ఒకడు చెప్పగా అష్టావధానం చేశాడు. ఆసభలో జమాం

దారు రాణి అన్న మంచి పాడితుడు అలాగే మరికొందరు విద్యాంసులు ఉన్నారు. నాటివ్యస్తాశ్రమి ఈక్రింది శ్లోకం.

వతచ్చితపటం భాతి శాద్వలాభం సువిస్తరం
తస్మింస్తనోషిభోవిద్వన్ ! ఫలవృత్తభవోన్నతిమ—

ఆ అవధానానానికీ హరికథలకూ ముదమంది జమిం దారు రాలు నలభైరూపాయలిచ్చి ఏడాదికి పదేసిరూపాయలు ఎచ్చిస్తూ వారికం ఇవ్వడానిక వాగ్దానం చేసింది.

ఉర్లాముకి దగ్గరనే లుకులాము అనే అగ్రహారం. ఆ అగ్రహారములో ఒక జ్యోతిష్మండున్నాడు. అతడు క్రమాంతస్వాధ్యాయ. ఏకసంథాగ్రాహి, సంపన్నుడు. అతడు నారాయణదాసును సగారవంగా ఆహ్వానించి హరికథ చేయించాడు. అతని దగ్గరి బంధువులు రెండుకథలు చేయించారు. అందరు కలిసి గరిసెడు ధాన్యం రెండుబళ్ళమింద ఎత్తించి విజయనగరం పంపించారు. మహాంతమైన ఆంధ్రపురుషులాలములో గరిసెడు ధాన్యం తెచ్చినందుకు అన్నలందరూ పరమానందంపొందారు. అప్పటికి ఆయన వయస్సు ఇర్వైనాలుగేశ్శు.

ఆధ్యాత్మిక బాహగర్భతమైన అపురూప పద్మకావ్యం ‘బాటనారి’ ఆవయసులో రాసినదే.

లుకులామునుంచి విజయనగరం చేరిన కొన్నాళ్ళకు దాసుగారిపెద్దన్నకు పదిదినాలు దారుణమైన జ్వరంవచ్చింది. పదవనాట జ్వరం తీవ్రతచూసి అతనిభార్య అంతవరకు నిద్రహారాలు ఎరుగని ఆసాధ్య సాయంకాలం భర్తపోతాడని నిర్ణయించుకుని తన ఇద్దరు కొడుకుల్ని ఇంటిలోని వారికి అప్పగించి నిద్రవస్తూంది ఒక గడియ పడుకుంటానని చెప్పి ఒక మూల పడుకుంది. సాయంకాలం మూడుగంటలు దాటింది. ఇంకా వదినె లేవలేదేమని మరదులు వెళ్ళి చూళారు. ఇంక లేవడమేమిటి ?...

ఆయిల్లాలు అస్తమించిన మరిరెండుగంటలకు ఆయన స్వర్గతుడయాడు. ఆ కొడుకులనిద్దరినీ సీతారామయ్య తన సంరక్షణలో ఉంచుకున్నాడు...

కాలం విషమచక్రం ... రెండు చేతులా ఆర్జించి పోయిన వకీలు గంటి పట్టాభిరామయ్య గారియల్లు అంటే కానుకుర్తి వారి ఏధిలో సీతారామయ్య ఉన్న యింటికి ఎదురుగా ఉత్తరజ్ఞేణిలో ఉన్నది వేలంపాటకు ఒక వైశ్వ డికి వశమయింది. దానని పోనీకూడదని పేరన్నా, దాసుగారూ ఆలోచించుకొని ఏడువందల ఏథైరూపాయలిచ్చి ఆయిల్ల స్వాధీనం చేసుకున్నారు. దానిలో ఒక భాగం మూడో అన్న నివాసముగాచేసి మిగతా రెండుభాగాలలో పేరన్నా తాను నివాసం ఏర్పరచుకొన్నారు. ఈ విధముగా నారాయణదాసు

గారు విజయనగరములో కానుకుర్తి వారి పీధిలో ఇల్లాకోని (స్వార్జనమూలంగా) ఇరవైనాలుగవవు గృహస్తు అయ్యాడు. ఆనాటినుంచి చేసిన హరికథలలో వచ్చిన సామ్యులో ఒక వంతు పేరన్నది. రెండు వంతులు తనదిగా ఒక నియమం చేసుకున్నారు...

12. వ్యవర్థ కురిసింది

ఒకనాడు ఉదయం లేవగానే శరీరమంతా గ్రియన లిరిగినట్టుయింది. అలాగే మంచంమూద చతుక్కిలపడిగడియసేపు కట్టుమూసుకుని తెరిచాడు. వికారంగా కడుపులోతిప్పి వాంతి వచ్చినట్టుంది. మెరుపుమెరిసినట్టు మనసులో తోచింది. నిన్న రాత్రి హద్దుపద్దు లేకుండా చిన్నగురుళ్ళి సేవించాను. ఈ నిమిషమంనుంచి చిన్నగురుళ్ళి ఈ జన్మలో స్వరించను. ఆత్మ సాక్షి - అని గుండెలు రాసుకుంటూ లేచాడు. తెప్పుకొంచెం తగ్గినట్టనిపించింది. దంతథావనాదికం నెరవేర్చి కసింతసేపు సంధ్యావందనం, గాయత్రి జపంచేసి అలవాటుప్రేక్షారం పాలుత్రాగి మేడపై వరండాలో కూర్చున్నాడు. ఉదయం ఎనమిదిగంటలు. భాస్కరుడు ఆనాడు ప్రచండంగా వెలుగుతూన్నాడు. అప్పటికి పది పదునై దుదినాలవుతుంది.

ఎండలు నిప్పలు చెరుగుతున్నాయి. నూతులుగోతులూ ఎండిపోయాయి. కొబ్బరికాయలు కొట్టవచ్చు. సూర్యా! అని క్రిందినుంచి సన్నని పిలుపు. చరచరక్రిందికి వెళ్ళడు వచ్చానమ్మా! అని తల్లి కెదురుగా నిల్చున్నాడు. జాలిగా చూసిందా చదువులవ్వు ... ఎందుకమ్మా! అలా చూస్తున్నాను? అని దగ్గరకూర్చుని మెత్తగా అడిగాడు కొడుకు.

‘నాయనా! మార్కేండయకథ తెలుసుకదూ నీకు !’

‘నువ్వుచెప్పాలుకదమ్మా! చిన్నపుడు ... తెలియ కేమా? నువ్వు చెప్పిన భారత భాగవతకథలు అన్ని అష్టరం తారాపోకుండ అప్పచెప్పుతాను. ఎందుకలా గడిగాను?

ఏమిటో నాను అనిపి స్తుందిరా! నలుగురూ ఇటూ అటూ ఉన్నవాళ్ళు అడుగుతున్నారు. ఈయెండల బాధ దుర్భరంగా ఉంది. ఏమిచే నే వానకురిసి నేలచల్లబడుతుంది? అని. ఉఁళ్ళో నీళ్ళకరువుట అయ్యోనేరుకూడా వట్టిపోయిందట! ... మన నూతిలో కూడ నీరు తగ్గిపోయిందంటున్నారు కొడుళ్ళు.

‘అనును. ఇప్పుడు నన్నేమి చెయ్యమన్నాను? వర్షం కురిపించమన్నావా? అని చిరునవ్వు నవ్వి అడిగాడా పాటి కేళ్ళు దాటిన బడ్డాకొడుకు.

కొడుకుని దగ్గరగా తీసుకుని నాయనా ! నవ్యతూ
అడుగుతున్నావా ? చెప్పేనుచిను. మార్కెండయ చరిత్ర
హరికథగా ప్రాసి ఆమూడు కోవెలలదగ్గరో ఆంజనేయస్వామి
ఆలయం దగ్గరో వినికిడి చేశావంటే తప్పుకుండా వానకురు
స్తుందిరా ! అని ముంగురులు ముచ్చుటగా సవరించింది.

సరే ! అమ్మ చెప్పిందని ఈశ్వరుడికి మనవిచేసి రేపు
కథప్రాసి ఎల్లుండి నలుగురికీ వినిపిస్తాను. అన్నాడు కొడుకు
మంచిది — అన్నది తల్లి...

ఆనాడూ, ఆమర్మాడూ కట్టిక ఉపవాసం, జాగరణం,
అఫశ్శయనం నియమముతో వారుణ మంత్ర జపంచేశాడు.
ఈశ్వరుడికి మనశ్శద్దిగ మనవి చేశాడు. కలం, తాగితాలూ
తీసుకున్నాడు. రెండోనాడు ఉదయకాలములో ఆరంభించి
మధ్యాహ్ననికి పూర్తిచేశాడు.

సాయంకాలం తల్లిదగ్గర కథ చెప్పున్నట్లు సన్నసి
గొంతుతో వినిపించాడు. పూర్తిఅయింది వినికిడి. చప్పన
చల్లబడింది వాతావరణం. నరసమ్మ ఆనందించి చూడు
నాయనా ! చుట్టుగాలిపిస్తాందిరా ! రేపు నువ్వు బహింగంగా
వినికిడిచే స్నేగంగాధరుడు అన్నగహిస్తాడు ... అని దీనించింది.

ఆ మర్మాడు శిష్యులచేత చుట్టు పట్టిధులవారికి
క్షబురు పెట్టించాడు. మూడు కోవెలల ముందు మార్కుణ

దేయహరికథాగానం సాయంత్రాలం మూడుగంటలక్ని కబు
రందినంతవరకు జనం విరగబడివచ్చారు. క్రపావలుతోదుగు
కుని బయలు దేరారు దాసుగారు. ఇదేమిటి క్రపావలు
తోదుగుకున్నారని శిష్టుడడిగాడు. ఇప్పుడు దారిపొడిగా
ఉందిగాని తిరిగివచ్చేప్పుడు తడిగా ఉంటుంది చూస్తావు
కదరా! — అన్నారు పేరన్నాతో ఆలయం దగ్గరకువెళ్లారు.
ఏదో లాంఘనంగా చిన్న పందిరి వేళారు వేరులు.
దాసుగారు ఈశ్వర ప్రార్థనచేసి కథ ఆరంభించారు. ‘బాల
చంద్రమాల్చి పాదముల్ విషక ... అనే కీర్తన అందు
కున్నారు.

అంగము తైత్తిపై త్వయములంటనీక
గంగాభవాని నిన్ కాపాడుగాక ... అని

చరణం పూర్తి చేసి ‘శంభు’ — అని ఒక కేకవేళారు. అంతే!
మహాదాశ్చర్యం. మండుటెండ మాయమయింది. మింటు
కారుమబ్బు కమ్మింది. శంభుకేకని అనుకరిస్తానట్లు ఉరుములు
గానకవితాసుథా థారను పోలి ఏనుగు తొండొలంతలేసి
జలథారలు. మిన్నా మన్నా ఏకమైంది. విజయనగర
ప్రాంతం అంతా జలార్థ వం అయిపోయింది. పోడిగా వచ్చిన
వారందరూ తడిగా వెళ్లారు మార్కుండేయ విజయాన్ని
పోగడుతూ ...

మంగళహరతిపాడి అన్నదమ్ములు ఇంటికివచ్చి అమ్మకి
సాప్తాంగముగా నమస్కరించి లేచారు.

చిన్న నప్పు నవ్య తల్లి సూర్యను అక్కన చేర్చు
కుని నా చిన్నారి సూర్యన్నా! నీవాక్క అమోఘమురా!
వర్షం కురిసింది. ఇంతా అంతానా! ఒడ్డివాన...

అమ్మా! ఇదంతా నీ అమోఘార్థిర్వచన మహిమ!
అన్నాడా చదువులసరస్వతి. పేరన్నాభార్య పశ్చేమాతో
తెచ్చిన రక్తాష్టతలతో తల్లి కొడుకుల కిద్దరకూ దిగదుడిచింది
విజయనగరం అంతా ఒకటేమాట

“నారాయణదాసు దివ్యంశసంభూతుడు.”

13. మృదాసులో

రాజమహేంద్రవరములో శ్రీరామనవమి ఉత్సవాలలో హరికథకు ఆహ్వానం వచ్చింది. అభినవ కుశలవులు
వాద్యసాధనాలతో బయలుదేరి వెళ్ళారు. కథలు అయాయి.
తగిన సత్కారముపొంది అక్కట్టించి ఏలూరుకి ప్రయాణము
కాగా మునుపు చోడవరములో ఒకప్పదు ఆదరించిన మున
సబు సకుటుంబముగా రామేశ్వరయూతకు వెళ్ళుతూ దాసు
గారిని రాజమహేంద్రవరములో కలుసుకుని మాతో రండి

మదాసులో మింగాన కవితా వైభవాన్ని చూపి చెన్నపుర
మును తరింపచెయ్యవచ్చు - అనిపోత్సహించి అన్నదమ్ము
లను మదాసు తీసుకుని వెళ్ళాడు. తిరువళికేర్మాలో ఆమున
సబు భార్య పోడినియంట బన. మునసబు నారాయణదాసు
గారిని గురించి చెప్పి జాగ్రత్తగా మాస్తుండమని చెప్పి
మర్చుడు తాను రామేశ్వరం వెళ్ళిపోయాడు.

మర్చుడే వీధిలో ప్రాతస్నేహితుడు భీమశంకరంగారు
కనిపించి సంతోషించి తన బనకి తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడు.
అక్కడ ఉండగా ఒకనాడు మైలాపూరు కపాలీశ్వరస్వామి
చెరువు ఉత్తరక్రేష్టిన నివసిస్తూ ఉండే ఒక నియోగిపంతులు
భీమశంకరం గారింటికి నచ్చి దాసుగారి సమాచారం తెలుసు
కుని కవిత ఏని సంతోషించి అన్నదమ్ముల నిద్రరిని తనయింటికి
తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు. ఆపంతులు మంచి యుక్తిగలవాడు.
లక్ష్మికారి, కవి, రసికుడు, ఉదారుడు. దౌరలుకూడా
మెచ్చెట్లు ఇంగ్లీషు ప్రవాయను మాటాడను శక్తిగలవాడు.
అతడు తన యింటను, చుట్టు ప్రవక్కలను కథలు చెప్పించి
బహుమతు లిపించాడు. ‘హిందూ’ ‘స్టాండర్డ్’ ప్రతికలలో
దాసుగారి సంగీత సాహిత్యాలను, గౌత్ర మనోధర్మాలను
ఘనంగా పోగడుతూ వ్యాసాలు ప్రవాళాడు.

అలా గుండగా భీమశంకరంగారు ఒకనాడు ఎగ్గు
రులో ఉన్న ఒక పైక్కిరు వకీలు దగ్గరకు దీసుకొని వెళ్ళ

దాసుగారి శక్తియుక్తిల్ని విశేషించి చెప్పాడు. ఆవకీలు శ్రీవైష్ణవుడు. అప్పటికి కలకత్తా లెజిస్టేటివ్ కౌన్సిలుకి సభ్యుడుగా ఉన్నాడు. ఇంగ్లీషులో మహాభారతం ప్రవాసిన విద్యావంతుడు. అతడు ఒక కథ చేయించి ఆదరించి ‘హిందూ’ ప్రతికలో విశేషించి వ్యాసం ప్రవాశాడు.

అలాగే గుజరాత్ పేట నారాయణ మొదలి వీధి మొదలైన చోట్ల హరికథలు వినిపించి ప్రజాల అంటు పోగులు, పతకాలు, నూటపదార్థాలు రెండునుటపదార్థాలుగదు బహుమతులుగా పొందుతూ వైష్ణవ వకీలుగారింట ఉంటూండగా ఒకనాడు ఆయన బోర్డుమెంబరుగా ఉన్న ఇంగ్లీషు దొరయింటికి లీసుకొని వెళ్లి అన్నదమ్ముల్ని దొరగారికి దొరసానికి పరిచయం చేశాడు. ఆదొర సంగీతకుటారం, దొరసాని సంగీతజ్ఞానం కలది. దాసుగారి వీణాగానం విని అందరూ సంతోషించారు, నాదురదృష్టం సంగీతం విని ఆనందించటం నేనెరుగను. అని అన్నాడు దొర. అంతట నారాయణదాసుగారు ‘అయ్యా ! ఇక్కడికి ఫర్లాంగుమారములో ఎన్నో రైతు వస్తూ పోతూ అరుస్తూ ఉంటాయి. ఆ అరుపు మింకు వినిపించని విధంగా పాడుతాను వినండి’— అని గొంతెత్తు కొంతసేపు పాడగా అందరూ బోసు మాకా రైత్చుకూత వినిపించలేదని ఆశ్చర్య పడ్డారు. దొరసాని మనిషింతగా అన్నదీ, ‘నిజమే.. మా కంతథ్యని పోలిన కంతథ్యని

యింతవరకు వినిలేదు. అలాగే అది ఎంతో రంజకంగా ఉందికూడా’— అని.

అప్పుడా దొర ‘మిాకు రామనాథరాజుగారి ఆదరం కోసం సిథార్సు లెటర్ ఇస్తాను వెళ్ళుతారా అని అడుగుగా’ అంతదూరం వెళ్ళలేను. అని దాసుగారు అన్నారు. తరువాత దొరసాని కొంత నగదు పారితోషికంగా ఇచ్చి గౌరవించింది.

వకీలు ఇంటికి వచ్చాడు ‘ఏమయ్యా ! దొరగారి జాబు తీసుకుని వెళ్లితే రామనాథరాజుగారు బాగా గౌరవించేవారు కదా ! వద్దన్నాను... సరే నేను మైసూరు దర్శారు బట్టి గారికి ఒక జాబు ఇస్తాను. మా తమ్ముడికి ఒక జాబు ఇస్తాను బెంగుళూరు వెళ్లి అతనికి చూపించు. మంచిలాభం... అని వేర్చేరుగా రెండు ఉత్తరాలు ఇచ్చాడు.

మైలాపూర్ పంతులుతో చెప్పి అన్నదమ్ములు బెంగుళూరు రైలులో వెళ్లన్నారు. రాత్రి పన్నెండుగంటలు. గుడియాత్తం సేషనుదగ్గర ఒకడు పేరుపెట్టి పిలవగా దాసుగారు రైలుదిగి నేనే నారాయణదాసును. ఏమి విశేషం ? అని అడిగారు. ‘ఇదిజీ మిాకు టెలిగ్రాం. మద్రాసునుంచి — అని అతడు చేతి కిచ్చాడు.’ ఒకచోట హరికథ. ఎన్నిరూపాయలు బహుమతి వెతటనే రావలసింది—’ అని మైలాపూరు పంతులిచ్చిన తంతి అది. తుణం ఆలోచించి అన్నదమ్ములా బండిదిగి మద్రాసువచ్చే బండిఎక్కి తెల్లవారే

సరికి మృదాను చేరారు. ‘రావనుకున్నాను. వచ్చావాదానూ! ఈ ఔళ్ళో సాయంకాలం ఒక సంగీత సభ. ఉత్తరాది వాళ్ళకి సంగీత జ్ఞానం స్వీలుం. మేమే గానవిద్యలో గొప్పవాళ్ళం — అని యా దాక్షిణాత్మ్యలు బిరచిగిసి మాట్లాడుతూ ఉంటారు. మిమ్మల్ని ఏంచే ఉత్తరాదివాడు మావాడొకడు ఉన్నాడని నీసేరు చెప్పాను. ‘రమ్మను చూస్తాము — అన్నారు వాళ్ళు. ఇదీ సంగతి. ఈ అపవాదు నుశ్వ పోగాట్లాలి. అందుకే తిరిగి రమ్మని తెలిగాం ఇచ్చానన్నాడా పంతులుగారు. ‘సంగీతము మాత్రమే ప్రపదర్శన్నా సభలను మెప్పించడం అంపాటులో లేదు. అప్పుడప్పుడు ఈ గాయకుల్ని చూసి ఏవో అల్లరి మాటలాడుతూ ఉంటాను. అకారణ కలహం, నిష్టారణాపేమ నాస్వభావం. నాకొంటె తనానికి శిక్షయిది. కానీ ... అన్నారు దాసుగారు.

ఆ సాయంకాలం నాలుగు గంటలు పోలీసు కమించ నర్ గారింట సభ ... థీఫ్ జప్పిం మొదలు పుర్ప్రముఖులు చాలామంది కూర్చున్నారు. దేశములో పేరుపొందినవాడు ఫిడేలుకి, ఆతనితో సమాన విద్యత్త కలవాడు మదెలకి, వారితో సమానుడు ఘటానికి కూర్చున్నారు.

నారాయణదాసుగారు నట్టభేరథి పాడనారంభించి కొంతసేపయాక తానం పాడుతూండగా ఫిడేలరు, మార్గంగి కుడున్నా ‘బహు భాగవతార్ తానం పాడుతున్నాడే అని

గొఱగు కున్నారు. ‘ఏది పల్లవి పాడు’— అని ఫిడేలు పెద్ద మనిషి అనగా దాసుగారు విషమోద్ద్రోహమున పల్లవి పాడగా ఫిడేలరున్నా మద్దెలగాడున్నా ఒకమార్కెన జాగాకు రాలేక గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూర్చున్నారు. అప్పుడు దాసు గారు వాళ్ళని చూసి

‘ఏమయ్యా ! తానం పాడుతూ ఉంటే పల్లవి పల్లవి అని మేకల్లాగరిచారే ! ఒక్కమార్కెనా జాగాకి రాలేదే. కాలజ్ఞానం అనలే లేని మారు విలంబానికి ఏమి నిలుస్తారు... అని అధిక్షేపంగా అనగా ఆయ్దరు పెద్దమనుషులూ కొత్త పెళ్ళికూతుళ్ళలాగా తలలు వంచుకున్నారు. అది చూసి మైలాపూరు పంతులు మహానంద భరిశుదయాడు...

చీఫ్ జస్టిస్ వొడవాడు. వెంటనే దాసుగారిని చూసి ఆనంద భై రవి, పాడవలసిందిగా కోరాడు. దాసుగారు పాడారు. ఫిడేలరు ఆరాగాన్ని చాలా అందంగా వాయించాడు. ఆచరితోపాటు దాసుగారుకూడా చాలా ఆనందించారు.

‘ఇంకో రాగం పాడండన్నారు పెద్దలోక్కరు. దాసుగారు హిందూస్తానీ భై రవి పాడారు. దానీ సారస్వత అందరూ అలవాటు లేక ఆనందించలేక పోతూరు. కొందరు మాత్రం గ్రహించి సెచ్చాన్ అన్నారు.

తరువాత ఒక పెద్ద లేచి యా దాసుగారు గొప్ప లయకాడు. ప్ల్యూవిలో మేటి. సందేహంలేదు. ఆలాటి ఘన గంభీరకంతం ఇంతవరకు విన్ననికాడు. అయితే ఆయూచ యా ప్రాంతం వారికి లేనందువల్ల ఆపాట కొండరికినచ్చకపోవచ్చు. కొన్నాళ్ళు దేళాన యాయన ఉండి యాప్రాంతపు యూచ తెలుసుకుండే యట్టువైపున ఉన్న గాయకుల్ని మించిపోతాడనడానికి సందేహం లేదు — అని అన్నాడు. వెంటనే దాసు గారు లేచి నాలయ, శారీరం, ప్ల్యూవి జ్ఞానం గొప్పవని మించుకొన్నారు సంతోషమే టాని హిందూస్తానీ బాణి ఇట్టువైపు వారికి తెలియదనడం విచారకరం — అని బదులు చెప్పారు. మొత్తంమింద అందరూ దాసుగారి గాన లయ శక్తులకు జేజేలు పలికారు.

14. బెంగుతూరులో

ఆ మర్మాడు బెంగుతూరు వెళ్లి సిఫార్సు ఉత్తరం ఇచ్చి ఆచార్యుల తమ్ముని యింటికి చేరారన్నదమ్ములు. ఆయన న్యాయవాది. ఉత్తరం చదువుకుని మేడ్డపై బన యిచ్చాడు. భోజనం అయ్యాక కోర్టుకి వెళ్లి సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు వచ్చాడు. అప్పటికి అన్నదమ్ములిద్దరూ

నైదపోయి లేచి కాళ్ళు చేతులు కడుగుకొని విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాడు.

ఆయన వచ్చి ఎదుట కూర్చుని ఏదీ ఒక రాగం పాడండి అని అడిగాడు. వెంటనే తంబురా ప్రశుతిచేసుకుని దాసుగారు సాపేరి రాగం పాడారు. ఆపాట విని న్యాయ వాది బ్రహ్మనందంపొంది అయ్యా! మమ్మల్ని చూడగానే యాఉత్తరాదివాళ్ళుని నానె త్రిమిందికి పంపాడేమిటి? వీళ్ళ పాట యా దేశీయులకి తల నొప్పి. అని అనుకున్నాను. చాలా పొరపాటుగా ఉప్పించాను. ఈదేశం వారికన్న మిన్నగా పాడారు అని మురిసి పోయాడు.

తరువాత కథ ఏవిధంగా ఉంటుందో అని ఒక కథ చేయించాడు. అది విన్న వారందనూ ఆనందించి గగనానికి ఎత్తారు. ‘మింకు సాటి లేదయ్యా! పాటలోనూ, కథలోనూ. అని ఆ లాయరు మెచ్చుకున్నాడు. ఆ వకీలు అన్న ఆఉరిలో మునసబు. ఒకనాడు గబగబ వచ్చి మైసురు మహారాజు వారు సకుటుంబముగా ఈ వ్యాపి పున్యలతోటకి దయచేశారట. ఇదే సమయం. వెళ్ళించని ఒక్కి దగ్గరకు అన్నదమ్మల్ని పంపించాడు. ఒక్కి ఉత్తరం తీసుకుని చదివి మహారాజుగారికి మనవి చేస్తాను. ఏ వర్తమానమూ మింకు పంపుతాను - అన్నాడు. ఆసాయంకాలం కఖురు వచ్చింది.

‘రేశు ఉదయం బంగళాకు రండి. ప్రభువులు మింపాట చిత్తగిస్తారు’—

మునసబు ఏర్పాటు చేసిన గుర్రపుబండి ఎక్కి అన్న దమ్మలిద్దరూ పూదోటకి వెళ్ళి బండిదిగి బంగళాకి వెళ్లారు. అదోక చిన్నహాలు. ఇర్కవైమంది సంగీత విద్యాంసులు తంబురాలూ, వీణలూ ఉంచుకొని కూర్చున్నారు. అంతలో బక్కి వచ్చి ‘అయ్యా! ఎలినవారు లోపల ఉన్నారు. మింపాడండి. వారికి నచ్చినట్టుతే యారాత్రి మింపాడి కథ వింటారు.

అన్న అన్నాడు.

వీణ దాసుగారి వద్ద ఉండటం, తంబురా పేరన్నగారి చేత ఉండడం చూసి పేరన్నగారే గాయకుడని భావించి ఒక గాయకుడు దాసుగారిని చూసి ఏదండ్ర కొంచెం వాయించండా! అని ఆపూరి యాచతో అన్నారు. దాసుగారు వీణ వాయించారు. ఆగాయకుడు పెడవి విరిచి, పేరన్నను చూసి ‘మింపాడం పాడండా! అన్నాడు. పేరన్నగారు కొంచెం పాడారు. అందరూ నీరసంగా చూసి నిల్చండా! అని అన్నారు. వెంటనే దాసుగారు చిరునవ్వు నవ్వి ‘నేపాడుతాను వినండా! అని వారి యాచతో అని పేరన్నగారు ప్రతిపాటించినించింది. సంగీత విద్యాంసులు ఇర్కవైమంది ఆశ్చర్య ముతో అల్లుకుపోయారు. బక్కి వచ్చి ‘అయ్యా! మింపాడి శారీరానికి

ఏలినవారు అపరిమితానందం పొందారు. రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు మాకథ వినగోరినారు. సిన్నంగం రండి' — అని చెప్పాడు. 'సరే మేము హరిదాస వేషములో వస్తాము అని మహారాజువారికి నునని చెయ్యండి' — అని చెప్పి దాసుగారూ, పేరన్నగారూ గుర్తపుబండిమాద ఒన్న వచ్చారు.

రాత్రి ఒడలికి చందనం, కసులకు టాటుక, నొసట తిలకం, సిగకు పుహ్యేదండ, కంఠాన కుసుమమాలిక, మున సబుగారు బహుకరించిన కొ త్రపట్టుపంచ, నడుమున బనారసు వాణీ, చేత శ్రీరామ పట్టాభిషేక పటం ధరించి నారాయణ దాసుగారు; చొక్క పాగాతో చేత తంబూరా పట్టుకుని పేరన్నగారున్నా, అక్కడ కుదుర్చుకున్న ఒక ఫిడెలరు, ఒక ముడెలగాదున్నా గుర్తపుబండి నెక్కి బంగళాకు వెళ్లారు.

మహారాజుగారు ఒక సోఫాపై కూర్చున్నారు. క్రింద బక్కి మొదలైన కొందరు ఉద్యోగులు, సంగీత సాహిత్య విద్యాంసులున్నా, రాజుగారి సోఫాకు వెనుక ఒక తెరచాప చంటున మహారాణీగారూ పిల్లలూ కూర్చున్నారు.

దాసుగారు పటము పట్టుకుని సరాసరి రాజుగారి ఎను టకు వెళ్గా, శ్రీవారు లేచి ఒక పూదండ దాసుగారి మొడలో వేళారు. పటమును తెరచాపముందు ఒక కుచ్చి వేయించి దాన్నపై ఉంచి కమాచిరాగముతో ప్రార్థన శోకం

దాసుగారు చదువగా ఏని ఓహలో ! మా గానం అతి మధు రంగా ఉండే - అని ఆనందిస్తూ తల ఉంచారు.

కథ అంబరీష నరిత్ర. ఆరంభం సరిగా ఎనిమిది గంటలకు. పదానొకొండు గంటలవరకు సాగింది. అంతలో రాజుగారు బక్కిని చూడగా ఆయన వచ్చి ఇక ముగించండి అన్నాడు. దాసుగారు కర్మారం వెలిగించి మంగళం పాడగా రాజుగారు హారతి అందుకుని లోపలకు వెళ్లిపోయారు. సభ్యులు మరి కొంతసేపటికి తెలివి తెచ్చుకున్నారు ఆనందపారవశ్యము నుంచి.

బక్కి వచ్చి అయ్యా ! మా పాటకు ప్రపథవులు బ్రహ్మానందభరితులైనారు. ఇంత అందమైన పాట పాడిన గాయకుల్లా ఇంతవరకు చూడలేదన్నారు. ఎల్లుండి మించి మళ్ళీ వింటామని సెలవిచ్చారు. సరిగా ఎనిమిదిగంటలరాత్రికి మించి రావలసి ఉంటుంది - అని అన్నాడు.

‘అసమాన ప్రతిభా వంతులు మించి అని సంగీత విద్యాంసులు ప్రశంసించారు.

‘రెండవ కథ గజేంద్రమోక్షణము. మామూలుగా ఎని మిదిగంటలకు ఆరంభించి పదకొండః గంటలు కాగానే అయి పోయింది కథ అని మౌన్న రాజుగారు అన్న మాటకి బదులు

శీర్చినట్టు మంగళం పాడారు. భోజనం చెయ్యకుండా మొన్న కూర్చున్నారు రాజుగారు. ఈనాడు భోజనం అయి కూర్చున్నారట - అది దాసుగారికేమి తెలుస్తుంది ? మొన్న రాజుగారు ఆపమన్నారు. ఈనాడు సహజ స్వతంత్ర ప్రవర్తితో తానాపి వెయ్యడం సహజమే. ఇంకా వినాలని ఉన్నా విధిలేక రాజుగారు సభ చాలించి లోపలకు వెళ్ళిపోయారు. వెనుక ఒక్కి వెళ్ళి పది నిమిషాలలో తిరిగి వచ్చి దాసుగారూ ! రెండు నెలల్లో దసరా ఉత్సవాలు మైసూరులో బ్రహ్మండంగా జరుగుతాయి. దర్శకుల్లో మిాకు సమ్మానం చేస్తారు ఏలినవారు. ఇవిగో ఖర్చులక్రింద రెండువందలు ప్రస్తుతం ఇప్పించారు. మిాకు ఆహ్వానం వస్తుంది ... అని రెండువందల రూపాయలు ఇచ్చాడు. అన్నదమ్ములు ఆనందిస్తూ బసకు వచ్చి ఆచార్యులుగారి తమ్మునికి కృతజ్ఞతచెప్పి మర్చాడు బఛ్చరివెళ్ళి అక్కడ ఒకటి, రెండు కథలు చెప్పి విజయనగరం చేరారు.

15. విజయనగరాస్తానవులో

పై దేశాలలో బహు ప్రశంసలూ, బహుమతులూ పొందిన నారాయణదాసు మన ఉపరివాడా ? అని విజయ

నగరాధీశుడు ఆనందగజపతి మహారాజుగారు ‘హిందూ’ మొదలైన వార్తాపత్రికలు చదిని మన ఆస్తానములో ఆయనసు చేద్యకోవాలి అని నెలకు పదునైదు రూపాయలు జీతం మిాద నియమించారట! కానీ ఆ నియమకం దాసుగారికి చేరలేదు. ఒకనాడు కాలేజీ ప్రీనిపాలు రామానుజాచార్యులుగారు కాలేజీ హోలులో హరికథ చేయించారు. ఆ సమయములో దాసుగారు అనుకోకుండా

‘వేంకటాప్రాది వలన నంకురించినబడి
పల్లవించె నరుణ పర్వతమున
పూచి కంచె చంద్రభూషచే రామాను
జన్మచేత కల్ప శాఖాయయ్యే’-

అని కథ ముగిస్తూ రామానుజాచార్యులుగారిని ఉద్దేశించి ఆశవుగా ఒక పద్యం చెప్పారు. శ్రీతలు మహాదానంద ముతో కరతాళ ధ్వనులు చేశారు. రామానుజాచార్యులు గారు దాసుగారిని సముచితంగా సమ్మానించి మేసేజరుకి ఒక చీటి ప్రాశారు.

“నా రాయణదాసుగారిని యా వెంటనే ఆస్తాన విద్యాం సుల పట్టికలో నెలకు పదునైదు రూపికల జీతమ్ముపై సంస్థాన గాయకుడుగా నియమించవలేను. ఇది నా ద్వారా ప్రపంచువుల ఆష్ట” —

ఆ ఫర్మానా మూలంగా మేనేజరు దాసుగారిని ఆస్తాన గాయక విద్యాంసులలో ఒకరుగా చేర్చి ఆ సమాచారం దాసుగారికి తెలియ పరిచాడు. దాసుగారు ‘సరే మంచిది. కానీ నేను నేయచ్చ జీవిని. కోటలో కొలుపుచేసే యానాటి నొక్కరులాగూ నిత్యమూ వచ్చి రాజుగారికి వంగి వంగి సలా ములు చేసే వాణిమాత్రం కాను. ఈనాడు ఇక్కడ ఉంటాను, రేపు ఎక్కడ ఉంటానో చెప్పలేను. నన్ను దేనికి నిర్మంధించకూడదు. నిర్మంధించినా నిలిచేది లేదు...’ అని ఆ నియామకానికి బదులు ప్రాసి మేనేజరు ద్వారా ఆనంద గజపతికి పంపారు. ఆ ప్రభువు దానిసి చదువుకొని ఒక్క త్సణం ఆలోచించి చిరునవ్వు నవ్వి ‘వింతవ్యక్తి’ - అని అనుకున్నాడు.

16. ప్రైవేట్ బహుమతి

శారదరాత్రులు ఆరంభమయాయి. మైసూరు సంస్థానాధిష్టని ఆహ్వానం వచ్చింది. శుభముహలూ ర్తం చూసి దాసుగారూ, పేరన్నగారూ ప్రయాణమయారు. కొంత దూరం రైలూ, గోదావరిపై సీమరూ, ఆషైన ఏలూరు బెజవాడలలో బసలూ, తరువాత రైలు పయనం ...

ఎలాగో కతిపయ ప్రయాణాలూ, అక్కడక్కడ వారికథలూ చేసి బెంగుళూరు చేరారు. మునసబు నుంచి ఉత్తరం తీసుకుని మైసూరు వెళ్ళి మునసబు ఇచ్చిన జాబు దర్శారు కంట్రోలరుకి చూపారు. వెంటనే కంట్రోలరు గుర్తపు బండి మిాద అన్నదమ్ముల్ని కోటలోకి తీసుకుని వెళ్ళాడు. ఆ సమయముల్లో అక్కడ కన్నడ నాటక ప్రదర్శనం జరుగుతూంది. రాజుగారు నాటకం చూడడానికి వస్తూ దాసుగారిని చూసి చిరునవ్యతో పుకరించారు.

సాయంకాలం అయిదుగంటలు. నాటకం జరుగుతూంది. కంట్రోలరు ప్రక్కనున్న కుర్చులలో అన్నదమ్ములు కూర్చున్నారు. అంతఃపుర కాంతలు ఎదురుగా ఉన్న మేడమిాద కూర్చున్నారు. దాసుగారు ఆకాంతలను చూస్తూ ఇంకెవరూ ఆవంక చూడకుండడం గ్రహించి మొగం త్రిప్పుకుని తెలియక పోయినా నాటక ప్రదర్శనం చూస్తూ కూర్చున్నారు. నాటకం ఎనిమిది గంటలకు అయింది ... అందరూ లేచారు. కంట్రోలరు అన్నదమ్ముల్ని బసకు దిగబెట్టారు.

తెల్లవారింది. దాసుగారు దంతథావనం చేస్తూండగా ఇద్దరు గుర్తపు జవాన్లు బ్లైములు పుట్టుకుని వచ్చి ఏలినవారి సెలవయింది. రావలసిందని చెప్పారు. దాసుగారు పేరన్నను చూసి . . .

‘అన్నా ! నిన్న నేను అంతఃపుర కాంతలను చూడడం తప్పగా భావించి శిక్షించడానికి గంబోలు రాజు యా ఆయుధపాణులైన జవానులను తెల్లివారే సరికి పంపాడు. వెళ్ళడానికి మనస్సు జంకుతూంది. ఏమంటావు ? ’ అని నను గుతూ అన్నారు. ‘బరే ! ఎందుకీ సిచ్చి అనుమానం ! అదేమా కాదులే... అని పేరన్న ఫైర్ ర్యాం చెప్పగా’ కానీ... అన్నారు దాసుగారు. ఇద్దరూ లేచి కాఫీ ప్రాగి, తలపాగాలు చుట్టుకుని సిద్ధంగా ఉన్న గుర్తుబండీ ఎక్కి కోటుకు వెళ్లారు.

బండిదిగి వెళ్ళుతూ ఒకచోటు కనిపించిన గులాబిపుల్య కోసి, దాసుగారు ముందుకిసాగి వరండాలో నిల్చున్న రాజు గారిని సమాపించి పుల్యను ఆయనకు ఇచ్చారు. ప్రభువు తీసుకుని మూర్ఖొస్తిని ఎక్కిదిది ? విజయనగరం నుంచి తెచ్చారా ! అని చిరునవ్వుతో అడిగాడు, లేదు. అడిగో ఆ ప్రక్కనున్న గులాబి మొక్క. దానినుంచి తెచ్చానన్నారు దాసుగారు.

మంచిది. ఆనాడు మారు బెంగుళూరులో పాడినపాటు ఈనాటి వరకు మా చెవులలో ప్రతిధ్వనిస్తూంది. ఆశ్చర్యకర మైన శాసీరం మిాది. మామ్మితును విజయనగరాధీశుడు తేమమం ! మిాపాటు ఎప్పుడైనా విన్నాడా ?

ఆయన తేమమే. ఇంతవరకు నాపాటు వినే అదృష్టం ఆప్రభువుకి పట్టలేదు.

‘నిజమే. దురదృష్టవంతుడు. సరే — మా కొలు
వులో ఉంటారా ?

‘ఉండను.’

‘ఏమి ?’

‘మర్యాలను కొలువ నొల్లను.’

ఈ జవాబుకి రాజుగారి కశ్య కాన్త జేవరించాయి.
కాని దాసుగారు చలించలేదు.

‘మా స్వయంత్ర ప్రపంతికి సంతోషించాను. వీణ
పటుకుని రాలేదేమా ! అని దివానును చూసి ఏమయ్యా !
వీణతో రమ్మని చెప్పమన్నానే...

‘ప్రభూ ! మా సోదరుడు వెళ్లి పట్టించుకొని వస్తాడు—
అని దాసుగారు అన్నను చూశాడు. పేరన్నతో ఒక సేవ
కుడు వెళ్లాడు.

‘మాలాగ హిందూస్తానీ కర్ణాటక సంగీతాలు కలిపి
ఇంత అందంగా పాడే గాయకులై ఇంతవరకు చూడతేదు.
మారు సంగీతం ఎక్కుడ నేర్చుకున్నారు ?

నాసంగీత సాహిత్యాలు సహజ పాండిత్యాలు. ఆ
మాటకి రాజు ఆశ్చర్యపడి ఏదీ కమాచీ రాగము పాడండి —
అని అనగా దాసుగారు రాగం కొంతస్తపు పాడి

‘వాణి విలాసాక్షి చకోరచంద్రం
 సాజన్య సంతాన విభూతి సాంద్రం
 స్వచ్ఛంద కార్యేషు సదాప్య తంత్రం
 పాయాచ్ఛివ శ్చామధరాథిపేంద్రమ్’—
 సన్నని మబ్బులో వెలుగు
 చందురు పోల్చి మొగంబు, పెన్యులం
 బన్నగ్రత్తుశ్శు చేడిసల
 మాడ్చి కసుంగవ, చూపు, చూపులో
 చెన్నలరార కల్పిచెలి
 చెల్యగు రాణియు పట్టుగదియన్
 వెన్నుని బోలు చామదొర
 నించుత కోరిక తల్లిదండ్రులై.

అని సంస్కృతములో రాజును గూర్చి ఒక పద్యమూ తెలు
 గులో రాణిని గూర్చి మిక్కిలి వర్ణించి ఒక పద్యమూ
 ఆశువుగా చెప్పగా ఏని రాజు శ్లోకం అర్థమయింది. తెలుగు
 ఏమీ తెలియలేదు. ఇంగ్లీషులో చెప్పమనగా దాసుగారు
 ఇంగ్లీషులో దాని అర్థం వివరించారు. రాజు దానిని కన్నడం
 లోకి మార్చుకుని ఇప్పుడే వస్తాను ఉండండి. అని లోనికి
 వెళ్ళారు.

అక్కడ దూరంగా విచ్చుకత్తుల జవానులు తనసే
 చూస్తూ నిల్చున్నారు. నిన్న సాయంకాలం నాటకం జరుగు

తూన్నపుడు అంతఃపుర కాంతలను చూడడం, ఇప్పుడు రాణీ గారిని మిక్కిలి వర్ణించడం. మర్యాలను కొలవననడం కొంప దీసి రాజు ఏ అఫూయిత్యానికేనా. ఒడిగట్టుతాడో కానీ ! కానున్నది కాక పోదు' — అని దాసుగారు గుండె రాయి చేసుకుని భవిష్యత్తుకి ఎదురు చూస్తూ కూర్చున్నారు.

అంతలో రాజుగారు చిరునవ్యతో వచ్చి దాసుగారి భుజం తటి మిహర్ నారాయణదాన్ — రాణీగారు మింపాటూ పద్యాలూ విని ఎంతో సంతోషించారు. లోపల ప్రక్కనే ఉన్నారు. ఆమెకు తెలుగు తెలుసును. మింకు చాలా భ్యాంక్న చెప్ప మన్నారు.

అని ప్రశంసించారు.

‘మహారాజు దంపతులు సంతోషించారు ధన్యడను — అని దాసుగారు చేతులు జోడించారు.

ఆ సమయానికి పేరన్న వీణతో రాగా రాజుగారు దాసుగారిని చూసి మింపి ద్వారా ఏమన్నతారు అని అడిగారు. మేము సోదరులం. ఆయన్న నాకన్న. పేరు పేరన్న...

‘అలాగా ! అయితే మింపాట అంటే మింకంఠం అంత ఘున గంభీరమూ, ఆయన పాట అంత సన్నరహి — ఆళ్ళ ర్యాంగా ఉండే — అని అన్నారు రాజుగారు.

అంతలో ఒక తెల్ల కొర వచ్చి ఫోనోగ్రాఫ్ సిద్ధం
చేసి రాజుగారి ముందుంచి వెళ్ళాడు.

మిషర్ దాన్ ! మా పాట రికార్డుచేసి ఉంచాలని అను
కున్నాను. జంర్యూటీ రాగములో బెంగుళూరుమిాద పద్యం
చదవండి - అని అన్నారు రాజుగారు. పేరన్న తంబురా
ప్రుతి వేస్తుండగా దాసుగారు కొంతసేపు రాగంపాడి పద్యం
చదివారు ఒక ప్లేటుకి సరిపడగా.

‘అలరు తేనియుారు తలితులజిగిమారు

విన్న రవుతీర్థ బెంగుళూరు
చిరుత మబ్బుల కారు చెమట రానిపికారు
వేడుక లింపారు బెంగుళూరు,
చెరుకు తీయని నీరు చేల పచ్చని బారు
వేల్య నగరుగేరు బెంగుళూరు
ఆపుల పాలేరు తాపుల వేమారు
పిలువ దగినవేరు బెంగుళూరు
వింత నగనాడెముల నారు బెంగుళూరు
పెను తెవ్వుళ్ళకు మందువేరు బెంగుళూరు
వెత్తుల్లిరలను రాగోరు బెంగుళూరు
వేనుడువులేల బంగారు బెంగుళూరు—

రెండవ ప్లేటులో రాజుగారి కోరికపై కన్నడరాగం, మూడు
ప్లేటులో హిరదూషాస్తానీ భైరవి, పాండారు, మూడు ప్లేటులు

పాట 'సయ్య జూవో నహో బోలుం' - అసేది - ... రాజు పరమానంద భరితుడై దానుగారూ! మిాపాట యారికార్దులో నూరేళ్ళు ఉంటుంది - అని అన్నారు. అప్పటికి పగలు పన్నెందు గంటలు. ఇక బసకు వెళ్ళండీ. రాత్రి మిాకథ వింటాము - అని రాజుగారు లేచారు. అన్నదమ్ములు ఆనందిస్తూ గుర్రపు బండిలో బసకు వచ్చారు.

రాత్రి సరిగా ఎనిమిదిగంటల పాశుకి ఆరంభించి ఒంటి గంట వరకు దానుగారు మార్క్యండేయ చరిత్ర వినిపించారు. ఆనాటిపాటా, ఆటా, వివిధభాషలలో మాటా కోటా పేటా ప్రతిధ్వనించే కంఠస్వరమతో వెలువడి శ్రీతలను ఆశ్చర్య నందాలలో మంచే తీంది...

'మహారాజు! నారాయణదాన్. జెంగుఖార్దులో ఆనాడు పాడినదానికస్తు యానాడు మిాసంగీతం దేవదుండుభుల్ని ప్రమాగించిందే. మీరు మానవరూపములో దేవతలాగు న్నారే... మేము ఇస్తూన్న బహుమతి చాలా సామాన్యమే కాని ఇంతవరకు ఏ కవికీ గాయకునికీ యవ్వని ఫస్త్కాన్ బహుమతి? - దీన్నని స్వీకరించి సుంతోషించాడి - అని మహారాజు త్మేసూరు ప్రభుత్వాలాంఘన ముద్రగల రెండు పసిడి మురుగులు, రేండు జతల పట్టుసేల్చులూ, ఇక కొత్త వీటి, వేణు న్నాట పదారు రూపాయలున్న పట్టుసంచి, రానూ పోనూ

సెకండ్ ట్లాన్ రైలు చాప్పిలూ ఒక వెండిపోములో ఉంచి దాసుగారికి సవినయంగా సమర్పించి నమస్కరించాడు.

సభ పరమానందముతో లేచింది. ‘రేపు సెలవు తీసు కుంటాము - అన్నారు దాసుగారు. రేపు మేము కలకత్తా వెళ్లున్నాము వస్తారా ?’ అని రాజుగారు అడగగా ‘మందు ఇంటికి వెళ్లి సెలవయితే అక్కణ్ణించి కలకత్తా వస్తాను -’ అన్నారు దాసుగారు - ‘మంచిది. నేను తిరిగివచ్చిన వెంటనే మాను ఆహ్వానం వస్తుంది. ప్రస్తుతం మేము కట్టిస్తూన్న అంభావిలాస మందిరంలో మాకథ - దానితోనే ఆభవనానికి ప్రవేళోత్సవం’ - అని చిరునప్పుతో రాజుగారు సెలవిచ్చాడు.

మర్మాడు అన్నదమ్ములు రైలు ప్రయాణం చేసి మదాసు చేరారు. అక్కడ ఒకటి రెండు హరికథలు చెప్పి బాధారి వెళ్లారు. అక్కడ హరికథలు వినిపించి ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులు మొదలైన రసంజుల మన్మానలు పొంది గుంటకల్లు మింగ నందాయల, అక్కణ్ణించి అత్తిప్రయాసలతో గుంటూరు, అమలాపురం మొదలైన ఉత్సవాలు చేరుతూ హరికథలు వినికింది. చేస్తూ ప్రాప్తమయిన ధనముతో తృప్తి పొందుతూ త్రిలూగు రెడ్డిలు పైచోట గడవి విజయనగరం చేరారు. పిడుగులాటివార్త. మైసూరు మహారాణు కలకత్తా గ్రామ ఆకస్మికంగా మృతిచెందినట్టు.

17. పుంభావ సరస్వతి

విజయనగరం చేరిన తరువాత తన బహుమతులను తల్లికి తరువాత సోదరులకూ వదినలకూ చూపించి అందరకూ వందనాలు చేశాడు. ఆతల్లి పొందిన ఆనందం ఇంతా అంతా కాదు. అర్థాంగి మాట చెప్పునక్కరలేదు. సొమ్ములు చూసి వదినలు ముచ్చట పడ్డారు...

విజాంతిగా రెండు రోజులు గడిపి ఒకనాడు సాయం కాలం ముస్తాబుచేసుకుని మైసూరు మహారాజు బహుకరించిన బంగారు మురుగులు థరించి వాహ్యరికి బయలుదేరారు. సరాసరి కోటి సింహాద్వారం దరికి వెళ్ళేసరికి ఇద్దరు వైణవులు కోటలోంచి వస్తూండడం చూసి గబగబా వారివద్దకు వెళ్లి వారిలో ముసలి వైణవుడితో దాసుగారు అన్నారు కదా!

ఏమయ్యా ఇటుచూడు. యా బంగారు కంకణాలు. మైసూరు మహారాజు బహుకరించిన ఘనుకాన్ బహుమతి. ఇంకా పట్టు సేల్వులూ. పట్టు దోవతులూ నగదు వేయి న్నాట. పదారులున్నా - ముసలినక్కలాగా ఉన్నాచోటనే గుడుగుడు కుంచం తిరుగుతూ యారాజుముందు మోకాళ్ల మాద కూర్చుంటూ మూలుగుతూన్న నీలాటి వాళ్కి యా భాటి బహుమతు లెలావస్తాయి ? ... ఏమంటావు ?

ఏమంటాడు వృద్ధుడు. నకే నకే - అని మూత్రి బిగించుకుని వెళ్లిపోయాడు. 'స్త్రీబ్రతుకంతే - అని నవ్యతూ వెళ్లిపోయారు దాసుగారు.

చిన్నా పెద్దా అనేది చూడక కోరి తంటా తెచ్చు కోడం, తుట్టా బాణిచెయ్యడం పుట్టుకతో వచ్చిన గుణాలు.

మర్మాడు తన రాక తెలిసి మూడైల్ జీతం కోట లోంచి వచ్చింది. ఆ సోమ్యుతో ఒక వెండి గిన్న కొని తల్లికి చూపించి భార్య చేతికి ఇచ్చాడు.

మేసూరు మహారాజు నారాయణదాసుగారికి చేసిన సమ్మానం ఆనాటి వారాప్రతికలలో విశేషంగా వెలువడగా మదాసు రాజధాని అంతటా నారాయణదాసుగారి పేరు ఊరూరా జంమూమారుతం లాగా వ్యాపించి కట్టెలనూ గాయకులనూ ఒక్క ఊపు ఊపింది ...

లింగం అక్కూషి పంతులు చాలూ భౌషలు తెలిసిన ప్రతిభాశాలి. ఆనందగజపతి మహారాజుకి ఆంగ్లవిద్యగురువు. హిందూ ప్రతికలో దాసుగారి సమ్మాన నమోచారం చదివి ఒకనాడు సమయం చూసి రాజుగారితో చెప్పాడు. 'ఆస్తాన పద్మాంసుడుగా ఉన్న దాసుగారిని దర్శారుకి రప్పించి సంగీత సాహిత్య గోప్తి జరుపవలసింది' అని,

విశ్వాఖపట్నములో దాసుగారు ఎఫ్. ఎ. చదువు
తూన్న కాలములో అక్కడ చెప్పిన కథలు విని ఆశ్చర్యపడి
ఆనందించిన వారిలో లక్ష్మ్యజీ పంతులు ఒకడు. ఆ విషయం
కూడా రాజుగారికి చెప్పాడు.

‘ఓసు. ఆయనను గురించి మునుపే కొంత వినిఉన్నాము.
ఇప్పుడు మైసూరువారి సమ్మానం ప్రతికలో చదివి విశేషించి
తెలుసుకున్నాము. రేపు రమ్మని కబురంపుతాము - అని
నింపాదిగా అన్నారు రాజువారు.

అలనాటి విజయనగరాధీశుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల
వలె నేటి విజయనగరాధీశుడు శ్రీమదానంద గజపతి సంగీత
సాహిత్యాలు తెలిసిన విద్యల భోజుడు. వీణా రమణయ్యగారి
వద్ద శిష్యుడుగా పీణా సాధనచేసి అచిరకాలములో జేగడ
రాగం వేసిన ఆవృత్తి వెయ్యకుండా మూడుగంటలు
వాయించి గురువును మెప్పించిన తైణిక శిరోమణి ఆప్రఫువు.
పేరి కాశినాథశాస్త్రి, వైయాకరణ సార్వభూతు తాతా
సుబ్బరాయశాస్త్రి వంటి విద్యత్సమాజానికి ఆశ్రయమైన
వరలోక కల్పభూజం ఆనందగజపతి మహారాజు. కవులలో కవి,
గాయకులలో గాయకుడు, వైణికులలో వైణికుడు, శాస్త్ర
పండితులలో శాస్త్ర పండితుడు. మంత్రులకు మంత్రి.
నటులకు నటుడు, తురగరేవంతుడు, పిడికిటు నూపుప్పు పటి
నూనె పిడిచిన బలిష్టుడు. ముదుఫలీ ముద్దనుడు, స్వాభాగ్య

సదనుడు. సంతత సర్వదర్శకోన వదనుడు. ఆలాటి సకల సద్గుణముణి తన రంజ్యములో ఉన్న, తన ఆస్తాన విద్యాంసుల పుట్టికలో నమోదై ఉన్న నారాయణానువంటి లోకాలీత విద్య సంపన్నుణ్ణి ఇంతవరకు పిలిపించి పలకరించక పోవడం కాల్పమహిమ అనుకోవాలి...

సూర్యోదయమం అయిన రెండు మూడు గడియలకు లేచి దంతధావనం, స్నానం, ఏదో కొంతసేపు ధ్యానం అయి ఆలవాటు ప్రకారం తర్వాణి ఆన్నం తిని చుట్ట కాల్ప కుంటూ వీధిచీడ ఖూద పచారు చేస్తూన్న నారాయణాను గారికి కోటనుంచి గుమాస్త వచ్చి ఒక చిన్న చీటి సఫన యంగాలందించాడు. దానిని చూసి గుమాస్తను పరకా యీంచి ఒక చిన్న దగ్గ దగ్గ వస్తున్నామని చెప్పు - అని చుట్ట గట్టిగా ఒక దమ్ము పీలిచు ఒక మూలకి విసిరివేసి లోనికి వెళ్లారు. కాచ్చా చేతులూ కడుగుకొని నోరు పుకిస్తులించి సరాసరి తలిధగ్గరకు వెళ్లి నమస్కరించారు.

‘ఏమ్మిట్రా నాయనా ? ఇంకా ఇంటికివచ్చి పుట్టుమని వారం ర్మోజులు కాలేదు. మళ్ళీ ప్రయాణమా ?’

‘లేదమా ! మన రాజుగారు దర్శారుకి రమ్మని ఆహ్వానం పంపారు. వెళ్లి వస్తాను.’

‘మంచిది నాయనా! ఆనందగజపతి చాలా దొడ్డవాడు
అని నలుగురూ చెప్పుకోడం వింటున్నాను. ఆయన ముందు
కూస్తు వినయంగా మాట్లాడి కొలువు నిలుపుకో. అల్లం తీను
కాకిలాగా ఉఱూరూ తిరగనక్కరలేక ఒకచోట ఉండి కదు
పులో చల్ల కదలక కాలశైపం చెయ్యవచ్చు ... వెళ్లిరా
భాబూ !’

‘అమ్మా! నేను స్థిరంగా కొలిచేది రాముళ్లి ఒక్కట్టే
మానవులను కొల్పునని మైసూరు రాజుకి చెప్పాను. ఇక్కడ
అంతే అనుకో! నాస్వాభావం నీకు తెలుసుకదా! ... నువ్వు
చెప్పినట్టు వినయంగానే మాట్లాడి వస్తాను ...’

చక్కగా ముస్తాబై ఒక కొబ్బరికాయ పట్టుకొని తీవిగా
నడుస్తూ దాసుగారు రాజదర్శనానికి వెళ్లారు. సరిగా ఆసమ
యానికే రాజుగారు దర్శారుకి దయచేశారు. దాసుగారు
ముందుకి వెళ్లి

‘ఆశ్రితుల పాలి దాక్షిణ్య మరులయ్యెద్ద
శౌర్యముం గోవిదుల చెంత సాత్మ్యకతయు
నెనగు నేలినవారి కథీషు జయము
లిచ్చు గావుత సంతత మిశ్ర్యరుండు’

అని పద్యముతో ఆశ్రియదించి కొబ్బరికాయ చేతికందించారు.
రాజుగారు దాసుని ఆదరంగా తీసుకుని కూర్కుండని చెప్పి

తాము ఆననాసీసులయూరు. సిథార్సు చేసిన లక్ష్మైజీ పంతులు
కూడా ఆ సభలో ఉన్నాడు. అంతట రాజుగారు దాసుగారిని
చూసి

‘మా గురించి వార్తాపత్రికలో వెలువడిన విషయం
చదివి చాలా సంతోషించాము - అని అన్నారు.’ వెంటనే
లక్ష్మైజీ పంతులు ‘మాపద్య మేదేనా చదవండి. మా కవితా
పథకం ప్రభువులకు తెలియాలి కదా !’ అని అనగా

ప్రభూ ! మైసూరు నుంచి తిరిగి న్నూ మృదాసులో
శేండు రోజులున్నాను. ఒకసాధు వికోరియా మహారాణిగారి
పుట్టిన దినం పురస్కరించుకుని ఒక సభలో ఆమెను దేశించి
ఒక తథ్యం చదిచాను. దానని చదువుతాను అవధరించండి—

‘ఏముమ్మె పాలింపు నెల్ల హైందువులకు

నిర్భయ భోజన న్నిద లొదను,

ఏరాణి శాసింపు ద్వారాదేశంబులు

చేపువలయ్యె సంచారమునుకు,

ఏదేవి యూజుచే ఏర్పు కట్టువడి కో

రిపు శాశ్వతరండు జీవనము తొసగు,

ఏచ్చకవ్తురిని ఏలగ నారోగ్య

విక్ష్మై భనము అభివృద్ధి కెందె

అట్టి విక్రోరియంబ ఆస్య శశిఖింబ
 వితత సింహానన క్రత్విషిత నితరంబ
 కోవిద జనావలంబ సత్కార కదంబ
 నేడు పుట్టిన దినముట నేన్నులార !

అని చదవగా ఆనందగజపతి పరమానంద భరితుడై కవిత
 గంభీరభావభరితగా ఉంది. రాగజ్ఞానం కథ ప్రేశంసనియం-అని
 సభ్యుల వంక చూసి అనగా దాసుగారు మహారాజుపై తాను
 రచించిన శుద్ధ సాహేరి నర్థం పాడారు. అది పీని రాజుగారు
 పరమ సంతుష్ట హృదయులై ఆహా ! ఏమి సంగీతజ్ఞానం, ఏమి
 శారీరం ! ఏరి సంగీత సాహిత్య ప్రావీణ్యం అనుషుమానంగా
 ఉందే ! కనుక నే ఏరికి ఇంత ప్రేభ్యాతి వచ్చింది. పీరి సంగీత
 సాహితీ విషయం మంకెవరూ ఇంతకుమందు చెప్పలేదే —
 మోరెవరూ ఏవలేదా ? అని సభ్యులను గద్దిస్తున్నట్టు అస్సారు.
 ఎవ్వరూ పెదవి కదల్లులేదు...

సరో ! మారు పుట్టిన దక్కుడ ? విద్యాధ్యాసముక్కుడ
 మిష్టన్ నారాయణదాన్ ! అని రాజుగారు అడిగారు.

‘ఏలినవారి పాలనకు ఉందిన అజ్ఞాత అనే ఆగ్నార
 ముల్లి పుట్టాన్ను. విద్యాధ్యాసం ప్రక్కనుల కాలేజీలోనే—అని
 మృదువుగా బదులు పలికారు దాసుగారు.’

‘పూతు కాలు గంగ్యాకారణం’ అస్సారు రాజుగారు.

వెంటనే దాసుగారు రాజుగారిపై మునుపు వ్రాసిన
 శైరవి ధన్యాసి రాగాల స్వరజత్తులను పాడి నాటు కురంజి
 రాగములో వ్రాసిన స్వరజత్తి పాడుతూ ఉండగా కొంతవిని
 చప్పున వెలుపలకు వెళ్ళి కొంతనేపటికి తిరిగివచ్చి మొన్నటి
 మునలి వైణికుడు ప్రక్కనే కూర్చుని ‘ఏయి అక్కడ ఆగు.
 మొన్న నాతో ఏమన్నావు ? నాతో సరగా కపిత్వం చెప్పే
 వాడు గానీ, ఏణ వాయించే వ్యాఘుగానీ యక్కడ ఎవ
 దున్నాడు ? అని అన్నావా లేదా ? అనలేదని యా ఏణ
 మీద చెయ్యివేసి చప్పు — అని కళ్ళంట నిప్పులు రొప్పుతూ
 ప్రక్కనున్న రాజుగారి ఏణను దాసుగారి మందుకి త్రోచాడు.
 అప్పుడు చప్పున ప్రభును ‘ఎందుకయ్యా ప్రమాణులూ
 ప్రత్యక్షులున్నా ! ఎవరి ప్రజ్ఞ వారిది. అతని ప్రజ్ఞా ప్రాభ
 వ్యాలపై అతనికాథై ర్యమూ ఉండి అనవచ్చగాక ! మధ్య
 మీకెందుకీ పిడకలవేట — అబద్ధ మాడడానికి జంకి ఆయన
 ఉఁరకుండ వచ్చు — అని దాసుగారిని చూచి

‘కులశైలంబులు తలకిన

జలనిధు లింకినను సూర్యచంద్రుల సన్గం

డలములు నేలం దొరగిన

పలుక డబ్బద్రంబు సత్యవాది గుణిథి !...

అని చదివి యాపద్యం నారచించినదే — అన్నారు. ‘ఆహా !
 ఎంతాచక్కని పద్ధుం ! అని దాసుగారు దానినీ చుదివారు.

రాజుగారు ఏని సెబాస్టియన్ కసంథాగాహాలు కూడా
 మారు ... అని మెచ్చుకున్నారు. అంతట ఆ వృద్ధ వైజీ
 కుడు మండిపదుతూ ప్రభూ! మూర్ఖాగ్రద్భుతులను ఏదు మరీ
 బిర్ బిగుస్తాడు. అనటే పెడనరపు క్షెత్రాలు. రానటాసురుడు
 కలగచేసుకుని మావాద్యాలనూ లయ విశేషాలను పేశన
 చేస్తూ ఉంటాడు. చోదవరములో రెండేళ్ళకిలం మావాళ్లు
 మధ్య నాకవిత్యాన్ని ఆశ్చేసించాడు. వీడికి ఏలినవారు జుద్ది
 చెప్పాలి. అని దాసుగారిని చూసి 'బరే బేవకూఫ్!' మిడిసి
 పడకు' నీపని చూస్తాను అని అన్నాడు. దానితో దాసుగారు
 గొంతుక సర్పుకున్నారు. అది కనిపెట్టి ఇట్లు అట్లు ఉన్న
 లక్ష్మీజీ పంతులూ, కాలేజీ ప్రోఫెసర్ మాధవరావు
 నాయుడూ వెనకనుంచి దాసుగారి ఏపుతాక్కి ఇప్పుడు నోరు
 విప్పకు అన్నట్లు సంజ్ఞ చేశారు. చిన్న పెద్ద రాశిపోసినట్లున్న
 రాచ దర్శారు అది. దాసుగారి సంగీత సాహిత్య ప్రజ్ఞలు
 చూడడానికి రాజూజ్ఞ ననుసరించి స్వయంకుతూహలముతోనూ
 అందరు సమావేశమైన సభ అది. ఆలాటి సభలో ఆ మనస్తి
 వాడు అలా పరుషంగా మాటాడడం దాసుగారూ మానం
 వహించడం ఆశ్చర్యమే. అది భంగు మహిమ - అనీ దాసు
 గారితో సహా అందరూ తెలుసుకున్నారు. అలాటి దశలో
 రాజుగారే కలగజేసుకుని అంత సరసంగా ఆయువకుడు సంగీత
 సాహిత్యలు ప్రదర్శిస్తూ ఉంటే, ఆనందించటానికి మారుగా
 అంత నిరసంగా మాటాడుతా తెందుకూ? మైసూరు మహా

తాడావంటి విద్యుత్తుభువుల సమ్మానం పొందిన అదృష్టాలి. మన లక్ష్మీము తన కేమిటి ? చాలు నీవిపరిత ధోరణి కట్టి పెట్టు అని కాన్న చికాకుతో అనే సరికి ఆ వృద్ధుడు రిమ్ము టొండం తగ్గి సరే మహారాజా ! ఒక్కటే మాట. మింటువులో ఈ పొగరుబోలైనా ఉండాలి. స్నేహినా ఉండాలి. ఇదఱూ ఉండడం కుదరమ. అని అరిచినట్టన్నాడు. ఆ మాటకి దాసుగారు జాలిపడి అయ్యా ! మింగు పితృ తుల్యులు. ప్రభువులు నరసులు. శేనిపోని కావేషీతో నను మారితాగనడం ధర్మంకాదు - అని అనగా అందరూ దాసు గారి చల్లని వలుకు ఒడికి సాధుపూదం చేణారు. చాలా ప్రాదయింది. యానాటికి నభ చాలింతము - అని మహారాజు లేచి చరచతా వెర్పిపోయారు. సభ్యులు కిమ్మనకుండా కొలువుమాటం నుంచి బయటికి వచ్చారు.

ఆ మునలి వైణవుని పై ఉండే ఆదరము మాలుగా ఆనందగజపతి దాసుగారిని తరువాత రప్పించలేదు. పోణి నాకేమి పోయింది ? అని దాసుగారు నిశ్చింతగా ఉంటూ ప్రస్తావంత్రయం, భారతం వాల్మీకి రామాయణంవంటి ఉద్గ్రాం కాలు చదువుకుంటూ విషయ వివేచన చేస్తూ ప్రశాంతంగా కాలశ్శ్రీపం చేస్తూన్నారు.

ఒకనాడు లింగం లక్ష్మీజగారిని ప్రశంసిస్తూ ఒక సీన పద్మం చెప్పి ప్రవాసి యిచ్చారు. ఆయన దానిని రాజుగారికి

చూపారు. అప్పుడు అక్కడ ఉన్న పండితులు ఏదో నెపు
ముతో దాసుగారిని కించపరచాలని దుస్స్యభావముతో
ఉన్నారు కనుక ఆపద్యములో తప్ప ఉందని చెప్పారు. రాజు
గారు అది తప్పకాదని పండితులు అసూయాశ్చవ్యత్తి అలా
గంటున్నారని గ్రహించి సరే ఆయన సాహితీ శక్తి ఏపాటిదో
తెలుసుకొందమని దాసుగారికి ఆహ్వానం పంచించారు. దాసు
గారు వచ్చారు.

మిష్టర్ నారాయణదాన్ ! మిారు గొప్ప కవులూ,
గాయకులున్నాయి. మిా విషయం కేవలం సంగీతజ్ఞులకుగానీ
కేవల సాహితీ పరులకుగానీ దుర్గాహ్వాయం. ఈలాటి వారు
ఏమన్నా మిారు లక్ష్మీపెట్టకండి... మిారు పంతులుగాకిపే
ఏదో పద్యం చెప్పారుట ! చదవండి - అని నవినయంగా
అన్నారు. వెంటనే దాసుగారు

‘అఖిలలోక వ్యవహార ధర్మంబుల
నడిపింపజాలిన నల్ల వేల్వ
జగమ్మపై నొరగియు చలియింపని ఘనుండు
వాన గాలులకు పర్వతము ఏలోలి -

అని చదివే సరికి ‘ఆగండి రెండో చరణములో క్షోరకం
భిన్న కర్తృకంగా ప్రయోగించారు. దానికి ప్రాచీన కవుల
ప్రయోగం చూపుతారా ? లేక తప్పని ఒప్పుకుంటారా ?
అని చిరునవ్యతో అన్నారు. ఆ సవాలు నెదుర్కొని దాసు

గౌరు చిరునవ్యతో చూపుతాను ప్రభూ అని అయిదు నిమి
షాలు ధ్యానం చేసినట్లు కనుగొన మూసి తెరిచి

‘రావులకంఠము త్రైగి దేవాము ధరణిబడియో’ అని
భారత ప్రయోగమునూ,

‘నృమాంసంబు కూడై యేసెట్లు భరించువాడ’ - అని
మనుచరిత్ర ప్రయోగమునూ చెప్పి ఇంకా లక్ష్మ్యాలు కావా
లంకే ఒక గంటలో ప్రాచీనుల ప్రయోగాలు చూపుతాను
అని ధీమాగూ అన్నారు.

‘చాల్సును. వేర్యేరు విషయాలపై మిారు ప్రవాసినవి
మూడు నాలుగు పద్యాలు చదవండి’ - అని మహారాజునగా
దాసుగారు చదివారు. అది విని సంతోషించి మహారాజు
ఆస్తాన కవిగా ఉన్న ఒక వైష్ణవస్వామిని ఉద్దేశించి ‘దాసు
గారి కవిత్వం ఎలా ఉంది స్వామిా’! అని ప్రశ్నించారు.

‘చిత్తం ప్రభూ! విషయ విలాస కారుడి కవనం లాగా
సరళంగా ఉంది తెలుగు కవిత. సంస్కృతం ఎలా ఉంటుందో
అన్నాడా వైష్ణవ స్వామి.

‘మిారు సంస్కృతాంధ్రాలలో అసమాన రీతిని కవిత
చేస్తే దిట్లని మాతో విశేషజ్ఞులు శ్రీరామానుజాచార్యులు
పోరు చెప్పారు. మానంస్కృత కవిత కొంచెం వినిపించండి
అన్నారు రాజువారు.

వెంటనే దాసుగారు శ్రీకృష్ణజననం అనే సీయ
సంస్కృత యత్కగానములో వసుదేవుడు కంసునితో అనే
సందర్భములోని

‘ననా జయతు శూన్యవాక్
తవ మమేవ సంతాపయుక్’

అనే శ్లోకపాదం చదివి రెండో చరణం చదవబోగా ఆమ్రాలు
కవి ‘తవ చ మేచ’ - అని ఉంటే బాగుండును అనిఅన్నాడు.
అప్పుడు దాసుగారు చిరునవ్య నవ్యి ‘స్వామి ఇంతకుముందు
వైణికశితోమణి పెద్దస్వామివారు నాసంగీత విషములో ఒక
చకారం పెట్టారు. ఇప్పుడు తమరు కవితా విషయములో
రెండు చకారాలు పెట్టుతూన్నారు. వింతగా ఉంది. మీ
దిద్దుబాటు తెలివి. - అని అనగా రాజుగారితో సహా సభ్య
లందరూ గల్లున నవ్యారు. వైష్వవకవి మొగం తెలనయింది.
కట్టు చెప్పగిల్లాయి.

ఆనందగజపతి మహారాజు చేసన్న చెయ్యగా సభ
నిశ్చబ్దమయింది. ‘మరి మీరు సంస్కృతం, తెలుగూ ఎవరి
దగ్గర ఎంతవరకు చదువుకున్నారు దాసుగానూ !’

సంస్కృతములో ఒకటి రెండు కావ్యాలు మా
నాయన వద్ద విన్నాను. తెలుగు భాగవతం తుణ్ణంగా మా
అమ్మ వల్ల తెలుసు కున్నాను. నాకు అయిదో సంవత్సరం

లోనే ఆటా పాటా మాటా చదువూ సంధ్యా కంఠ్యం వాక్
శద్ది అన్ని వాటంతట అవే వచ్చాయి. భారతం స్వయం
కృషిలభం - భాషా స్వరూపం తెలియడానికి నిరుషమైన
వాఖ్యాయం సృష్టించడానికి వ్యాకరణాశాస్త్రం చాలాఅవసరం.
మారు సంస్కృత వ్యాకరణం ఎవరినగ్గర అధ్యయనంచే శారు?
రాజుగారి ప్రేశ్న - ‘చిన్న పుడు కావ్య పాతంలోనే మా
నాయన సంధులూ సమాసాలూ ధాతుస్వరూపాలూ చెప్పు
ఉంటే వింటూ ఉండే వాణి. అలా ఉండగా కవిత రావటం
మూలాన నాచేపే యక్కగాన ప్రబంధాలు నేనే రచించి
వినికిడి చెయ్యాలనే నియమముతో పురాణ ప్రసిద్ధములైన
కథలు తీసుకుని రచన ఆరంభించాను. సిద్ధాంత కౌముది
విషయం చాలావరకు మానాయన పాతమే. అయితే బుద్ధిగా
కూర్చున్న సమయములో తోడి విద్యార్థులతో సరిగా
విషయం గ్రహించేవాణి. ఆటలమాది మక్కువ ఎక్కువ
కాగా కుదురుగా కూర్చుని చదివిన వ్యాకరణం తక్కువ.
అయిదేళ్ళ క్రితం జరిగినది జరిగినట్టు నిండాలువులో ‘ప్రభు
వుల ముందు మనవి చేస్తున్నాను అవధరించండి.

ఖాసింకోట జమీందారుగారి రాజ్య స్వీకారోత్సవా
నికి జరిగే విద్యత్నభలకు రమ్మని నాకు ఆహ్వానం వచ్చింది.
నాహరికథ ముందు జరగాలన్నాను నేను వెళ్ళి. తిరుపతి
వేంకటకవుల అవధానం ముందు జరగాలని ఆజంటకవులు పట్టు

పట్టారు. వాళ్ళ సమాచారం అక్కడక్కడ ఏని ఉన్నాను. ప్రభువులు కూడా ఏని ఉంటారు - అని దాసుగారునగా రాజుగారు 'ఏనడమేమి ? వారు మన సంస్థానానికి వచ్చి ఆశ కవితగా చెరొక చరణం చెప్పుం నామిద పాతిక పద్మాలు చెప్పారు. అంతవరకు కువిత్తుపై అంత ఆసక్తిలేని నామ ఆ కుల కవితా పద్మతి చూచిన తరువాత కృషి చెయ్యాలని ఉత్సాహం కలిగింది. ఈకాలములో చెప్పుదగిన కులలో ఆడంట కులు అగ్రగణ్యాలని మాట్లాడేశం' - అని అనగా

అన్నాను. నేనూ అదే అనుకున్నాను. సరే వారి అవధానమే ముందు కాసీయండి అన్నాను. అద్భుతంగా అవధానం చేశారు. ఆమరావు నాపారికథ. రాత్రి 8 గంటల కారంభించి మరునాడు సూర్యోదయం అయ్యేవరకు నృత్యగానాభినయ విశేషాలతో సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల హింది భాషాపన్యాస చాతుర్యం చూపుతూ చెప్పాను. అందరూ పరమానంద భరితులయారు. మూడోనాడు ఎవరో ఆశక్తి సింహాలట. ఆశవుగా పద్మాలు చెప్పునారంభించి మూడు గంటలు కాలం వ్యర్థపరిచారు. వారి కవితలో నేను అక్కడక్కడ తప్పు పట్టాను. వాళ్ళ నాకవితలో కొన్ని దోషాలు చూపారు, నేను నాబసకి ప్రక్కనున్న లిరుపతి వేంకటకులను చూసి ఆశకులు చూపినవి దోషాలూ ? అని అడిగాను. సిద్ధాంత కౌముది మాత్రం చదివినవాళ్ళ అని తప్పులను

కుంటారు. ఆపై గ్రంథాలు చదివితే తపో ఒపో తెలు స్తుంది. అని వేంకటశాస్త్రి అన్నాడు. నారే! అనుకున్నాను.

సమ్మాన సుమయములో తిరుపతి వేంకటకులు నన్ను తమ పోగడికతో అంబతానికి ఎత్తివేళారు. నేను వారిని సముచితంగా ప్రశంసించాను. ‘సమయం చూసి మింకృశానుత్వం వెల్లడి చేస్తాను తొందర పడకండి’ అని ఆశుకున్నల్ని పోచ్చరించి విజాసునగరగా వచ్చాను.

మర్మాడు నిష్టల గంగాధరశాస్త్రి రాచబాటలో కనిపీంచగా శాస్త్రమూర్తి! సంస్కృత వ్యాకరణంలో ఉన్నత స్థాయిని చదవవలసేది ఏది? అని అడిగాను. పతంజలి కృత మైన మహాభాష్యం అని ఆయన సమాధానం ఇచ్చాడు. అలాగే తాతారాయదుశాస్త్రి యింటికి వెళ్లి మహాభాష్యం తెచ్చి ఆరుమాసాలలో ఆమూలాగ్రం చదువుకున్నాను. ఏదోనల మొదటి రోజున శాస్త్రి యింటికి ఆపుస్తకాలు చేరించి ‘ఏదైనా ఒకచోట వెయ్యవలసే ప్రశ్న వెయ్యి మన్నాను. ఆయన భారద్వాజ ఘుట్టంలో అడిగాడు. తడ బాటు లేకుండా సమాధానం చేపావును. శాస్త్రి ఆశ్చర్యపడి ఎక్కుడ చదిపారు? ఏమిటి సమాచారం అని అనగా ఏమి అడగవద్దు. నువ్వు రైట్ అంటే రైట్, అది చాలు. మా అమ్మ చెప్పింది చదువుకున్నాను. అని తీరిగి వుచ్చి ఆకుశాసు వులకు నాప్రయోగ సాధుత్వం తెలిపి నోరు నొక్కాను.

ప్రభూ : ఇదీ నొవ్వుకోరణ వై నుహ్యం తన్న దాసుగారు చెప్పారు. ఆనందగణపతి మహారాజు ఆశ్చర్యనికి మేరలేదు. అప్పును నేను మొన్నునే అనుకున్నాను, మిారు ‘పుంభావ సరస్వతి’ - లెండి. చాలా ప్రోద్ధుషోయింది. అన్నారు రాజు గారు. సభ నిశ్చయింది.

18. సాహిత్య

నాటి నుంచి కోటలోనికి వెళ్ళడం, మహారాజుతో సంగీత సాహిత్య గోపి, వినోదంగా చీట్లాట కాలం హేలగా వెళ్ళిపోతూంది. ఒకనాడు అగ్గిపుల్లలు పణముగా రాజు గారూ దాసుగారూ మూడుముక్కలాట ఆడుతున్నారు. ఒక ఆట రాజుగారు ముక్కలు చూసి చప్పున మూసి సేవ కుల కేదో పనులు పురమాయిస్తూ ఉన్నారు. దాసుగారు తన ముక్కలు చూసి పుల్లలు ఒడ్డుతున్నారు. కొంతసేవ రూక రాజుగారు నవ్వుతూ దాసుగారూ అక్కడికి వదిలే యిండి మిారు గెలవలేరు అని తన ముక్కలు చూపించారు. మూడు ఆసులు. దాసుగారు జంకలేదు తన ముక్కలు చూపించి ప్రభూ ! సరసుడైన ఒక్క రాజు దౌరికితేనే మూనపుడు వదులుకోలేదు, ముగ్గురు రాజులు దౌరికి

వదలడం ఎలాగా అన్నారు. ఆయనకు వచ్చిన ముక్కలు మూడు రాజులు - మహారాజు చిరునవ్వు నవ్వు మాటకారి వయ్యా! మెచ్చవచ్చు - అని ఆనాటికి ఆట చాలించారు.

మరొకనాడు సాహిత్య గోపిలో 'సతతము సంతన మెసంగు సత్యప్రతికిన్' - అని ఒక పాదం చెప్పి పద్యం పూర్తి చెయ్యిండి అని అన్నారు రాజుగారు. ఒక్క పద్యమేమి కర్మ. నూరుపద్యాలు చెప్తాను ఒక్క తకాత ప్రాసత్నో గంటలో నూరు పద్యాలు చెప్పారు దాసుగారు. ఆనంద గజపతి విజయఘంటాకంకణం తొడిగి తన పేరు సార్థకం చేసుకున్నారు ఆనాటి సభలో.

ఇలాగు కోటల్లోనూ పేటల్లోనూ వాడవాడలా కీర్తి చంద్రికను వ్యాపింపచేస్తా ఎదిరించినవారి మదమణచుతూ సంగీత సాహిత్యాలు నాసామృలు అని నిటారుగా తలయే తీచోర విశుస్తా నారాయణదాసుగారు మధ్య మధ్య రచన సాగిస్తా ఉర్దూ, పార్శ్వ, అరబీపు, భాషలు వారానికి ఒకటి చొప్పున ముఖస్థం చేసుకుంటూ ప్రపంచ చరిత్ర హరికథా మృతం వంటి ఆంధ్ర సంస్కృత యత్తగాన నిర్మాణముతో కాలాంశ్చేపం చేస్తున్నారు

ఒకనాడు తల్లి కొడుకును దగ్గరగా కూర్చు బెట్టుకుని నాయనా సూరన్నా! ముపై ఏళ్లు దాటాధుకుదురా సీకూ ?

నాల్గు దేళ్ళ క్రితం నువ్వు నామాట ప్రకారం వ్రాసిన
రుక్కిణీ కళ్యాణం ఇహాపర సాధనం అని నమ్మాను. కాని
నేనను తున్నట్టు జరగలేదు. నీ కడుపున ఒక్క మొలక
పుట్టితే చూసి సంతోషించి తను త్యాగం చెయ్యాలని అను
కున్నాను - అని జాలిగా అన్నది. 'ముపై ఎనిమిది
నడుస్తాంది.'

ఎమిటమ్మా ఆ కోరిక. నా కడుపున ఒక మొలక
పుట్టడం నీతను త్యాగానికా? అని అన్నారు దాసుగారు.

అది కాదునా నామాటకి అర్థం...

'సరే ఇప్పుడేమి చెయ్యమన్నాను?'

'సావిత్రిని ప్రార్థిస్తా నీ సంగీతపాండిత్యం చూపుతూ
ఒక కృతి ప్రవాయరా'. నిన్నటినుంచి నాకు మనస్సులో ఇదే
కోరిక తుట్టుతూంది.

'ఓ రాస్తానమ్మా!... అని దాసుగారు పంచాంగం
చూసి ఆమర్చుడే బాగున్నదని తల్లితో చెపి మేళక ర్త
రాగాలతో ప్రతి కీర్తన చివరా అర్ధభంగం కాకుండా రాగం
పేరు చెప్పుచూ నియమ నిష్టలతో ప్రవాత ఆరంభించారు. తల్లి
ధగ్గర కూర్చుని ఏనాడు ప్రవాసినది ఆనాడు పాడి వినిపిస్తూ
క్రమంగా పూర్తి చేశాడు. మూడైలు తిరగువుండు. తల్లి
కోరిక ఫలించింది,

కాలక్రమాన లక్ష్మీనరసమై సుఖప్రసవంగా ఆశు బిడ్డను కన్నది. ‘సరే ఇదీ ఒకందుకు మంచిదే’ బాబూ. సావిత్రీదేవి అనుగ్రహించిన యా పాపకు ఆమె వేరే పెట్టరా అంది. అలాగే నమ్మా అన్నాడు కొడుకు. శుద్ధి పుణ్యహ వాచనం అయిక ఆ పాప వేరు ‘సావిత్రి’ - అని పెట్టారు ... చదువు లవ్య చిన్నారి మనుమరాలిని పచ్చి బాలెంతరాలి పసుపు చేతుల్నంచీ మెల్లగా తీసుకుని పాల చెక్కి శ్వను మృధువుగా ముద్దులాడింది. ఆనందబాహ్యాలతో ఆశిశువు నొసలు కా స్తు చెమ్మగిల్లింది.

16. దక్కిణామూర్తి ! గోవిందా !

ఆనాడు ప్రాదుపోయి వచ్చిన దాసుగారికి వేరన్న ఒక జాబు అందించి ఏమంటావ్. అని అన్నాడు - చదువుకుని ఏమంటానులే. బయల్దేరు - అన్నాడీ తమ్ముడు. అమ్మా ! బెంగుటూరులో గాయక సభ మారుమాలలనుంచీ వస్తున్నారట వేరువేరునా గాయకపీరులు. నాకూ ఏదో పోటీ పెట్టట్టున్నారు. చూస్తాను. ప్రత్యేకాహ్యనం నాది - అని వెళ్లి వస్తాను దీవించు అమ్మా ! అని పాదాభివందనం చేశాడు. అమ్మా కొడుకుని దీవించి తలతుడవి నాయనా ! పెద్దవాడ్డ వ్యవు

తున్నావు. మృదువుగా వ్యవహరిస్తా ఉండు నలుగురిలో. క్షేమంగా వెళ్లి లాభంగా తిరిగిరా! అని అన్నాది. నారాయణదాసుగారు నవ్యి 'అమ్మా! సాధ్యమైనంతవరకు మృదువుగా వ్యవహరించాలనే అనుకుంటాను. గుమ్మం దిగి ఏఫిలోకాలు పెట్టినపుడు. సభలోకి వెళ్లగానే ఏదో గారడి చేసి నట్టు అయిపోతుంది నాకు చెప్పకేం? నన్ను నారాయణదాసుగా మరిచిపోతాను. మరియిది ఇలా వెళ్లవలసిందే. వెళ్లి వస్తాము - అన్నారు అన్నదమ్ము లిద్దరూ హలహారుగంభయలుదేరారు. బెంగుళూరు చేరారు.

నిజంగా ఆసభ దాసుగారి సత్తా ఏమిటో? అదీ లయ విషయంలో. ఒక గతిలో పాడడం, ఇంకొక గతిలో లయ వెయ్యడం ఏమిటో అవకతవకలు! చూదాం. మన దక్కిణామూర్తి ప్రశ్నని ఆ ఉత్తరాది దాసుకి పక్కన కూర్చోట పెట్టుదాము అని అనుకుని ఏర్పాటు చేసినట్టుండా సభ

ఒకొక్కనాడు ఒకొక్క గాయకుడు, వైణవికుడు, మార్గంగికుడు, గ్రాతజ్ఞుడూ, ఇలా తమ తమ ప్రవజ్ఞలు చూపుతున్నారు. ఆనాడు. కార్యదర్శి లేచి

యాన్నాడు విజయనగర గాయకులైన శ్రీ నారాయణదాసుగారి గానం. ఆయన లయబహ్మా అని దేశములో అక్కుడక్కుడ అంటున్నారు. అది యిక్కుడ గ్రథువపురచ్చక్కు

వలసిందని యూ సభవారు కోరుతూ వేదికమాదికి దయచేయ వలసింది - అని నేను సభవారి తరఫున ఆహ్వానిస్తాన్నాను - అని అన్నాడు. వెంటనే దాసుగారు కలభ గమ నముతో ముందుకి సాగారు వెంట పేరన్నగారు ...

దాసుగారు ముందు సంగీత స్వభావమూ ప్రశ్నతిలయ ప్రాథాన్యమూ, రాగప్రస్తారమూ స్వరప్రాముఖ్యమూ వివరించాడు. ఆవివరణ తెలుగు, సంస్కృతం, ఇంగ్లీషుభాషల్లో దేవదుందుభులు ప్రొగ్గిసట్టుంది. ఉపన్యాసం సాగుతూన్నంత సేపు ఆయన నెమ్మామునుంచి మెరుపులు మెరుస్తాన్నట్టు ఉరుములు ఉరుముతూన్నట్టు హోరుగాలి వీచుతూన్నట్టు జడివాన కురుస్తాన్నట్టు ఉందిగాని ఎవరో ఒక మానవుడు ఏదో మాటాడుతూన్నట్టు అనిపించలేదు. ఉపన్యాసం సుమారు గంటసేపు. తరువాత అన్నివైపులా చూచారు అలవోకగా. ప్రశ్నతికి ఉపప్రశ్నతిగా పేరన్నగారే రాగం ఆలాపించారు. కోకిల రసాల శోఖపై తీరుతియ్యాఉతో హంపారుగా కూసినట్టనిపించి సభ్యులు సెభాస్ ! కల కంఠమే అన్నారు.

అంతలో మృవంగము వాయించే వేషథారి దక్కిణామూర్తి పిచ్చె వచ్చి కుడివైపు కూర్చున్నాడు. దాసుగారు తాళుచిప్పులు కుడిచేతే ఇముడుంచ్చుని మార్చంగికుణ్ణి ఒక చికిత చూపు చూసి 'సీవేణ ప్రమీ ? అని అడిగారు.' సీవేణ దక్కిణామూర్తి పిచ్చె - అన్న అన్నాడాతడు పేరు బాగుండి.

మనస్సు ఎంత సారంగా ఉందో ! చెయ్యి చెప్పందిలే అని
రుక్కిణీ కళ్ళాణం హరికథాగానం ఆరంభించారు.

‘మిం హరికథ మాకు వద్దు. పల్లవి పాడండి అన్నారు
కార్యనిర్వాహకులలో ఒకరు లేచి.

‘సరే పల్లవే పాడతాను. దానికి అనుగుణంగా లయ
నిల్చుకుంటూ మృదంగం వాయించే వాడెవదు ? అని సీంహ
గ్రసనతో అడిగారు దాసుగారు.

మరొకరు లేచి అన్నారు అడుగో మాకు ప్రపక్కనే
మృదంగంముందు కూర్చున్న వ్యక్తి... దక్కిణాదిన దక్కిణా
మూర్తి విశ్లేష అంటే మృదంగం ... అన్నమాట అనీ’ -
‘సరే ! వినండి. ఈ హరికథ ఇహపర సాధకం. వినండి. దీని
లోనే పల్లవీ, తానం ... అన్ని వస్తాయి తొందర పడ
కండి ... అని దాసుగారు గణపతి ప్రార్థన కీర్తన ఆరంభించి
దానినే ఒక గంట పాడి, ఆడి పెల్లవిరూపములో మార్చి
స్వరం వేస్తూ కొంతసేపు ఏదో విలాసంగా నడిపారు. కథ
సాగుతూంది. సుమారు రాత్రి తోమ్మిదిగంట లపుతూంది.
అన్నా ! ప్రశ్నతి మార్చి ! అన్నారు. శంభో ! అని వడ్డ
స్థాయిని ఒక కేక వేళాయ దక్కిణామూర్తి ! రేణీ - అస్థారు.
‘బంటువా పిరికిబంటువా ? అనే కీర్తన తెరంభిరచారు నవాజ
షాఫ్తులో స్థాయి ననుసరించి గమకాలులో యమకాలు
చూపుతూ పాడుతూన్నారు. దక్కిణామూర్తి కాన్న త్రిష్టవ్

నడక నడవడం ఆరంభించాడు. గ్రహించారు దాసుగారు. దక్కిణామూర్తి! తొందరపడకు. సాఫీగా నడువు. అడ్డనడకలు నడవకు. దారికి రా! ఇదిగో లయ చూపుతున్నాను. యాలోకంలో నాచేతి లయను తెలుసుకునేవాడూ, నేను చూపే జాగాకు వచ్చేవాడూ లేదు. సవాల్ చేసి చెప్పున్నాను. అని గొంతుక సర్దుకొని మళ్ళీ అన్నను చూసి 'అన్న ప్రశ్నతి మార్చు అన్నారు. చిరునవ్వు నవ్వి అన్న ప్రశ్నతి మార్చాడు. దాసుగారి కంఠధ్వని మారింది. నోట ఒక లయ, చేతితో ఒక గతి -

ఏ గతి తోచక దక్కిణామూర్తి 'నాదిం దిన్నా' అని కొంతసేవు వాయించి దాసుగారి చేతి గతికి మాత్రం వస్తున్నాడు గానీ ముక్కాయింపు సరియైన జాగాకి రాలేక పోతున్నాడు. ఏమిటి కారణం? నోటి పాట వేరే గతిని వెళ్ళుతూంది. ఇది సాధ్య మెట్లు?

బండి దారితప్పించి. తెలిసిన పెద్దలు భేష్మ భేష్మ అని కరతాళాలు వాయించారు.

దక్కిణామూర్తి! ఏమిటలూ మిదుతూ మిడుతూమని చూస్తున్నావు! గోవిందా గోవిందా అంటూంది నీమద్దెల బందరులో ఒక ఫిడెలర్ ఫిడెలు రామ రామ అంటూందట! నువ్వు నీమద్దెలతో వాడివెంట పడు. ఇదరికీ జట్లు సరిపోతుంది - అని దాసుగారు తేలికగా అన్నారు.

‘జాగా! సామి! జాగా... దౌరకకుండా చేస్తుండారు మాతు.’

‘సేసేమి చేస్తుండాను నీమొగం. అడ్డనడకలు నడిచేవు పేరున్న మగాడిలాగా! యాదక్కిణాదిన నువ్వు మద్దెల వాయి సే పాడేవాడు లేడన్నావట ... ఇప్పుడు జాగా దౌరకదని అఫూరిస్తున్నావా! నీదీ ఈఁడు కాదు, నాదీ యావూరు కాదు. సజావుగా ఉంటే జాగా దౌరుకుతుంది. జాగ్రత్త! కామయ్య దగ్గరా కంయ కుంయలు...గోవిందా! దక్కిణామూర్తి గోవిందా! గోవిందం భజ గోవిందా! అని - దానినే మూడావృత్తులు పాడి మంగళహరతి ఇచ్చారు దాసుగారు ...

పిళ్ళేతో సహ అందరూ లేచి చేతులు జోడించి తలలు వంచి నమస్కారించారు. మర్మాడు సముచిత సమ్మానాలందు కుని తిరుగు ప్రయాణం అయారు.

20. తారకము

దక్కిణామూర్తి పిళ్ళేకి శృంగభంగం చేసి ఘన సత్కారం పొంది సరాసరి విజయనగరం వచ్చి రావడం

తద్వ కాకినాడనుంచి ఆహ్వానం వచ్చింది. రసికులు కథా రాథులూ, పోషకులూ ‘సరస్వతీ గానసభ’ అనే సేరుని ఒక సంస్థ ఏర్పరచినట్లూ దాని ప్రారంభాత్మవానికి ఆరంభ గానపూజ తమ దేకాబట్టి దయచెయ్య వలసిందని . . .

అన్న తమ్ముదూ కలిసి అమ్మకి మనవిచేసి దీవనలంది వెళ్లారు. సభలో దాక్షిణాత్ములు కూడా పెక్కాండు ఉన్నారు. అయినా దాసుగారి రుక్మిణీకథాయిము ప్రపథమ దివసమునాడు అగ్రాంబాలం అందుకున్నది. ఆ కథలో దాసుగారు సంగీత సాహిత్యాల నుదేశించి పలికిన పలుకులు కేవలం కచ్చపి కులుకులుగా విజ్ఞులు ప్రశంసించారు. మహాత్మ ముహున రీతిని సత్కరించారు. ఆవిధంగా అగ్రాంబాలం పుచ్చకుంటూ దాసుగారు సరస్వతీ గానసభలలో ముపై ఎనిమిది సంవత్సరాలు తమ సకలవిద్య వైభవాన్ని ప్రపద ర్మించి శ్రీతలను ధన్యులను చేశారు.

కన్నతల్లి చిన్నారి కొడుకుపై నిల్చుకొన్న కోరికలన్ను పలించడం చూసింది. మూడేళ్ళ ముద్దుల మనుమరాలితో ముచ్చుటగా నడుస్తూ మసిమసినవ్వుల మనుమరాలి ముద్దు మాటలతో పలుకుల చెవి కను తట్టుకులు చూస్తూ కాలం గడపింది. ఇక తన జీవితం ప్రయోజనం లేదనుకున్నాది. అన్నాయాసంగా కొడుకు ఒడిలో తల ఉంచి నవ్వుతూ తను త్యాగం చేసింది,

కొడుకు లందరూ తల్లికోసం దురపిల్లడం ఒక యొత్తు, నారాయణదాసు కన్నీరు కార్చుడం ఒక యొత్తు. సంతృప్తిగా కన్నతల్లికి పార లాకిక క్రియలు నెరవేర్చు మాత్రాని విముక్తు లయారు. కొంతకాలం విశ్రాంతి.

ఆ విశ్రాంతి అంత ఫలించలేదు. ఆకస్మికంగా దాసు గారికి కాశ్మా మొగం నీరుపట్టి పొంగు జబ్బి పొటమరించింది. ఏ మందులూ పని చేయ్యలేదు. ఎవరో సన్నిహిత బంధువు మంచి ఆయుర్వేద వైద్యుడు వచ్చి ‘ఈ జబ్బు కుదురుతుంది కాని ఒక పరుతు మరి భంగు త్రాగుకూడద్దువు త్రాగితే మళ్ళీ జబ్బు తిరగవేస్తుంది అని అన్నాడు.’ మంచిది.. ఈ త్సంసుంచి మరి భంగును స్వర్చించేది లేదు. ఇది నాయిష్టదై వమయిన ఆరసవిల్లి శ్రీ సూర్యనారాయణస్వామి పాద పద్మాలంటి నేపలికే ప్రమాణవాక్య - అని దాసుగారు శపథం చేశారు. ఆనాడే సూర్యదేవున్ని ప్రార్థిస్తూ శతక రచన ఆరంభించారు. నెల తిరగుండానే శతకం పూర్తి చేశారు. తగిన పథ్యముతో మందు సేవించారు. భంగు వ్యసనముతో పాటు రోగం కుదిరిపోయింది ...

ఆ రోగం పీడిస్తూన్న కాలములోనే ‘కండలితానంద మూల కందముకుండా ! అనే ముఖంద శతకం, శివశతకం. మృత్యుంజయాష్టకం దాసుగారి స్వచ్ఛమైన భక్తి అమాయక్కొనైన ఆంతర్యానికి ప్రతి బింబాలుగా అవతరించాయి.

ఆరోగ్యం బాగా కలిగి శరీరం మునుపటికన్న తేజో
వంతమై భాసిస్తూంది.

ఒకనాడు ఆ స్నిగ్ధహృదయముతో మెరుపులాగా ఒక
పవిత్ర భావం కలిగింది. పరప్రభుత్వానికి అణగి నిర్జీవముగా
ఉన్న భారతజాతికి స్వాతంత్ర్యం రావాలి. ఆభావాలకూ
తమ సహజ సంస్కృత పాండిత్యానికీ ప్రపతిఫలకముగా
'తారకమ్' అనే కావ్యాన్ని రచించారు. దానిని దేవనాగర
లిపిలో ముద్రించి పాశ్చాత్య దేశాలకుకూడా వేరుగల
సంస్కృత పాండితులకు పంచించారు.

ఆ కావ్యాన్ని చదివి ఒక జర్గున్ పండితుడు

'జానాతే యన్న చంద్రార్చ
జాన తే యన్న యోగినః
జానీతే యన్న భర్తోపి
తజ్ఞ నాతి కవి స్వయమ్'

'వచ స్నధామయం కావ్యం
పీత్యాహం తృప్తమాననః
కృతజ్ఞోఽభి ప్రశంసామి
భవంతం కవిశేఖరమ్' -

అని సంస్కృతిస్తూ జాబు ప్రవాశాడు.

ఈ 'తారక' కావ్యాన్ని మదాను విశ్వవిద్యాలయం వారు 'శిరోమణి' పరీత్యకు పారముగా నిర్ణయించి మరుచటిసంవత్సరమే పార్యగ్రంథాలలోంచి తోలగించారు. కశ్చాలలో పాఠం చెప్పే సంస్కృత పండితులు నడిసమ్మదం లోంచి గండం గడచి గట్టెకింపంతగా సంతోషించారు. దానిలో దానుగారు ప్రయోగించిన క్రియారూపాల నుడి గాలిలో పడి ఉపిరాడక కొట్టుకున్నారు వారు పాపం! ...



21. ఉత్తరదేశ యాత్ర

కాలబలం అలూటిది. సార్థక నామధేయ దు విద్యల భోజుడు ఆనందగజపతి మహారాజు అస్తుమయం. ఆనంద పదానికి నిఘంటువులో చోటు లేకుండా చేసింది.

పూషవాణ్యంశ ముక్కామణి రేవారాణి పరిపాలనకు వచ్చి కొంత దుఃఖాంధకారాన్ని పోగొట్టింది. నారాయణ దానుగారితో సహా విద్యారంసులందరూ ఆమె ఆహ్వానాలను మనుస్తు గోప్యులూ కచ్చేరీలూ యథాపూర్వంగా జరుపుతున్నారు.

ఒకసాధు రాణి దానుగారి హరికథ ప్రత్యేకించి కోటలో వినిపించడానికి ఏర్పాటు చేసింది, రివాజు ప్రకారం

దాసుగారు రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం ఆరంభించి పదకొండు గంటలదాకా నడుపుచున్నారు. మరి ఎనలేకపోయిందామె. ఏడుస్తూ పయ్యెదతో కన్నిరు ఒత్తు కుంటూ లేచి దాసుగానూ! ఇక మంగళం పాడండి - అన్నది. వెంటనే దాసుగారు మంగళం పాడి హరతి ఇచ్చారు.

‘ఇటుపై ఎన్నడూ ఇలా ఏడిపించే కథలు చెప్పకండి. రేపు నవ్వించే కథ చెప్పండి దయచేసి ప్రశ్న అనుకోక’ - అని ఆమె అనగా

‘అలాగేనమ్మా! నాకు ప్రశ్న లేదు. తప్పక రేపురాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు ఆరంభించి నవ్వే కథే చెప్పాను అన్నారు దాసుగారు. అందరూ వశారు.

మర్చుడు దాసుగారు రుక్మిణీకశ్యామాం వినికిడిచే శారు. రాత్రి పన్నెండు గంటలయించి. మంగళమో రామ! అని కర్మారం వెలిగించారు. రాణి హరతి తీసుకుని

దాసుగారూ! ఇవాళకూడ ఏడిపించారండి! అనగా దాసుగారు జాలిగా అన్నారు. ‘లేదమ్మా.’ ఈనాడు రుక్మిణీ కశ్యామాం పరమపావనం, ఆనంద ప్రపదం కదా -

‘నిడమే. ఇంత త్వరగా ముగించీ అంత ఆనందమునూ పోగొట్టారు. మాతు ఎంతో విచారంగా ఉంది - అని రాణి అనగా దాసుగారు చినునవ్వు నవ్వి ‘అదా తల్లి! రాత్రి పన్నెండు గంటలయింది. నిన్నా యానాడు రెండురాత్రులు

నీద సరిగా లేక మాకు అనారోగ్యం చేస్తుందని ఇంతలో ముగించాను. ఈ మారు పగలు పదిగంటలకు ఆరంభించి రాత్రి పదిగంటల నరకు చెప్పాను ఆనందిస్తూ కూర్చుందురు గాని - అని అన్నారు. ‘రాత్రి పన్నెండు గంటలయిందా ?’ అని రీవాసర్కార్ ఆశ్చర్యపడి, సరే మాకు పారి తోషికం ఏమియివ్వాలో కోరుకోండి అన్నారు. ‘అమ్మా ! మా దయాంటే చాలు అదే పదివేలు. ఏది శాశ్వతం !... అని దాసుగారు తప్పించు కున్నారు. కానీ రీవా రాణి ఔషధించని విధంగా సాముమ్మా, పసిడి సాముమ్మాలూ, వస్త్రీలూ, సేల్వీలూ బంగరు పతకపు గొలుసూ ఇచ్చి ‘దాసుగారూ ! ఇది మాలో ఉన్న సరస్వతికి ఒక పూజా పుష్టి.’ ఇలా సంతోషించండి - అని నమస్కారించింది.

‘అమ్మా ! ఇది మైసూరు మహారాజు ఇచ్చిన ఫ్లెట్ క్లాన్ బహుమతిని వేల కొట్టింది. దీనికి సరిగా సామాన్యాలు ఎవరూ ఇవ్వాలేరు. మహానందంగా స్వీకరిస్తున్నానని ఒక పద్యముతో రాణిని దీవించి అన్నతో ఆనందంగా ఇంటికి వచ్చారు దాసుగారు.

కాలం సమాశంగా వెళ్ళుతూంది. వెలుగూ చీకటీ సహజమే. అన్ని అనుభవించాలి. అన్ని రథాల శాస్త్ర గ్రంథాలూ సంచాదించి స్వయంకృషితో చదువుతూ ఆహార్య సాలు వ్యాప్తి కథలు వీనిపిస్తూ వస్తూన్నారు దాసుగారు.

ఒకనాడు భార్య నిదానంగా చెప్పింది. కాశీ గయా ప్రశ్నాగలకు వెళ్లి గంగా స్నానం చెయ్యడం, పితృదేవతలకు ఆత్మశాంతిగా ఉదక్క్రమియలు ఆయా షైతాలలో చెయ్యడంకి ర్తవ్యం కదండీ! అని. దానుగారామాట విని తల ఊపిగొప్పమాట! వేలకి విలువైనమాట. తప్పక చెయ్యాలి. అని పంచాంగం చూసి రేవే బాగుంది. అని సామాన్లు సర్దు కుని సకుటుంబముగా ఉత్తరదేశ యూత్రకి బయలుదేరారు.

కాశీలో గంగస్నానం, శివపూజ, షైమేంద్రఫుటు ములో పితృదేవతలకు శ్రద్ధాంజలి సమర్పించి గంభీరార్థ గర్భతంగా గంగామాహాత్మ్య వర్షనతో కాశీశతకం సంస్కారములో ప్రవాశారు. తిరిగివస్తూ గయలో పైతృకం తృప్తిగా సిర్వర్తించి ప్రశ్నాగలు వచ్చి త్రివేణీ సంగమ స్నానం వగైరా చేసి ఆంధ్రలో ఉన్న ఉన్నతోద్యోగిగా ఉన్న చిరపరిచితుడు శ్రీ చిరోపూరు యజ్ఞశ్వర చింతామణి యింటు బసచేశారు. ఈ చింతామణి తోలుత విజయనగర వాసుల్యకు, స్వతంత్ర భావాలుగల మంచి రచయిత. ఉద్యోగ శీతాయి అలహాభాదు వెళ్లి అక్కుడు 'లీడరు' అనే ప్రతిక్కు ప్రవర్తకుడుగా ఉండేవాడు.

అలా ఉండగా ఒకనాడు పురముందితములో పాటు కచ్చేతీ, ఒక సుప్రసిద్ధ గాయస్తి పేరు ఆసందాస్తాయిలు పెద్దలు ఆశ్చేనం కాదనలేక దానుగారు వెళ్లారుడు ముతనువరుసలో.

కూర్చునీ వింటూన్నారు. కొంతసేపయాక ఆమె ఒకచోట ప్రశ్నతప్పి పాడింది. అది చాలా స్వాత్మాం. సామాన్యాలు గ్రహించలేరు. దాసుగారు విని చిన్న నవ్వు నవ్వీ 'సభాన్' అన్నారు. పాట బాగుండని దాసుగారు మొచ్చుకుంటున్నారను కున్నారు అందరు. ఆమె తన తప్పు తెలుసుకుని సరుకుని మళ్లీ పాదుతూంది. ఇంకొక పాపుగంట అయాక కాస్త ప్రశ్న లయా కూడా తప్పింది. మళ్లీ దాసుగారు 'సభాన్' అని కాస్త బిగ్గరగానే అని లేచి వచ్చేళారు.

ఆర్థ్రి ఆనందాబాయి దాసుగారి బస్కువచ్చి తన తప్పులను త్యమించవలసిందనిస్తీను కొంచెం పాడవలసిందనిస్తీను ప్రాథేయపడగా దాసుగారు హిందూస్తాన్ కై రవి ఒక గంట పాడి ఉఁరుకున్నారు. ఆమె మిఱు లోకోతర గాయకులు అని పొగిడి నూటపదార్లిచ్చి నమస్కరించి సెలవు తీసుకుని వెళ్లిపోయింది.

అమరాన్నదు దాసుగారు సకుటుంబముగా తిరుగు ప్రయాణములో కలకత్తాలో దిగి పరిచితుడైన ఒక ఆంధ్రుని యంట బస్చేళారు.

ఆ సాయంత్రాలం కొందరు ఆంధ్రులూ ఆంధ్రేతరులూ వచ్చి దాసుగారిని హరికథ చెప్పవలసిందనీ సభవు దయచేయ వలసిందనీ కోరి సగారవంగా తీసుకుని వెళ్లారు.

సభ వివిధ స్తాయిలో నిండుగా ఉంది. రహింధనాథ టాగూరువంటి స్వప్రసిద్ధులు ముందువరుసలో ఉన్నారు. దాసుగారు సంస్కృతములో వ్రాసిన శ్రీకృష్ణజననం రాత్రి పదిగంటల వరకు వివిధ భాషలోపన్యాసముతో నృత్యభినయ లయ విన్యాసముతో సహజగంభీర ఘనగళరవ వికాసముతో కథ వినిపించారు. శ్రీతృజనం ఆనంద పారవశ్యముతో తమఉనికి తాము తెలియని దశలో ఉన్నారు.

రహింధనాథ టాగూరు వేదికనెక్కి దాసుగారికి నమ స్కృతించి మిారు ఏదేశం వారు ? అని ఆశ్చర్యంగా అడిగారు చేతులు పట్టుకుని. మేము దాక్షిణాత్మ్యలం అన్నారు దాసుగారు గంభీరంగా. మిారు దాక్షిణాత్మ్యలలో ఎవరు ? అన్నారు టాగూరు. ‘ఆంధులం’-

‘మానవులేనా ?’

‘మానవరూప గంధర్వులం’.

‘నిజమే. కాకపోతే యన్ని భాషలూ, యాలోకాతి శయ గంభీరశారీరం, ఇంత నిరుపమాన ధారావాహి క్వితానై పుణ్యం, గానం, నృత్యం, లయ, విజ్ఞానం, మానవులకు వస్తాయా ? మిాపేరు ?’

‘నా ధాయణాదాన్సు’.

‘మాకీ పాటా ఆటా మాటా ఎవరు చెప్పాడు?’

దాసుగారు చూపుడు ప్రేలితో పైకి చూపి ‘తెలి సిందా’ ... అమ్మ అనుగ్రహించింది. అవన్ను వెంటు తెచ్చుకొని అయ్య పంపగా యాలోకానికి వచ్చాను - మింపి వాళ్ళకోసం -

‘తరించింది భారతదేశం. ధన్యమయింది కలకత్తా. అని సముచిత స్థాయిని సత్కరించి నమస్కరించి విడువతేక విడిచి జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి - అని తన పేరు చెప్పాడు. పరమా శ్చర్య భరితులై ప్రేమి పురుషులు ఇండ్కు వెళ్లారు.

దాసుగారు ఆ మర్మాడు క్లెక్టర్లాలో విశేషాలూ వింతలూ చూసి లిరుగు ప్రయాణం చేసి కులాసాగా విజయ నగరం చేరారు.

22. గండపెండెరము

విజయనగరం చేరిన మూన్సాళ్ళకు చర్లపల్లి రాజు వారి నుంచి ఆహ్వానం వచ్చింది, పేరన్ననూ తుంబురా ఏడి లనూ లీనుకుని వెళ్లారు.

‘ముందు మించారికథ కూదు. పీణావాడునం వినాలని మా క్రోరిక’ అన్నారు రాజువారు.

శ్రీ. అలంగే - అని దాసుగారు చేసిన స్వరం వెయ్యక్క ఒక్క రాగం ఒక్క గంటచొప్పున మూడుగంటలసేపు సుతారంగా విణ వాయించారు. రాజుగారు మైప్పుగా ముక్కుమిద ప్రేలు చేసుకుని ‘మారు కేవలం గాజై కట్టి కథ మాత్రమే చేపారు. పీణా వాద్యములో మికంత పాండిత్యం లేదు అని కిటని వారెవరో చెప్పినట్టు ఇప్పుడను కుంటు న్నాను. మించేతికి అడ్డులేదు. సెబాన్. తోడ్డా వెయ్యి వచ్చు. దేవు రుక్మిణీ కళ్యాణం కథ వినిపించండి అని ఆనాధు కొలువు చూలించారు...

మర్మ మర్మ రామివు గంటలకు రుక్మిణీ కళ్యాణం ఆరంభం. గణపతి ప్రార్థన వగ్గరనుంచి మంగళం పాడేవరకూ ఆనాడు దాసుగారు చేసిన భాషోపన్యాసం, చూపిన లయ విన్యాసం, పాడిన గణవిలాసం అత్యద్యుత రీతిలో సాగాయి. ఒక చేతిలో ఒక తాళం, ఇంకొక చేతితో వేరొక తాళం, రెండుగులతో రెండు వేర్యేరు తాళాలూ, నోటిపాటతో ఒక తాళం చూపుతూ దాసుగారూ ఒక గంట లోకోత్తర శక్తి ప్రదర్శించి హరతి ఇచ్చారు రాత్రి పన్నెందుగంటలు. శ్రీతలు ఉపిరి శీస్తున్నారా? చూస్తున్నారా? .. ఏమిటో జంత్రపు బొమ్మలాగున్నారు. రాజువ్వారి ఆశ్చర్యసిక్

ఆనందానికి అంతూ పొంతూ లేదు. హారతి పక్కాం వగ్గరకు తెచ్చిన దాసుగారిని చూసి దిగ్నున లేచారు. కసింతసేపు రెపు వాల్వక చూశారు. ‘మిమ్మల్ని ప్రశంసించడానికి మాతు మాటలురావు దాసుగారూ ! రెపు సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు కలుసుకుందాము. అనినమన్మరించి వెళ్లారు. అన్న దమ్మ లిద్దరూ బసకి వచ్చారు. సభ్యులు వెళ్లాలేక వెళ్లాలేక ఇళ్లకు వెళ్లారు.

ఆనాటి సాయంకాలం రాజువారు ఆసనంమించి లేచి ప్రక్కనే కుబిల్యుపై వెండిపక్కారములో ఉన్న నవరత్నస్థితమైన గండపెండెరం పదిలంగా చేతపుచుక్కాని దాసుగారి దగ్గరకు వచ్చారు. కుంచులోంచి లేవబోయిన దాసుగారిని కూర్చుండని చెప్పి రాజువారు స్వయంగా ఓ కాలికి గండపెండెరంతోడిగారు. మంగళ వాద్యాల హోరులో వేదపనస్తల జోరులో మధుర పరిమళం వెదజల్లే పూవాన తేరులో దాసుగారి కనుగవనుంచి ఆనందబాహ్వధార ఆణిముత్తేపు సారుతో కారింది.

పట్టు వస్తోలూ, కౌశిర జాలువల్లు వేయున్నాట పదారులూ వెరడికంచములో ఉంచి రాజుగారు-దాసుగారికి అందించి నమస్కరించి బ్రహ్మశ్రీ నాతాయణదాసుగారూ ! మారు గాన సరస్వతి, లయజ్యోత్స్మా, సాహిత్య చతురాసన బిరుదాలకు సరిగాతగిన అద్భుతమ్మతి. చంద్రునకు రైప

నూలుపోగువతు మేముసమర్పించే యో పారితోషికం స్వీక
రించి సంతోషించ వలసిందిగా కోరుతున్నాము.
అని సవినయంగా సానందంగా అన్నారు.

దాసుగారు సముచితంగా సమాధానం ఇచ్చి ఒక
పుద్యముతో ఆశీస్తు పలికారు.

మరుచటిరోబు రాజుగారి సెలవు తీసుకొని సుఖప్రయో
గంగా విజయనగరం విచ్చేశారు.

ఈనాటినుంచి రుక్మిణీకశ్యామే నారాయణదాసుగా
'నారాయణదాసు' అంటే రుక్మిణీ కశ్యాముగా విశిష్ట
యశస్తు ఆర్థించారు.

23. ప్రెన్నిపాల్

శ్రీరామాదులు అవతార పురుషులే కాల బలానికి
లొంగిపోయారు. అది అనుల్లంఘనీయం. సుఖం అనేది
మానవ జీవితానికి ఆభాసగా పరిణామించడం సమాజం ...
సంయోగ వియోగాలు సాంసారిక జీవితానికి కూడా ఉండేవి.

'ఏమండి! రామాయణం కథలుగా కాలక్షేపం
చెయ్యిద్దాన్నికి ఉపయోగిస్తుంది. చెప్పకూడదా? అంటే

విను, అని అప్పటికప్పుడు ఏవో మాటలూ పాటలూ ఏని పిస్తూ పుద్యాలు చరువుతూ కాలశ్శేషం చేశారు గాని నాకోరిక సరిగా నెరఫేరాచు కారు' - అంటూ ప్రాణం విడిచి పెట్టింది లక్ష్మీనరసమ్మ. ఆత్మారాముడై అయిదేళ్ళ నుంచి తామర్హాకుమిాది సీటిచుక్కలాగా విహిక జీవితానికి అంటే అంటకప్పాలశ్శేషం చేస్తూ ఉన్న నారాయణదాసుగారు అర్థాంగి ఇహబంధాన్ని తెగగోసుకుని పరమార్థాన్ని పటుగానే అర్థార్థిరం పోయినట్టు అయిపోయారు కొన్నాళ్ళు...

చిత్తశుద్ధిగా అమ్మను ప్రార్థించి శుభమువూర్తం చూసి రామాయణ రచన ఆరంభించారు. ఆరు విభాగాలు చేసి సీతారాములు జీవితాలను నిష్టశంకములుగా చిత్రించానని తృప్తిపొందారు. అలాగే అహల్యాది పాత్రలను సున్నితంగా శుచిగా తీర్చిదిద్దారు. ఆ మహాగేయ ప్రబంధానికి యథార్థ రామాయణం అని నామకరణం చేశారు. దానిని అర్థాంగికి విస్తిస్తూన్నట్టుగా అంకితం చేశారు. తృప్తిగా నిట్టుర్పు విడిచారు. ఆ రామాయణములో దాసుగారి సాహిత్య వైభవం పరకోటి నథిరోహించిని చెప్పుడం స్వభావాంకి. ఆ ఆరు భాగాలలోనూ సీతాకశ్యాణ ఘుట్టం లోక విభాగాతమయింది. యథార్థరామాయణం సాహిత్య దృష్ట్య చదివితే ఆయన కవితరత్వం ప్రత్యుత్తమయింది.

హానుముంతుని 'రాముకరుణ నపార మహాంబుధి లంథించిన కవి పీరుదా ! - అసి అనికించిన మాటల్లో దాసుగారి

రామభక్తుగణి తత్వం గోచరిస్తుంది. ఒకొక్కపుడు ఆయన మహంబుధికిబదులు, భవాంబుధి అనీ, కపివీరుడా అనే దానికి బదులు కవి వీరుడా ? అనిన్న పాడేవారు. ఆయనకి ఆ ఆత్మవిశ్వాసం, ఆధైర్యం ఆజన్మ సిద్ధములు. ఆయన జీవితములో అలాగే రాణించాయి. ఎవరూ కాదనలేదు.

అలాగే ఆయన ప్రవాసిన జానకీ శ్వపథం సీతారాముల సహజప్రవృత్తికి, అనవ్య సామాన్యమైన దాసుగారి సంగీత వై భవానికి మణిదర్శణముగా రూపొందింది. అందలికీ ర్తనలు కొన్ని ఆయన ముఖుతః అధ్యయనం చేయ్యవలనే వై దిక్కుల్కాలని సంగీతజ్ఞులంటారు.

గృహస్థ జీవితములో మార్పువచ్చినట్టే విజయనగర సంస్థాన జీవితములోనూ మార్పు వచ్చింది.

విజయనగర సంస్థానాధికులు దాసుగారి సంగీత సాహితీ సామ్రాజ్య వై భవానికి జోహోరర్హిస్తూ శ్రీ విజయ రామ గాన కళాశాలను సాపించి దానికి అధ్యక్షులుగా ఉండి సంగీత వై భవానిన్న విద్యార్థి లోకానికి వ్యాపింప చెయ్యవలసిందిగా అర్థించారు. తమ స్వతంత్ర ప్రప్రవృత్తికి ఆ అధ్యక్ష పదవి అడ్డు రాకూడదనే నియమమును ప్రపక్షించి అలాగే ఆ పదవి 1919 నుంచి 1938 వరకు ఇర్కువై సంవత్సరాలు జగ జీగేయ మానంగా నిర్వహించారు.

ఆ పదవిని చేపటిన నాటికి ఆయన యేథై అయిదేళ్ళ
యువకుడుగా నేను ఒకమారు సామాన్య ధోరణిలో చమ
త్రారించగా ‘కాదురా సీకు లెక్కలు నాను. నేను అప్పటికి
పదేళ్ళ వాళ్ళి’ - అని చిరునవ్వుతో నామాట త్రోసి
పుచ్చారు. అర్ధంచేసుకుని అవునన్నాను. ఆయన అంతలో
ఉఱుకున్నారా? ... ఒకే తాతా! అందరూ ఉద్యోగం
నుంచి వీళాంతి తీసుకునే వయస్సుకి విజయనగర సంస్థానం
వారు నాకు ఉద్యోగం ఇచ్చారు. అప్పటికి తెలిసింది వారికి
నేను ఎవళ్ళా? ... అని గటిగా నవ్వారు. విచిత్రమే
అన్నాను నేను. ‘విచిత్రం అనేది నాణ్ణవితంలో లేదు. అంతా
సహజమే నాకు. ‘ఇంట గెల్చ రచ్చ గెలవనున్న సామెత
నాపట్లు తారుమారయింది. మైసూరూ, మద్రాసూ,
గుంటూరూ, గుడివాడా ఇలా పై ప్రదేళాలలో నేను
విజయభేరి ప్రమోగించాక విజయనగరము సంస్థానములో
సమ్మానం పొందాను. అంటే ఏమిటర్చం? రచ్చ గెలిచ ఇంట
గెల్చానన్నామాట...’

ఆ మహానుభావుడు తన వేదవిద్యతను వెలణిచేస్తూ
బుగ్గేదం నుంచి కొన్ని సూక్తాలను ఏరి ‘ప్రమేయక్కుబడి’ అనే
పేరుతో తెనుగు చేశారు. ఆబుగ్గేద సూక్తాలను కొన్ని టిని
స్వరపరిచి సంగీత కళాభాల విద్యార్థులకు ఏణ్ణపై సాధ

చేయస్తా ప్రార్థన గీతాలుగా పాడించేవారు, పదవీ విరమణ అయ్యే వరకూ ఈ నియమం నిత్యమూ జరిగింది.

ఈ కాలంలోనే కాళిదాన మేక్ స్పియర్ మహాకవుల గ్రంథాలనుంచి నవరస ప్రతిఫలన రూపంగా కొన్ని ఘుట్టాలు తీసుకుని ‘నవరసతరంగిణి’ అనే గ్రంథం ఒకటి అనన్య సాధ్య మెన దాన్ని తెలుగున చేశారు. ఈ గ్రంథం ఉపోద్యాత ములో కాళిదానుని గురించి వ్రాస్తా శకుంతల నౌయికగా అర్యవీరాలు అయినప్పుడు లాష్టణికులు సామాన్యజాతి (స్త్రీ పురుషులను నౌయికా నాయకులుగా గ్రంథాలు వ్రాసే వారిని ఆశ్చేపించ కూడదనే అరములో కొన్ని వాక్యాలు వ్రాశారు. రఘువంశాది శ్రేవ్యకావ్యత్రయం వ్రాసిన కాళిదానుము, శకుంతలాది దృశ్యకావ్యత్రయం వ్రాసిన కాళిదానున్నా భిన్నులు అని ఆయన అభిప్రాయం....

దానుగారు ప్రిన్నిపాలుగా ఉన్నపుడే ఆకాలములో ముద్రాను, గుంటూరు మున్నగు నగరాలలో గాయక పరిషత్తులు విరివిగా జరిగేవి. వాటికి అధ్యక్షులుగా ఆయన పలికిన పలుకులు సంగీతజ్ఞులకే కాక సాహితీ సమారాధకులకు కూడా విజ్ఞానదీపికలు అనడానికి సందేహంలేదు. గీత వైవిధ్యం, గానధర్మం, తాగప్రాధాన్యం, భావాభినయం, లయ స్వరూప స్వభావాలు, నృత్యం, నృత్యం, లాస్యం, తాండ్రవం కాని భేదాలూ, సాహిత్యానికి, సంగీతానికి ఉండే

చుట్టరికం దాసుగారు నిర్వచించి పోదాహారణంగా చూపుతూ
ఉంటే బ్రహ్మా, వాగీశ్వరి, శిశ్రుతు, పాన్యతి, భరతులు, నంది
కేశ్వరుడు ఆయు ఏషయ విపరణ సమయములో ప్రేత్యక్ష
మయే వారని ఆనాటి చరిత్ర చెప్పుంది.

ఈక ఆహ్వానాలూ సమ్మానాలూ ఆ విశిష్టవ్యక్తికి
ఇటు సాహిత్య దృష్ట్యా అటు సంగీత రీత్యా వేరొక మానవు
డికి జరిగినటు ఎరగము.

సందిగావులో జరిగిన దానిని మించి వాసీలో బ్రహ్మా
రథోత్సవం, సింగారేణిలో గుణారోహణాత్మవం భువన ప్రసి
ద్దములైనవి.

తసినిధంగా అనవ్య సామాన్యమూ, అతిలోక ప్రతిభా
భాగ్యవై శాల్యమూ ఈల వ్యక్తిత్వముకుల అవత్థారపురుషుడు
కనుకనే డెబ్బియో పడిలో పారశీకమునుండి ఉమర్ రుబా
యాలకు సంస్కృతములోనూ పారశీకానికి భావాను సరణ
మైన ఫిడిగిరాలు ఆంగానికి అచ్చ తెనుగునా తరుమాచేసి
నాలుగు భాషల వారికి హృదయకంపం కలిగించారు. ఇది
విజయనగర మహారాజు ప్రార్థనపై ఆమెకి అంకితమిచ్చారు.

పద్మి విరమణ

విజయనగర సంస్థానాధీశులు అలక్నారాయణ గజపతి ఆకస్మికంగా మృదాసులో పరమ పదించారు. అప్పటికి శ్రీ విజయరామ గజపతి రాజ్యార్థమైన వయస్సులో లేనందు వర్ల ఆధునిక శాసన మర్యాద ననుసరించి రాజ్యం ప్రభు త్వాధికారములోకి వెళ్లింది. ఎస్టేట్ కలెక్టర్ ఆశ్రితుల అభిప్రాయాలకు లోంగి దాసుగారికి పద్మి విరమణ ప్రతం పంపించాడు.

‘అబ్బి ! బథం తెగిందిరా - అని నిండువేడుకతో దాసుగారు అధ్యక్ష పదవిని విడిచిపెట్టినట్టు ప్రత్యుత్తరం పంపారు.

చిన్నగురువు

వాయులీన విద్వాన్మణి శ్రీ ద్వారం సేంకటస్వామి నాయుడుగారు అంతవరకు దాసుగారికి సహాయాపాథ్యాయులుగా ఉన్నవారు అధ్యక్షపదవికి వచ్చారు. గాత్రోపాథ్యాయుణి నియమించవలసి వచ్చింది. ఎవరెవరో అగ్గిలు పెట్టారు. వారిలో శ్రీ కొక్కా శ్రీరామమూర్తి, చిన్నగురువుగారు

(శ్రీ ప్రటాయని సీతారామశాస్త్రి, సాలూరు) చివర పోటీకి నిల్చారు. నాయుడుగారు శ్రీరామమూర్తి పత్రం. శాస్త్రిగారిని అభిమానించేవారు కొండరు దాసుగారివద్దకు వెళ్లి చిన్న గురువుగారికి మాటలు ఇవ్వాలసిందని కోరారు. ‘చిన్న గురువు’ ఎవడురా? నేను చిన్న గురువును వదిలి చాలా కాలమయింది - అని నవ్వుతూ అన్నారు దాసుగారు. ‘ఆయన అసలుపేరు ప్రటాయని సీతారామశాస్త్రి, సాలూరు వాస్తవ్యదు - అని వెళ్లినవారు చెప్పారు. సరే నాయంకాలం కళాశాలలో పోటీ జరుగుతుంది కదా వస్తాను వెళ్లండి. నాకు నచ్చినట్టు పాడినవాడికే నాటలు-అన్నారు దాసుగారు

నాయంకాలం గానకళాశాలలో పోటీ. ఎస్టేట్ కెక్కర్ ల్యాప్ ప్రభుతులు ఉద్యోగులూ, చిన్న పైదాల్ చాలా మంది. ఉన్నారు సభలో. పోటీదారుల పాట అయింది. చెరొక పదిట్లుం వచ్చాయి. అప్పుడు దాసుగారు లేచి ‘డొక్కు శ్రీరామమూర్తి శాస్త్రి విషయములో కాస్త డొక్కుశుద్ధి ఉన్నవాడే. కానీ గానం శ్రీతృజనరంజకం ప్రథానం - భావయుక్తంగా శ్రీతృజన రంజకంగా సీతారామశాస్త్రి పాడాడు. ‘చిన్న గురువు’ అనే పేరు సార్థకం చేసుకున్నాడు. నా తరువాత యాగానకళాశాలలో ఉండడగ్గ గాయకుడు. చిన్న గురువుకే నాటలు. అన్నారు. ఇష్టంలేని వారుకూడా కరతాప క్యానులు దేయక తప్పింది కాదు.

దాసుగారి ఆశీస్సులతో చిన్నగురువుగారు విషయ రామ గానకెళ్ళాళ్లలో గాంతాచార్యులైనారు. ఆయన అక్కడ ఉన్న కాలంలోనే నేటి అమరగాయకుడు ఘుంటునో వేంకటేశ్వరరాను వంటి స్వప్రసిద్ధ గాయకులు చెన్న గురువు గారని శుశ్రూమించీ గురువును మెచ్చిగచిన జిమ్ములై సమాన్యులైనారు. ఆ చిన్నగురువుగారి జ్యేష్ఠమారుడే శ్రీ సంగీత రావుగా పేర్చుడసిన గాయకు మాటలే శ్రీ ప్రటాయని నర సింహాళాస్త్రి. సంగీతరావుగారు దాసుగారికి ర్తనును కొన్ని టిని దాసుగారి ఫక్కినే పాడుతారు అనేది చాలాముండికి తెలియదు...



24. కన్యాకుమారి

దాసుగారు విశ్రాంతిగా కొన్నాళ్లింటే ఈడనే ఉండి శిఘ్యులతో పేరన్నగారితో కొలిసి రామేశ్వరముతు ఉన్నాడేరారు. మద్రాసు, మద్రాసుసుంచి రైలువూరి విరుద్ధ నగరం పత్రు వెళ్ళాడు. అక్కడ రామేశ్వరర్థం, వెళ్ళి రైలుకి మూరువలసి ఉంది. రైలుకిగి వేంటుఫారంమిందు. ఆందరూ కూతుచ్చన్నారు. దృష్టిగారు కోతిచెయ్యడూర్గా చ్చెండాలి ఆవటిన్ను ఒక తిస్తుమాట, కూతుచ్చున్నారు. కోతిచెయ్యి

రైలు వచ్చింది. సామాను ఒక పెట్టెలో పెట్టించి పేరన్న
వెళ్లి తమ్ముడి రఘునాథుడు. 'అన్నా! ఈరైలు రామేశ్వరం
వెళ్లేసరికి బాగా చీటిపాకుతుంది. ఆచీట్లో త లపటు పటు
కుంటూ ఎక్కుడు అఘ్�యోరిస్తాము. కాన్న తెల్లవారే సరికి
వెళ్లి మరొకరైలులో వశ్విదాము. మనకేమి మూర్తి
మించి పోతుందా' సామాను దింపించు. అన్న తమ్ముడు
భీషించినటు చెప్పాడు. పేరన్న వెళ్లి శిఖ్యులతో చెప్పి గబ
గబం సామాను దింపించి వేళాడు.

తెలువారు జామున ఇంకొక రైలు వచ్చింది. దానిలో
బయలుదేరి మర్చుడు పగలు పదిగంటలకు రామేశ్వరం
చేరారు.

జరిగిన విశేష మేమటంతో వీరు ప్రపయణము చెయ్యని
రైలు దారిలో ఒకచోటు ఆనక్కటు మించి పడి సుమారు
మూడువందలమంది దుర్గురణం పాలయారని మర్చుటివార్త.
అందరూ అది విని దిగ్గాఖంతులయారు. దానుగారి దూర
నృష్టికి జే జే ల్యాపించారు. 'నూకెందుకో ఆరైలులో వద్దని
సించిందిరా! స్థాపం కొన్ని వందలవుండిని మృత్యును కబలిం
చిర్చి అన్నారటు త్వాసుగారు త్వాసుగురు లూరచేతుతుధ్వచు
త్వాంటూ?' అన్నారటు త్వాసుగారు త్వాసుగురు లూరచేతుతుధ్వచు
అన్నారామేశ్వరులో స్థానాదికం విధివిధానంగా నిర్ణయ
స్తుతించి న్యాయాముకురాలిని త్వాసుగురులో ర్యాముట్లే శుచీంద్రం వైశార్య.
అక్కుడు దేవిని నర్మాణి ల్యాపించి స్థాపించ్చు. స్థాపించ్చున్నచేపి

‘దశవిధరాగ నవతి కుసుమమంజరి’ - అనే గేయాన్ని
లలితానామ సంపుటిగా సంతరించి అపూర్వ కృతిగా వెల
యించాడు. లలితా సహస్రనామం తెలుగు చేస్తాను కట్టా
క్షీంచు తల్లి! అని మనవి చేశాడు.

దాసుగారు రామేశ్వరం వచ్చినట్టు తెలిసి విశాఖ
పట్టణములో తొలివాళ్ళలో తన పాటకి ఆనందించి ఆదరించిన
ఒక ఉద్యోగి పుదుకోటులో నివాసం ఏర్పరచుకున్న వాడు
తిరుగు ప్రయాణములో తన యింటికి వచ్చి రెండుపూట
లుండి వెళ్ళమని జాబు ప్రాశాడు. ఆజాబు తీసుకుని తిరువ
నంతపురం వెళ్ళి అనంతపద్మనాభస్వామిని దర్శించి కీర్తించి
మహారాజ దంపతులను తన ఆట పాటులతో అలరించి ఘన
సత్కారం పొంది పుదుకోటు వచ్చారు.

పుదుకోటులో మృతుని యింట హరికథ చెప్పి
‘నాకు నువ్వు సమ్మానం ఇప్పుడేవి చెయ్యనక్కరలేదు.
నేను రిట్టర్ కాగానే నాజీతం సగానికి తగించేశాడు ఎస్టేట్
కలెక్టర్. అదేదో రూలట. అది మామూలుగా వచ్చేట్లుగా
గవర్నరుకి రాస్తావో రెవిన్యూ బోర్డుకురాస్తావో! ఆ పని
చెయ్యి - అని అన్నాడు దాసుగారు. ‘అలాగే చేస్తానని ఆ
మృతుడు విజయనగరం చేరడానికి సరిపోయే ఖర్చులూ
రెండు నూటపదార్థా ఇద్ది పంపించాడు.

ఇంటికి వచ్చిన పదునైదు రోజులలో పూర్తిజీతం ఇచ్చేట్లుగా సంస్థానంనుంచి ప్రతం వచ్చింది. అది అప్పటికి రిక్షెరయిన మహామహాపాఠాయ్య తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రిగారికి కూడా ఉపకరించింది.

(దాసుగారికి పూర్తి వేతనం రావడం గురించి నేను విన్నది. దాసుగారు ముద్రాసు వెళ్లి శ్రీ చక్రవర్తి రాజు పాలాచారి (రాజాజీ) చూసి చెప్పగా అది నిజమే. రూల్చు రూల్చే. కాని మిావిద్యుత్త గవర్నరుకి చూపణి. మిామాట నెగ్గవచ్చు - అని ఆ సాయంకాలం ముందుగా గవర్నరుకి చెప్పి సమయం ఏర్పరుచుకుని నాలుగు గంటల ప్రాంతాన గింజి 'రాజుభవనా'నికి తీసుకుని వెళ్లారట దాసు గారిని. గవర్నరు దంపతులూ ముఖ్యోద్యోగులు కూర్చున్న ఆ సభలో దాసుగారు ఇంగ్లీషులో రుక్కిణీకల్యాణం పాట లతో సహ ఇంగ్లీషు పాటల వరుసలో పాడి ఆడి మూడు గంటలు కాలశైపం చేశాడట! గవర్నరు దంపతులు ముగ్గులై లేచి కరచాలనం చేసి ద్రవ్యరూపంగా, వస్తు రూపంగా రాజాజీ చెప్పిన రీతిని సమ్మానించి విజయనగరం ఎస్టేట్ కలెక్టరుకి ఆర్డరు వేశారట!

‘నారాయణదాసుగారికి యావజ్జీవం పూర్తి వేతనం ఇచ్చి వేస్తూ ఉండవలసింది’ - అని ...)

శ్యామల పెరిగి పెండ్లి యాడు రాగానే క్రావారితో ఉపాధ్యాయులవారు వియ్యమందారు. పవిత్రమైన ప్రోత్సియ కుటుంబం క్రావారిది. ఇంకో విశేష మేమిటంటే అపర గణపతిగా విఖ్యాత చరిత్రుడైన కావ్యకంత వాసిష్ఠ గణపతి ముని క్రావారి అల్లుడు. క్రావారి వంశములో ముక్కా మణిగా రాణించిన తుశ్యరావుకి అప్పులనరసయ్యగారు శ్యామలాంబను ఇచ్చి సాలంకృత కన్యాదానం చేశారు. ఈ విధంగా క్రావారి వంశం గణసీయమయింది.

పొచీన వై దిక పద్ధతినీ, శాస్త్రమర్యాదనూ సంభా విస్తూ సాధ్యమైనంతవరకు వై దిక శాస్త్ర గానకవితా పదతు లను ప్రోత్సహిస్తూ చేతా వాతా తోడ్పుడుతూ ఉన్న నేటి సజ్జనులలో శ్రీ తుశ్యరావు అగ్రగణ్యుడని ఆంధ్రదేశ ములో సుప్రసిద్ధ వేదవిద్యాంసులూ, శాస్త్రవండితులూ కవులూ గాయకులూ ఏక వాక్యాగ కీర్తిస్తున్నారు.

అయిన సతి శ్రీమతి శ్యామలాంబకూడా పతి చేపట్టు సత్కార్యలకు ప్రోత్సాహమిస్తూ ప్రవర్తించడం మరీ గణసీయం.

తుశ్యరావుగారి దైనందిన జీవిత ప్రవృత్తి ధూమ పత్ర క్రయ విక్రయ సంస్కరు సంబంధించినది. కానీ ఆ వివేక శాలి హృదయ ప్రవృత్తి-సనాతన భారతీయ ప్రవృత్తికి అంకితం. ఇది మరీ సుతిపాత్రం.

ఈ దంపతులకు ముగ్గురు కూతుండు, ఇద్దరు కొడు కులు. అందరూ విద్యాధనులూ, వివేకశాలురున్నాయి.

సావిత్రమ్మ కొడుకుపేరు సూర్యనారాయణ. చదువు కొన్నది స్వల్పమైనా ఒక్కని రచయితగా పేరుపొందినవాడు. ఇతనికి ఇద్దరు కొడుకులు. బుద్ధిమంతులు.

సూర్యనారాయణ ఇటీవలనే నడినయస్తున దివంగతుడైనాడు.

దుహితృ వంశములో దాహిత్రిన్, దాహిత్రుణిచూసి తానుగారు తృస్తిగా ఉపిరి పీల్చరు.

‘పుత్రుడయితే ఒక్క వంశానికే పేరు. దాహిత్రీ దాహిత్రులుంటే రెండువంశాలకీ పేరు ప్రతిష్టలు వస్తాయి’ అని అనేవారు.

దానుగారి విద్యావంశం కూడా బాగా పేరు పెంపులు పొందింది.

వాజిపేయాజుల సుబ్బయ్య, నేతి లక్ష్మీనారాయణ అనే శిష్యులు దానుగారిని అన్న విధాల అనుసరించి ‘కుశలవులు’ అని పేరుపొందారు.

విష్ణుమాని నరసింహాసు కథ చెప్పున్నపుడు వెలుగం
చూడకుండా వెనుకనుంచి వింటే అచ్చుంగా దాసుగారు
చెప్పున్నంటే ఉంటుంది.

బై వరదాసు, సేమాని వరహోలు గురువుకు నచ్చిన
శిష్యులు.

అమ్ముల విశ్వనాథభాగవతార్తో మాట, ధాటి,
అణుగూ, బెడగూ తాతగారి ద్వరా కనపిస్తాయి.

ఇంకా వేదశభట్ల రమణయ్యదాసు, చొప్పలి సూర్య
నారాయణ భాగవతార్త వంటి శిష్యులు దాసుగారిని ప్రత్యక్ష
దేవముగా చూసేవారు. ఒక్కటేమాట మాగురువుగారు
చెపినట్లు

‘దాసు నారాయణునకు నీతండు, పీణి
దాసు లెలెడగల హరిదాసులెల్’ -

ఈనాడు ఆంధ్రదేశములోని హరిదాసులు ప్రత్యక్షంగానో
పరోక్షంగానో నారాయణదాసుగారి శిష్యులే. కనుక నే
ఆయన ‘హరికథా పితామహుడు’...

26. వ్యాఖ్యానముడు

విశాఖపట్నము న్యాయవాదులలో మేటి, ఆర్థధర్మ ప్రవర్తనలో ఆదర్శపురుషుడు ప్రతిభాశాలీ శ్రీ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహం పంతులూ, మాతృభాష ఉత్సవమే అయినా సంస్కృతాంధ్రాలలో కవియై విశేషించి తెలుగు కవులను ఆదరించిన జయపురాధీశుడు శ్రీ విక్రమ దేవవర్ణ, విజయ నగర విద్యాంసులతో చెలిమి, ఆంగ్లభాషా కోవిదులలో మంచి మాటల బలిమి ఉన్న శ్రీ ఖుర్రా శేషగిరిరావు పంతులూ... దాసుగారిని సభలలో అధ్యక్ష స్థానమునందు కూర్చుండబెట్టి వివిధరీతుల సమావైపుచూరు.

ఆయన జీవితం ఇర్కవైయో సంవత్సరం మొదలు ఎన్నభై యో సంవత్సరం దాటేవరకు అర్కవై యేళ్ళు నిండుగా ఆరుదశలు జగజ్జేగీయ మానంగా సంగీత సాహిత్య క్షీరవారాశిగా యశోరాశిగా కవిగాయక పండిత సన్నుతి భాసిగా వెళ్లింది. అన్ని చిత్ర విచిత్ర సంఘటనలే. అన్నిటికన్న మిన్నగా జరిగినది ఒకటి చెప్పాను.

అప్పటికి ఆయనకు సుమారు డెబ్బె అయిదేళ్ళు. భీమునిపట్టంలో గణపతి నవరాత్రులు చేస్తూ పెద్దలు కొందరు దాసుగారి హరికథ ప్రార్థించారు. ఓ - తప్పక వస్తాను పదండిరా అందుకే కదా పుట్టాను. ఆ శ్యామసాంతమూ

ఊజ్ఞితం ఇలా నడవవలనేదే అని వార్థకమును లక్ష్మీపెట్టక దాసుగారు భీమునిపట్టుం వెళ్లారు.

రాత్రి ఏడుగంటలు. రుక్మిణీకార్యాణం కథ. నడు స్తుంది. ఆనాటి సాయంకాలం విశాఖపట్టములో కార్యం తరం మిాద వచ్చి ఉన్న గిదుగు శ్రీరామమూర్తి పంతులుకు తెలిసింది. ఈ ముసలి తనములో ఆయన గానం, నృత్యం, కథచెప్పే శీరూ ఎలా ఉంటుందో చూడాలనే కుతూహలముతో ఇద్దరు స్నేహితులతో కలిసి కారులో భీమునిపట్టుం వచ్చారు రామమూర్తి పంతులు. జనం క్రిక్కిరిసి కూర్చునాచ్చారు. లోపలకు వెళ్లడానికి జాగాలేదు. అర్మైలు దూరములో చివర కూర్చువలసి వచ్చింది.

కొంత సేపయాక ఎవరో చెప్పారు దాసుగారికి రామమూర్తి పంతులుగారు వచ్చి చివర కూర్చునాచురని, సరే ఆలస్యంగా వచ్చాడన్నమాట ... అని దాసుగారు మామూలు ధోరణినే రాత్రి పన్నెండు గంటలవరకు కథ వినిపించి ఆడి పాడి మంగళం పాడారు.

రామమూర్తి పంతులుగారు జనంలోంచి దారి చేసు కుని దాసుగారి దగ్గరకు వచ్చారు. కుశలప్రశ్నలు అయ్యాయి. ‘ఆయన బ్రహ్మదేవుడు. కథ స్వప్తంగా వినిపించిందా? అని అడగండినా? అని దాసుగారు చిరునన్యతో ప్రకృతున్న ఆస్తిముతో అన్నారు. ఆయన పంతులు గారిని అడిగాడు.

పంతులుగారు సంచిలోంచి పలకా బలపుమా తీసి అందించారు. ఆ ఆసామికి అర్థంకాలేదు. ‘ఇనెందుకండీ ? అని దాసుగారిని అడిగాడు.’ ఆపంతులు బ్రహ్మదేవుడని చెప్పాను కదరా నీకు అర్థం కాలేదు బ్రిహ్మదేవుడు. ఆ పలకమిాద మనం రాసిన దానికి ఆయన తన నోట చెప్పుంటాడు. అని దాసుగారన్నారు. ఓహో అదా ! అని ఆ ఆసామి పలకమిాద రాళాడు ‘కథ స్వప్తంగా వినిపించిందా ?’ అని. రామమూర్తి పంతులుగారు అది చదివి ‘ఓ ! నేను వచ్చేసరికి లే జవ్యనంపు పసందు’ - అనే మట్టు పాదుతు న్నారు. మంగళమో రామా ! అనే మంగళహారతి పాటవరకు మాటా పాటా పద్యమూ ప్రపత్యక్షరం వినిపించాయి. అడగడ మెందుకూ ? మా గొంతుక దేవదత్తం - అన్నారు నవ్యతూ పంతులుగారు. ‘అనును నాగొంతుక దేవదత్తమే (అర్థమని శంఖం పేరు దేవదత్తం) అని అన్నారు దాసుగారు. దాసు గారి జవాబు పలకమిాద రాయనక్కర లేదన్నారు పంతులు గారు.

తఱలాటివి చిత్ర విచిత్రాలు ఎనోచు ఉన్నాయి.

నేను 1933 జూన్ నెలలో శ్రీ విజయనగర మహారాజ సంస్కృత కళాశాలలో ఎంట్రెన్ విద్యార్థిగా ప్రవేశించి

అయిదేళ్ళ చదువు సాగించాను. ప్రవేశించిన రెండోనెలలో ఒకనాటి సాయంకాలం దాసుగారిని వారింట మేడమిాద దర్శించి నా గోత్రనామాలు చెప్పి నమస్కరించాను. ఆయన ఆప్యాయంగా చేరదీసుకుని ఒకే నువ్వు యామిజాల లక్ష్మీ నరసింహలు కొడుకువా? నూచిన్నపుడు మాలు త్తవారూమింసాయన అ త్తవారూ ఒక ఊరే అవడం వల్ల (రామభద్ర పురం) తరుచుగా కలుసుకుంటూ ఉండే వాళ్ళం. దొడ్డవాడు. సత్యసంధుడు. నిరతాన్నదాత అని పేరు పొందిన భాగ్య శాలి - నువ్వు ఇక్కడ ఏమి చేస్తున్నావు? అని అడిగారు. నా చదువు, కవిత్వం, చెప్పి కవితాగురువు శతావధాని చెళ్ళిపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారు - అని అన్నాను. అలాగా అప్పుడే కవివి అయ్యావన్నామాట. మా గురువు వేంకటశాస్త్రి గట్టివాడురా! ఊడితే పద్యం, ఊపిరి వదిలే పద్యం. నడినే పద్యం - పద్యమే వెంకన్న ... అని నారచనలో రెండు పద్యాలు చదవమన్నారు. నేను అప్పటికి అచ్చు వేయించిన శ్రీకృష్ణస్తవ రాజమునుంచి రెండు మూడు పద్యాలను చనివాను. భేష్మ భేష్మ, ముద్దుగా ఉన్నాయిరా భావాలు. సంస్కృతం బాగా తగ్గించరా తాతా; అని అన్నారు ...

ఇలాగు వారితో నాకు పరిచయం అయింది. నాకు వీలయినపుడు, వారి అవకాశం చూసి వెళ్ళుతూ కొంతకాలం క్షఫిత కూర్చు నేర్చులు తెసుకుంటూ ఉండేవాళ్ళి.

కొంతకాలం అయింది. ఆనాడు ఉదయం వెళ్లాను. దాసుగారితో ఇంకొకవ్యక్తి. ఊహకందని ముఖవర్చుస్తు. గడ్డం, సన్నని మొసం పెద్ద అంగీ ... ఖద్దరు పంచ ...

ఖద్దరికీ ప్రమేయిక్కె దూరంగా కూర్చున్నాను. దాసు గారు ఆయనకు నన్ను చూపి గణపతీ! ఏదు బుద్ధిమంతుడూ కని, ఇక్కడ సంస్కృత కాలేజీలో చదువుతున్నాడు. నాదగ్గర ఏవేహో ప్రశ్నలు వేసి శాస్త్ర విషయాలూ, గాన కవితా విశేషాలూ తెలుసుకుంటూ ఉంటాడు. ఏది ఊరు శివరామపురం ఇంటిపేరు యామిజాలవారు - అనే సరికి ఆయన 'మో నాయనగారు లక్ష్మీనరసింహముగారా?' అని అన్నారు. ఔసండి! అన్నాను నేను. 'ధర్మాత్ముడు. నిరతాన్న దాత. అని అన్నారాయన. 'సీకెలా తెలుసు ఏడి నాయనని? అని దాసుగారు ప్రశ్నించగా 'కొంతకాలం చిన్నపుడు సాలూరు సంస్కృత పాఠశాలలో చదువుకుంటూ అనాధ్యాయాలలో శివరామపురం వచ్చి మాయింట భోజనం చేస్తూ ఉండడం, మానాన్నగారు చూపిన ఆదరం ఆ మహానీయుడు వివరించారు. 'బలే. బలే. మంచి సంబంధమే మనది - అని దాసుగారు ఒరే యామవోనుభావుడు కావ్యకంర గణపతి. అని ఆయనను గురించి నాకు ఎరుక పరిచారు. 'నాయనా' అని ఇతడికి రమణమహరీ పెట్టాడు పేరు. అని అన్నారు.

తరువాత, నాచే ఒక పద్యం చెప్పించారు గణపతి ముని. శివానందలహరిలోని శ్లోకం ఆయన చదవగా నేను భావప్రఫానంగా వెంటనే పద్యం చెప్పాను. ఇది దాసుగారు ఆయనచే నాకవితను పరీక్షించిన సంఘటన.

ఆ సాయంకాలం మహారాజుంగ్ కళాశాలలో నాయన కాళిదాసును గూర్చి ఉపన్యాసం చెప్పారని పెద్దలు అందరూ వచ్చారు. నేను, దాసుగారు, నాయన కళాశాలకి వెళ్ళాము. అధ్యక్ష స్థానం కాళీగా ఉంది. ఉదయం వస్తానని అంగీకరించిన తాతా రాయదు శాస్త్రీలవారు సాయంకాలం ఆక స్నేకంగా ఆరోగ్యం చెడింది రాజులనని తెలిపారట. సభ ఏర్పరచిన పెద్దలు ఏదో గున గున లాడుతూ ఉండగా గణ పతిముని వారిని ఉద్దేశించి ఎందుకీ మిమాంస ? నారాయణ దాసుగారిని అధ్యక్షులుగా వరించండి' అని గంభీరంగా అన్నారు. పెద్దల ఆహ్వానముపై దాసుగారు అధ్యక్షస్థానం అలంకరించారు. నాయన అనర్థ కవితాపద్ధతిలో సుమారు రెండున్నర గంటలకాలం కాళిదాస కవితార్థితులను గూర్చి సంస్కృతములో ఉపన్యసించి కూర్చున్నారు.

తదుపరి దాసుగారు లేచి ఒక అరగంట నిరాఘాట వాగ్దాటితో సంస్కృతములోనే కాళిదాసునూ, కావ్యకంటునీ ప్రశంసిస్తూ ఉపన్యసించారు. అప్పుడు నాయన లేచి 'దాసు గారు పూర్ణాపూర్ణములు' ఆమహానీయుని వాగ్దాటికి అభి

వాదాలు అన్నారు. సభ జయప్రదంగ ముగిసింది. ఈ అదృష్టం రాయడు శాస్త్రికి లేకపోయిందిరా తాతా అన్నారు దారిలో దాసుగారు నాభుజంమిాద చెయ్యివేసి —

అయిదేశ్శు నాచదువు అయిపోయన తరువాత కూడా నుమారు అయిదేశ్శు దాసుగారిని సేవిస్తూ, జ్యోతి శ్శాప్తంలో జాతకభాగములో గ్రాహబలాలూ, స్థానవిశేషాలూ, కారకత్వములో బలాబలాలూ, దశాంతర్రశలలో ఆయా గ్రిహాల ఫలదాతృత్వమూ చంద్రబలమూ ఇలా కొన్ని తెలుసుకుంటూ ఉండేవాళ్లి.

ఆ కాలములో నేను వ్రాసిన ‘విష్ణుశ్వరవివాహం’ అనే పద్యకావ్యం దాసుగారు పూర్తిగా చదివి ముదమండి,

‘తాను పరులు కూడ తరియించునట్లు విష్ణుశు
పెండి కావ్యకృతి రచించె
పండితోత్తమండు పద్మనాభస్వామి
యామిజాల కుల పయోంబుధి శశి’ —

అని ఒక పద్యం వ్రాసి యిచ్చారు. గుణం గ్రహించి ఆ మహానుభావుడు అంగరినీ ప్రాత్మహించేవాడు. చమత్కారంగా మాటాడడంలో పెట్టింది వేరు.

సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ అనే ఒక దాక్షిణాత్ముడు వచ్చి రెండు చేతులతో రెండు భిన్న తాళాలు వేసే నా

విద్యకి మెచ్చి పెద్దలు యూ విజయ ఘంటాకంకణం వేళారని
చూపి నన్న అందరూ ఘంటా అయ్యరని అంటారన్నాడు.
అలాగా మరి జోలేదిరా గంటయ్యరూ అన్నారు. ఆఅయ్యరు
తరువాత వేసి చూపిన పంచముఖిని చూసి తన కంకణం తీసి
దాసుగారి ముందుంచి తలవంచి ప్రముక్కాడు. దాసుగారు
పంచముఖి పరమేశ్వరుడనే విషయం ఆఅయ్యరుకి తెలియదు.



27. అపరభిమృదు

ఒకనొడు నాకు సంగీతం చెప్పమన్నాను; వెంటనే
తంబురా ప్రుతివేసి ‘సా’ అనే స్వరం అరగంటనేపు పట్టి
‘ఊ - పట్టరా అన్నాతు.’ ‘అయ్యా ! నావల్లకాదు. అంత
నేపు ఊపిరి పడితే నాగుండె ఆగిపోతుందన్నాను. నేను.

‘బరే పాటకి ప్రుతి తల్లి. లయ తండ్రి. ఆరెండూ
స్వాధీనం అయిననాడే గాయకుడు. నీకు సంగీతం రాదు -
అయినా అమృ నీకు ఒక జోలె (కవిత్వం) ఇచ్చింది. అది
చాలును. అన్ని నీకే రావాలంటే నువ్వు నారాణాకాసువా ?
అన్నారు. నేను నవ్వుతూ ఊరుకున్నాను.

బరే నీకవిత్వం గురించి చెప్పానోకమాట విను. మంచి
పాండిత్వం ఉంది. శుభ్రమైనథార ఉందినీకు. పద్మరచనలో

ఎప్పుడ్లో అనుక్రించకు. పనికిమాలిన పొడిలత్తురాలు అంటే పుర్వం పూర్తి చెయ్యాలనే అశక్తతతో ఒగి, ఓలి ఇలాటిని వెయ్యాము. పద్యంలోని అత్తరాలన్నీ రసభావ స్ఫోరకములై తడిగా ఉండాలి.

వచన రచనలో మాసురువుని అనుక్రించు పర్యాలేదు. బాటిప్రోఫ్సు రాస్తున్నాడురా. చదవడానీకి మొదలు పెట్టితే వ్యాసం పూర్తి అయ్యేదాకా మధ్యను వదలనియ్యదురా - సాధ్యవైనంతవరకు ఆపట్టు అలవాటు చేసుకో - ... అని బోధించారు ఒకనాడు.

ప్రహృష్టయ్యడు. అన్న విధాలా నారాయణదాసుగారు బ్రహ్మాణ్యాడు. ఏదోవిధంగా ఆలోకోత్తర ప్రతిభాసంపన్ను డికి శిహ్యదనని చెప్పామనే భాగ్యం నాకు కలిగందని సదాగర్చిస్తూ సంతుష్టి పొందుతూ ఉంటాను.

ఒకనాడు కూతురు తండ్రికి ఎదురుగా కూర్చుని గులుగా చూస్తూంది. దాసుగారు తేరి చూసి ‘ఎందుకమ్మా! ఈ దిగులుగా ఉన్నావు? అని అడిగారు. ‘నాన్నా! బాగా ముసలివాడ్ని పోయావు - అని అన్న దామె. ‘అందుకా? విచారించకు తల్లి! నేను అపర భీష్ముణ్ణి. నేను కోరితేనే నాకు మృతి సంభవిస్తుంది. ముసలివాడ్ని నానని దిగులు

పడకు - అని కైర్యం చెప్పారు. నిజమే ఆయన అపర
భిష్ముడు; ఆయన వాక్య జగజ్ఞోయి.

ఏకేక దాహిత్రుడు సూర్యనారాయణకు భరించలేని
విధంగా అమ్మవారు వచ్చి ఆపాదమస్తకమూ అంతలేసి
కుండలు పోతాయి. ఆనాటికి ఏష్టాశ్చయింది. చూడలేక
పోయారు తాత. స్త్రీలి సంకటంగా పరిణామించిందే - అను
కున్నారు.

పరమేశ్వరిని ఆహ్వానించారు. కూతుర్ని చూసి
అమ్మా! నీకొడుకు తెల్లువారే సరికి కులాసాగా లేచి కూర్చుం
టాడు. బెంగపెట్టుకోవు - అని. ముసుగు వేసుకుని పదు
కున్నారు. ఆసాయంకాలానికి సూర్యనారాయణకి అమ్మవారు
దిగ్జారింది.

దేశమంతా దిగ్ంబరో దిగులుతో దుఃఖపుసాగలతో
పూగలతో మూగవోయింది.

అరవై సంవత్సరాలు తానాడినది ఆటగా, పాడినది
పాటగా, సంగీత సాహితీ మూర్తిగా, మానవ భంధర్యుడుగా,

ఆటపాటల మేటిగా, లయబ్రహ్మగా, హరికథా పితామహుడుగా, బహుభాషా విశారదుడుగా, బహు గ్రంథకర్తగా సర్వసంపూజ్య మానుడై భాసిల్లి కల్నైనా ఓటమి నెరుగని వాగ్దాటతో దుషచితా విశోంత ధవళ యశస్వుడైన పుంభావ సరస్వతి ఆంధ్రజాతి పుణ్యఫలం శ్రీ నారాయణ దాసు భాతిక తను త్వాగం చేసి స్విష్టస్తలానికి వెళ్లిపోయాడు.

‘ఎంతకాలం ఇంకా మానవలోకములో
నీమనుగడ అణి మగవేషముతో —
ఎన్నాళ్ళు నాకీ ఒంటరి బ్రితుకు ?

అని చతురాననుడు పలుకుల
రాణికి ముంజేతి చిల్లుక ముఖాన
వార్త పంపి ఉంటాడు

విజయనగరములో దాసుగారి శిలావిగ్రహాన్ని ప్రతి
ష్టించి వౌరులు ఆమహానీయునిపై తమకుగల భక్తి ప్రపత్తు
లను ప్రకటించుకున్నారు.

విజయవాడలో దాసుగారి ప్రియశిష్యుడు శ్రీ సేతి
లక్ష్మీనారాయణ భాగవతార్ సత్యనారాణపురము శివాలయం
అవరణలో దాసుగారి విగ్రహాన్ని వేదోక్త విధానంగా ప్రతి
ష్టించీ నిత్యమూ ఆరాధిస్తున్నాడు.

సుమారు పన్నెండ్ల క్రితం శ్రీ క్రో ఊశ్వరరావు
గారి ప్రోత్సాహముతో చీరాల పెద్దలు జరిపిన జయంతి
ఉత్సవాలకు నేను ఒక వక్కగా వెళ్లాను. ఉత్సవాలు కదు
రమ్యంగా జరిగాయి.

ఆ సభలో నేను దాసుగారిని ధ్యానించి ఒక పద్య
ముతో ఆదివ్యమూర్తిని కీర్తించాను. ఆ పద్యముతో ఊ
కృతికి స్వస్తి వాచనం.

గానమ్మునకును సత్కార్య నిర్మతికి థా
తెంజిగా మాసముల్చంచినాడు;
వేదవేణాంత సద్యద్వచ్ఛిథామణి
స్థాయి గుర్తుగి శిఖన్ దాల్చినాడు,
బహుశాంత్రు భాషా ప్రపంచనేతగ హేమ
విజయకంకణుడోచు వెలసినాడు,
హరికథా దివ్య దివ్యత్ సృష్టిక ర్తయై
మించి పెండెరమున్ ధరించినాడు;
పలుకు పలుకున కచ్చపి లలిత మంద్ర
మధుర గంభీర నాదమ్ము మహితరీతి
ప్రస్నాటముగాగ పుంభావ వాణిమూచు
నాసికైకై నారాయణదాసాకండే.

Blank Page

అనుబంధము

సారస్వతముగానూ శారీరకముగానూ నారాయణదాసుగారు అంధోది
గంభీరుడు, మేరుధీరుడున్నా. ఈ విశేషణాలకు అనుగుణముగా కొంత
విషయం చెప్పవలసింది.

కవిసార్వభోమ శ్రీపాఠ కృష్ణమూర్తి శాత్రుగారు శ్రీమద్వాగ్వతం
అంధీకరించి అభిప్రాయం కోసం దాసుగారివద్దులు వచ్చి భద్రముగాక్షయిన
భాగవతం ప్రాతప్రతి అందించారట ; ఏమిటి శాసురూ తాగుఢ్యమూర్తులు
ఇరువుగాఉందే, అని ఆశ్వర్యంగా అదిగారటు దాసుగారు. ‘అది భాగవతం
తెనిగించాను. మీ అభిప్రాయంకోసం వచ్చాను’ అని ఆన్నారు శాత్రుగారు,
దాసుగారు మూటపిచ్చి గటుగా పుటలు తితగవేసి ఉండే ఇచ్చిపేసి ఉనర
కున్నారట ! ఏమిటి మీ అభిప్రాయం ? ఈరకున్నారు — అని శాత్రుగారు
అదగగా ‘ను లనివాడు’ — అని ఆరంభం కల పద్యానికి దరిద్రావుగావైశా
వత్తుగడగలపద్యం ఉందేమో అనిచూశాను. ఎక్కుడా అలాటి పొరపాటు
చెయ్యలేదు. మంచివనిచేశావ. చూడు శాసురూ ! బోతన భాగవతం
బ్రతికిష్టన్నంతవరకు ఇంకొకడు మళ్ళీ తెలుగులో భాగవతం ప్రాయదానికి
హునుకొనడం సిగుమాలినపని.—కాదని హునుకొంతే ఈ నారాయణదాను
కొంతోకి కొంతగా కృతార్థుడు అపుతార్థు — వెళ్లు ఇదేనా అభిప్రాయం —
రాసుకో — అనిముదలకించి పంపివేశారట —

“నిఃమే” అని అందరూ అనవలసేమాట అది.... ఇంతని ఎవరేనా
అంధీకరిస్తే ఆ గ్రంథం అతెవిగించిన మహామాపుది యింటిలోనే
ఉంటుంది.



ఎవరినైనా పరీక్షించాలని అయన అనుకొంటే చమత్కారంగా చలచలగా పొద్దుస్తూన్నటుండేది ఆమాట. రుక్మిణీకల్యాణములో 'లేజవ్య నంపుపనందు' కీర్తన చాలా ప్రసిద్ధమయింది. డానిలో చివరిపాదం

'వయసు ముద్దుగారు' - అని ముగింపు. సభలో ఆటూ ఇటూ చూసి ఏ తెలుగు పండితుడో అడిగేవారు. 'ముద్దుగారు' అంటే అర్థమేమిటిరాః నేనుకొన్నది సరి అవనోకాదో తెల్పుకుంటాను - అని. 'ముద్దులోలుకునది. అని ఆపండితుడు అర్థంచెప్పగా 'అంతేనా ? ఇంకే మైన కొసా, మసా - అర్థం వస్తుందా ? అని యాయన అడిగేవారు. అంతే - అని ఆపండితుడుఅంటే' 'ముద్దున + ఆరు' అని వేరుచేసి అర్థంచెప్పవచ్చా ? అని దాసుగారు అడిగితే ఆపండితుడు తడణడుతూ తలతడువు కుంటూ ఏదిదారి చూసేవాడు. 'ఓరే వినరా చెప్పాను. దుగ అంటే రెండు ముద్దుగ అంటే మూడురెణ్ణుఅరు + ఆరు = వెరసి వన్నెందు. రుక్మిణి వయసు వన్నెందేళ్ళు - అని పిండితార్థం - అదే వయస్సులో సీతమ్మకి కళ్యాణమహాత్మవం జరిగింది. మీరు మార్గులకోసం చదువుతూన్నవారు గాని పాండిత్యం కోసమా ? అని వెటకారంగా నవ్వేవారు.

ఒకనాడు నన్ను అడిగారు, ఒరేబాబూ ! జానకి శపథం అంటే అర్థం ఏమిట్రా ? అని, నేను చిన్ననవ్యవస్థ జానికీశునిపథం, జానకి యొక్కశపథం అని చెప్పాను. ఆయన సంతోషించి ఒరే నువ్వుగట్టివాడ వురా ఆరంభించినదిమొదలు పద్ధతిప్రకారం చదువుచెప్పేవాడు దొరకారిరాః అలాటివాడి దగ్గర చదివితే అన్నిదారులూ తెలుస్తాయి. అలాగే సర్పిసికెట్టు రాగానే చదువు అయిపోయిందని మురిసిపోక గ్రంథాలు సవిమర్మగా కృషి చేసి చదువుతూ ఉండాలి. చదువు తపన్నరా ! పులివేషం చదువులేరా ఇష్టుడు చాలామంది చదివేచి. నేటి విద్యావిధానం అలాగు ఉందిఱా. దుగ

తిగ— అంటే అర్థంకాని తెలుగుపండిత శిరోమణిలూ ప్రపాణిలూ తసుక్క పుట్టలాగా పుట్టుకొనున్నారురా ఆ విశ్వవిశ్వాలయం ధర్మమామిని. ‘కాలస్య కుటిలాగతిః’ :— అని తీడ్వ చెప్పారు నేటి చదువరులమీద.

తన వ్యక్తిత్వాన్ని తగ్గించిమాటాడే వ్యక్తినిగానీ, సంస్కృతినిగానీ, అష్టవ్యాపెట్టక ఎడిరించి శృంగథంగం చేసి జోహరు అనేదాకా నిద్రపోని అసాధారణవ్యక్తి దాసుగారు.

కాకినాడలో సరస్వతీ గానసభలు ముఖ్యరంగా జరుగుతూన్న రోటు లాచి. మొదటినాడు దాసుగారి హరికథాగానం జరగడం రివాజు. ఒక సంవత్సరం సుప్రసిద్ధ దాష్టిణ్ణత్వాన్ని పాటకచ్చేరీ ఏర్పాటయింది తొలినాడు. అలాగే కానీయండిరా అన్నారు దాసుగారు. ఆభవనానికి ఎదురుగా ఉన్న రాచటాట ప్రక్కన ఒక పందిరి వేయించారు. పాటకచ్చేరీ భవనములో అరంభమయింది. ఇక్కడ పందిరిక్కింద దాసుగారు రుక్కిణి కొయ్యణం ఆరంభించి వినాయక ప్రార్థన గీతం పాడి అఱవాటు ప్రకారం ‘శంభో’ — అని తేక వేశారు. అంటే — ఆభవనముతోపాటు గాముకుడితో సహ అదిరిపోయి, లోపల ఉన్న అడా మగా పిల్లా పిచికా అందరూ గొల గొల మనిభయటికి వచ్చి చోటుచేసుకుని కూర్చున్నారు. ట్రాఫిక్ బింద్ : కార్యనిర్వహకులతో పాటు దాష్టిణ్ణది గాయకుడుకూడా వచ్చి దాసుగారికి ప్రముఖీ త్వమించండి. లోపలకు దయచెయ్యింది అని ప్రార్థించాడు. వస్తానుగాని ఒకషరతు. ఇదిగో నాటరాగం ఆలాపిస్తున్నాను. అని తారస్తాయికివేణు అక్కడ చప్పున ఆపి అయ్యరూ ; ప్రతినమనరించి మంద్రస్తాయికి రారా ; స్తాయి తప్పకుండా వస్తే లోపలకు వస్తాను — అని అన్నారు. దాసుగారి జలదగంభీర కంతధ్వనికి జలధరాలు బెదిరిపోతాయి. అస్తాయిని అందుకునే వాడేడీ ? అఱయ్యరు చేతులుజోదించి ‘నాకు సాధ్యముకాదు సామీ?’ అని అన్నాడు. అప్పుడు దారుగారు ‘మరి ఒకే మగ

వాడిలాగా నీపాటకచ్చేరి మండు ఇరగాలని పట్టిప్పూవు. ఇదేనా నీ మగ తనం. జాగ్రత్త ? పోసో ... అని అరగంటలో కథ మగించి అందరి మనవిని మన్నించి భవనములోకి వెళ్లారట !

వాటకలక్ష్మణాలను అనుసరించిమా సే అభిజ్ఞాన శాకుంతలములో శకుంతల నాయికగా చెప్పుడానికి ఆర్పారాలేనా ? అని అయిన ఆనేవారు. ‘నానవరసతరంగిణీలో దీనిని ప్రస్తావించాను చూడరాఅన్నారు నాతో. అయిన ఉద్దేశములో రఘువంశాది శ్రవ్యకావ్యత్రయం ప్రాసిన కాశిదాసు శాకుంతలాది దృక్యకావ్యత్రయం రాసినవాడుకాదని. శాకుంతలానికి అంత పేరు వచ్చిందే అని అంటే, ‘పుణ్యైర్యకోంభృతే’ – అనేవారు. ఒరే సంకరజాతికి పుట్టిన సాని కూతురు నాయికగా ఉండవచ్చునంటే స్వచ్ఛ మైన సానిపావ, అచ్చమయిన కృష్ణత కురాలు కలభాషిణి కక్షాహూర్లో దయములో నాయికగా ఉండాడనికి ఒప్పుకోక కొందరు లాషణికమ్మన్యులు సిగపట్ల గోత్రందాకా వెళతారు ఎందుకురా అని పెద్ద నవ్వు నవ్వేరు. నిజమే అనిపించింది నాకు. ‘కాశిదాసుపేరు వాడు గుణవంతుడు కాన్క కవిత చెప్పేవాడు ఎవదేనా దొరికితే మాయింట వంటకి కుదుర్చుకుంటాను. ఎందుకంటావా ? ఏ రఘువంశములాటి మంచిశ్రవ్యకావ్యమువాడు రా సే కృతిపుచ్చుకుంటాను. నీటుగా ప్రింటుచేయిస్తాను. ప్రచారానికి తెస్తాను. ఆవిధంగా వాడిపేరూ నాపేరూ శాశ్వతంగా ఉంటాయి. అన్నా రొకనాడు వెటుకారంగా.

ఏద్వారములుగ. పేరుపొరిదిన పెద్దలను ఆదునుమాసి ఏదో త్రప్పువేసి దిదరగొట్టుడములో ఆయన దెండో తెనాలిరామాలింగాడే వై యాకరణసార్లో భౌమ, మహామహాపాద్వాయతాతా సుబ్బారాయుశా స్తుర్మిలపారికి నంస్కృత కళాకాలలో మూన్నాకు మునుసున్నానం జరిగింది. భకనాడు దానుగారి

హరికథ. నాదు చెన్నిపురవాసి శ్రీకుమార్పుస్వామికాపీ అధ్యక్షుడు. వ్యక్తరకా
లంకారకా స్తోలలో అందేవేసిన చేతులు సభ్యులు. రుక్మిణీ కోయిఙం కథ
కొంతవరటు తెలుగులో చెప్పి అధ్యక్షుడికి తెలియాలని దానుగారు వేదాంత
వరంగా సంస్కృతములో గధ్యవద్యాలూ కీర్తనలూ వినికిది చేయనారం
భించారు.

అల్లగు కొంతసేవయాక అయ్యాఖంతమంది మహానుభావులు ఒక్కి
చోట మళ్ళీ ఎప్పుడు దొరుకుతారు ? యా దానుకి చిన్న సందేహం ఉంది
తీవ్చవలసిందిగా కోరుచున్నాను. పతత్త. + శంజలిః కలిపితే 'పతంజంజలిః'
అవుతుంది కదా మరి 'పతంజంజలిః' అనే రూపం ఎలా సార్వం ? ఆని
అయిదు సిమిపాలు ఊరకున్నాయ దానుగారు, సభ్యులు ఒకరి మొగం
టక్కు చూస్తూ క్షూర్యున్నాయ, అంతట పేదికపై సింహాసనం సీమలై ఉన్న
శాస్త్రాలుగారు లేవటోగా దానుగారు కూర్చో కూర్చో శాస్త్రాలూ ; నుహ్వ
సమ్మానపు పెళ్ళికొడుకువి. పీటమీంచి లేవకూడదు చ్ఛతంగా ఉండే ;
అంతలేసి బిరుగాలున్న పండితులందరూ కొత్త పెళ్ళి కూతుక్కులాగా తలలు
దించుకూర్చున్నారే నోరుకదపకుండా, బలే, బలే! వ్యక్తరణం సీతోసరన్న
మాట. అని ఆమనే సమాధానం చెప్పి తరువాతి కథ అందుకున్నారు.
సంధి పంచకం చదివిన సామాన్య విద్యార్థికూడా సమాధానం చెప్పగలడు,
కాని ఆపండితులు చెప్పుకపోవడం ఆంతర్వ్యం ఏమిటంటే ఆ సమాధానం
మీద ఏ గద్దు ప్రశ్న వేస్తారో అని సందేహించారు.

అన్ని టీకీ అయిన స్వతంత్రుడే. విజయనగర సంస్కారాధికుడు పుట్టినరోజు వేడుక జరుపుకుంటూ కవులను, గాయకులనూ, శాసు విద్యాంశులనూ రహించి అశేషు పొందాలి అనీ, యథాచితంగా సమ్మానించాలనీ సంకల్పించాడు. అనాటికి దానుగారు అసోన పురందితుడుగా ఉంటున్నారు.

ఆయి విద్యాంసులను రప్పించ వలసిందని పురోహితుడీ దివానీపీ కోరాదు మహారాజు, వారిద్దరూ ఇంటిటికీ వెళ్లి ఆయి విద్యాంసులను ఆహ్వానించారు. సమయాను సారంగా విద్యాంసులందరూ వచ్చి కొలువులో రాజుగారిని దీనించారు, సుమారు సుదిగంటల వరకూ సభ చక్కగా జరిగింది. కానీ నారాయణదాసుగారు రాలేదే అని ప్రభువుకి మనసులో ఏదో వెలిగా తోచింది, ‘దాసుగారు రాలేదు’, అని దివాను గారితో అనగా ఆయన వెళ్లి రాజుగారి కోరిక చెప్పాడు. దాసుగారు దివానును చూసి చూడు. నాచి ప్రథాన విద్యగానం. దానితో మీరాజును రంణింపచేసి దీనించాలి మీరాజు కోరినప్పుడు నాలోంచి గానం వస్తుందను కున్నాడా; ఊరుకే వచ్చి ఏవో అవాకులూ చవాకులూ జల్లి ‘అధ్యాయమి అవాహమామి’ అని అవహస్య దోరణిలో పూజచేయించే పురోహితుడీ కొను. వెళ్లు. నాకు బుద్ధి పుట్టి వపుడు తస్తానని చెప్పు, అని అనగా దివాను కిమ్మనకుండా వెళ్లి ప్రభు వుతో ఏమి చెప్పాడో ఆయన నిరత్యాంగా కొలువు చాలించితేవగా సభ్యులు అందరూ సభాస్తలం విడిచి వెళ్లిపోయారు.

సాయంకొలం అయిదు గంటలు. దాసుగారు ఒక శిష్యుడే కోటకు పంపి ఒక అరగంటలో వస్తున్నాను. ఇష్టమైతే కొలువుకి రావచ్చు – అని రాజువారికి దివాను ముఖతః చెప్పిరారా; అన్నారు. ఆవ్యార్త అందగానే రాజు కోరికమై దివాను గటగట ఆస్తాన విద్యాంసులకు ఆహ్వానాలు పంపి సభ ఏర్పాటు చేశాడు. దిగ్గంతిలాగారీవిగా అడుగులు వేస్తూ దాసుగారు కొలువుకు వెళ్లారు. ఒక వేదపనసతో, సంప్రీత పద్యముతో ప్రభువును దీనించి పుష్టగుచ్ఛం ఒకటి చేతికిచ్చి రాజుగారికి ఇష్టమైన రాగాలు తెలిసినవారే కనుక ఆరాగాలతో రాత్రి తొలిజాము మగిసేవరకూ పాడి, ఆడి కర్మారం వెలిగించి నివారి పట్టారు. సభ మంత్రముగ్గమైనట్లు నిశ్చేష మయింది. రాజుగారు పది ప్రదేశు నిమిషాలకు తెలివి వచ్చినట్లయి ‘నారాయణదాసు

గారు సర్వసమర్థులు కనుకనే సర్వస్వతంత్రులుగా ఉంటారు వారి పాట కోటా పేటా పట్టదు. ఈనాడు మరీ విశిష్టముగా ఉంది' — అని ప్రశం సించి ఘనసమ్మానం చేసి సింహాద్వాదం దాటేవరకూ దానుగారిని సాగ నంపారు.

సంగీతసాహిత్యపరులతో సవాలుచే స్తున్నట్టే సమయంవ సే వస్తా దులతో చెయ్యచెయ్య కలిపే సాహసికుడుకూడాను, విజయనగరం రాజు వారి బంధువు ఒకడు ఉత్తరదేశియుడు కొన్నాళ్ళు కోటలో మకాంవేసి ఉన్నాడు. సాముగరిడీలతో ఒడలు పిడచకట్టి చూడడానికి పిడికుచ్చులా గుంటాడు. పెద్దచెరువుగట్టిమీద సాయంసమయాన కూడ్చుని దారినవచ్చి పోయేవారిని పలకరిస్తూ భుజాలు పట్టుకుని పీడిస్తూ ఉండేవాడు. ఈవిషయం తెలిసి రాణి ఒకటిరెండుమార్గుల్లో పోచ్చరించింది. కానీ వాడు వినలేదు. తగినవాడెవదో ఒకనాడు సీరోగం కుదుర్చుతాడు. పో ? — అని ఆమె విడిచిపెట్టింది. సరిగా అసాయంకాతమే దానుగారు సంగీత కళాకాలముంచి రావడంచాచి వాడు అయినను దగ్గరకు పిల్చి కుస్తీ పడతావా తమాషా? అని హీందీలో అనగా సర్వభాషా విశారదుడు కనుక అయన ఊఁ ఊ అలాగే వాళ్ళి మూడు పల్లి గింతలు కొట్టించి చిత్తుచేసి ఎడమకాలితో వాడి గుండెలునొక్క టితోస్క్క అనిపించి వదిలారు. వాడు మూల్లుతూలేచి త్యమించవలసిందని వేదుకున్నాడు. 'జాగ్రత్త. ఇక ఈలాటి తమాషాలు చెయ్యక మీఊరికిపో మళ్ళీ నాకిక్కుడ కనిపించావా నీవళ్ళు హూనం చేసేస్తాను తెలుసునా ? అని మెడమీత చెయ్య వేసిగ్రెంటివేళారు.

దీనిక్కన్న విద్యురమైనది ఇంకొక సంఘటన. దీపావళికి ఏట్టు సుంకరపీధివాళ్ళు లంకపీధివాళ్ళు చిచిందీ, తారా వగైరా మందుగుండు సామానుతో ఓంకులదిబ్బుదగ్గరే అనుకుంటాను లేక అయోధ్యమైదానం మీదనో పోటీపడేవారట, చివరకాపోటీ క తులూ కటూర్చూడకా వేళ్ళేది.

పోలీనులక్షుకూడా అని శర్వం. అయ్యద్దరి. అంతారోదీమూక. అభయంకర మత్తుములో దాసుగారు వెళ్లి రెండుపక్షులకూ మధ్యనిలిచి 'ఒరే యింక పోటీ చాలించి కిక్కురుమనకుండా యిక్కుకు వెళ్లండి. అవి ఒక పెదబొట్ట పెట్టుదమేమిటిఁ? అందరూ కలిసి నిశ్శబ్దంగా వెనుదిరిగి వెళ్లిపోవడమేమిటిఁ? గదియలో యుద్ధరంగం నిర్మానుషం. ఆ మహానుభావునిలో ఏ నిరంకుశ శాసకత్వం ఉందోమరి ;

గుణమును గ్రహించి ప్రోత్సహించడం దాసుగారి ప్రత్యేకగణం. ఒకసాధు పార్యులో చామర్తి సత్యనారాయణగారి భామాకలాపం వినికిడి జూతూంది. అనటి వీధిభాగవతులలో ఆయన అగ్రగణ్యుడు. దాసుగారికి అయినపాట వినాలని బుద్ధిపుట్టి సగంరాత్రి అయినాక వెళ్లి అందరికీ చివర చాటుగా ఒకచోట తలమీంచి ఒక సేల్వ ముసుగువేసుకుని నిల్చున్నారట ; అప్పుడే సత్యనారాయణగారు భామవేషములో తెరలోకివచ్చి అంబా స్వం చేసి తెరత్తయించారు. ఆట మెదలు ఉదయం అయినతరువాత మంగళ ఘరతి యిచ్చేవరకూ దాసుగారు ఆలాగే నిల్చునివిని అందరూ లేవటోతూ ఉండగ గజిగభి జుం మధ్యలోంచి వెళ్లి, ఒరే సత్యనారాయణా, పేరుకు తగినట్టుఉందిదా నీవేషం. వీపాట నిజంగ గంధర్వగానమేరా ; ఇదిగో నా సంతోషమాచకంగా బహుమతి అని తనసేల్వ తీసి భామవేషధారికి వైనకప్పి దీవించి వచ్చారట ; దాసుగారు యా మెచ్చకొనడం అందరూ ఆనందించడంపాటకేమి చామర్తి వాట యావజ్ఞివం ఈమాట తోచినప్పు దల్లా చెప్పుతూ ధనోయస్తి అనేవారు. చామర్తి సత్యనాణయణగారు తమ చర్మదశమా గ్రామములో వెళ్లించారు. ఆయన ముఖుతః విన్నుది ఇది.

పూరేరామ పూరేరామ రామరామ పూరేపూరే
పూరేకృత్త పూరేకృత్త కృత్తకృత్త పూరేపూరే

లనే యాశ్రీకం యచ్చి మొదటిచరణం పల్ల విగ రెండోపాదం అనుపల్ల విగ మిగతా రెండుచరణాలూ చరణముగా తామిచ్చిన రాగములో పాడాలనీ తామిచ్చిన అయిదు తాళాలలో లయవేస్తూ సమంగ ఆపృతి హర్షిచేసే వానికి తమగండపెందేరంతిని స్వయంగా ఆవ్యక్తి పాదానికి తొడుగుతామన్నా దానికిఒక సంవత్సరం పురుష త్తు అని ఆయన అచ్చవేయించి చేసిన సహలు అలాగే ఉండిపోయింది.

.....

వేదాలకూ శాస్త్రాలకూ భాషలకు గానకవితాకళలకు ఆమూర్తిచే త్రిరథం జై త్రింధమన్ను, మానవణాతిని తరింపజేయడానికి ఆట పాట మాట మీటు లతో ఆలోకంసుంచి మానవవేషములో వచ్చిన గంధర్వదను? అని ఆయన కోదెవయనులో అనినమాటకూడా ఒక సహారే. కనుకనే నారాయణదాను శంటే దేశానికే మీసం అన్నది ముమ్మటికి తిరుగులేని ప్రమాణ వాక్యాలయింది.

Blank Page

శ్రీ నారాయణదాస (34) వర్ధంత్యుత్సవస్థ

స్వస్తిశ్రీ కాళయుక్తి నామ సంహర పుష్టిషిహూళ పంచమి గురువారం ది 18-1-79 విషయ వాడ, సత్యనారాయణపురంలో ప్రతిష్టింపబడియున్న శ్రీ నారాయణదాస సదురుపాదులనన్నిధియందు సహజసాహిత్యకోవిదులు, మహా కవిసార్వతోములు, బహుశాసనావేత్తలు భావ, రాగ, తాళ, స్వర, శబ్దప్రబంధ కల్పనాసమంచిత పంచముఫీశ్వరస్తోత్ర సహస్రావధానధురీఱులు, స్వవిరచిత నానావిధానేక సంస్కృతాంధ్ర కావ్యాత్మకు సంపాదిత సంహార్ల యశశ్చం దికా ధవళిత దక్షదికావకాశులు, హరికథాగాన వాగనుశాసనులు, భాగవత శిఖాములు, హరికథాగాయకులకు భక్తిముక్తులనుప్రసాదించిన నిత్యానంద మూర్తులును కాత్యాయనీ కటూతులబ్ది విభవజ్ఞానధనులై మోత్సనామ్రాజ్య మలంకరించిన “హరికథా పెత్తామహా” శ్రీ మదజ్ఞాదాదిభూతుల నారాయణదాస మహాశయుల సన్నిధిని హూజాదికములచే ప్రారంభమై శ్రీ కళ్ళేష్వర్లి కృష్ణంరాజుగారిచే నిర్మింపబడిన శ్రీసీతారామకల్యాణ మండపము నందు బ్రహ్మాత్మీ నేతిలక్ష్మీనారాయణ భాగవతులవారి పర్యవేషణము క్రింద కార్యక్రమములు జరిగెను.

18-1-79 గురువారం ఉదయం 7 గంటలనుండి శ్రీవారి విగ్రహము వద్ద హూజాదికములు తీర్చ ప్రసాద వినియోగము. 8 గంటలనుండి బృంద గానము. 9గంలకు “హరికథాగానము” శ్రీమతి ముత్తె. సుకీల భాగవతారిణి.

సాయంత్రం 9 గంటలకు “గాత్రకచ్చేరి” త్యాగరాజ కీర్తనలు శ్రీమతి తాదేష్వర్లి సుబ్బలక్ష్మిగారు వాయులీనం : సంగీత విద్యాన్ భాదేష్వర్లి ఉమాశంకర్గారు.

ఓ గంటలకు శ్రీ సారాయణదాసుగారి వర్ధంతిసభ.

ప్రోర్తవ : డా॥ అంటిపూడి శివరామకృష్ణమూర్తి భాగవతులుగారు
లధ్వక్కలు : విద్యోభయభాషాప్రవీణ ఓరుగంటి నీలకంఠాప్రిగారు
గుంటూరు.

ప్రారంభకులు : శ్రీ కృష్ణరావుగారు, గుంటూరు,
పర్మాంగ మేనేజర్ డా. యల్. టి. డి. కంపెనీ.

8 గంటలకు "హరికథాగీసము" స్వవిరచిత శ్రీ సారాయణదాస జీవిత చరిత్ర

కవికథకతత్వ, శ్రీమాన్ పెద్దింటి సూర్యసారాయణదీక్షత దాసుగాదు
నర్మావురం, పహాతారగానం ; శ్రీ దుర్మా వెంకటశామ్రి భాగవతులుగారు, గౌలనపలి,

Blank Page

మూల్యం : ఆయుదు రూపాయులు

ప్రపత్తులకు

శ్రీమతి క్రొ శ్యామలాదేవి

C/o క్రొ ఈశ్వరరావు

1-2-13 చంద్రమాళి నగర్

గుంటూరు - 7

మర్థియు

శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి

17, వివేకానంద వీధి

మద్రాసు - 17